

ISSN 2617-0493 (Print)
ISSN 3007-4746 (Online)
ИНДЕКС 76034

EDUCATION

QUALITY ASSURANCE

№2 (35)/2024

Европейский реестр агентств
по гарантии качества образования

Европейская ассоциация по обеспечению
качества в высшем образовании

МИРОВОЕ ПРИЗНАНИЕ

Международная сеть агентств
по обеспечению качества в высшем образовании

Международная группа качества CHEA
Совета по аккредитации высшего образования в США

Азиатско-Тихоокеанская сеть
по обеспечению качества

Азиатско-Тихоокеанский реестр
по обеспечению качества образования

Сеть агентств по обеспечению качества
в области высшего образования
стран Центральной и Восточной Европы

Ассоциация агентств гарантии
качества образования стран исламского мира

Международная обсерватория
по академическому
ранжированию и превосходству

ВЫСОКИЙ
ЗНАК
КАЧЕСТВА

ISSN 2617-0493 (PRINT)
ISSN 3007-4746 (ONLINE)
ИНДЕКС 76034

Независимое агентство аккредитации и рейтинга
Аккредиттеу және рейтингтің тәуелсіз агенттігі
Independent Agency for Accreditation and Rating

EDUCATION QUALITY ASSURANCE

ИМПАКТ-ФАКТОР /IMPACT FACTOR: 0.229

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC JOURNAL

№ 2(35)/2024

ЖЫЛЫНА 4 РЕТ ШЫҒАДЫ
ВЫХОДИТ 4 РАЗА В ГОД
PUBLISHED 4 TIMES A YEAR

2013 ЖЫЛДАН БАСТАП ШЫҒАДЫ
ИЗДАЕТСЯ С 2013 ГОДА
FOUNDED IN 2013

АСТАНА, 2024

EDUCATION. QUALITY ASSURANCE №2(35)

Июнь 2024 | Маусым 2024 | June 2024

Свидетельство о постановке на учет периодического издания № 13644-Ж от 28.05.2013 г., повторно выдано № 16886-Ж от 08.02.2018 г. Министерством информации и коммуникаций РК, № KZ84VPY00059821 от 25.11.2022 г. Министерством информации и общественного развития РК, № KZ59VPY00089371 от 19.03.2024 г. Министерством культуры и информации РК. Подписной индекс 76034

№ 13644-Ж мерзімді басылымды тіркеу туралы куәлік 28.05.2013 ж. берілген. 08.02.2018 ж. ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігімен № 16886-Ж куәлігі, 25.11.2022 ж. ҚР Ақпарат және әлеуметтік даму министрлігімен № KZ84VPY00059821 куәлігі, 19.03.2024 ж. ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігімен № KZ59VPY00089371 куәлігі қайта берілді. Жазылым индексі 76034

Registration certificate of the periodical publication No.13644-Zh dated 28.05.2013, re-issued No.16886-Zh dated 08.02.2018 by the Ministry of Information and Communications of the RK, No. KZ84VPY00059821 dated 25.11.2022 by the Ministry of Information and social development of the RK, No. KZ59VPY00089371 dated 19.03.2024 by the Ministry of Culture and Information of the RK. Postcode 76034

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР | БАС РЕДАКТОРЫ | CHIEF EDITOR

Жұмағұлова В.И. филология ғылымдарының докторы, профессор, IAAR (Қазақстан Республикасы)
Жумагулова В.И. доктор филологических наук, профессор, IAAR (Республика Казахстан)
Zhumagulova V. I. Doctor of Philological Sciences, Professor, IAAR (Republic of Kazakhstan)

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

Жұмағұлова А.Б. – заң ғылымдарының кандидаты, IAAR бас директоры (Қазақстан Республикасы)	Жумагулова А.Б. – кандидат юридических наук, Генеральный директор IAAR (Республика Казахстан)	Zhumagulova A.B. – Candidate of Juridical Sciences, General Director of the IAAR (Republic of Kazakhstan)
Алшанов Р.А. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Тұран» университетінің ректоры (Қазақстан Республикасы)	Алшанов Р.А. – доктор экономических наук, профессор, ректор университета «Туран» (Республика Казахстан)	Alshanov R.A. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Rector of “Turan” University (Republic of Kazakhstan)
Бозымов К.К. – ауыл шаруашылық ғылымдарының докторы, профессор, Жәңгір хан атындағы БҚАТУ (Қазақстан Республикасы)	Бозымов К.К. – доктор сельскохозяйственных наук, профессор, ЗКАТУ им. Жангир хана (Республика Казахстан)	Bozymov K.K. – Doctor of Agricultural Sciences, Professor, WKATU named after Zhangir Khan (Republic of Kazakhstan)
Яновская О.А. – экономика ғылымдарының докторы, PhD, профессор, IAAR Кеңесшісі (Қазақстан Республикасы)	Яновская О.А. – доктор экономических наук, PhD, профессор, советник IAAR (Республика Казахстан)	Yanovskaya O.A. – Doctor of Economic Sciences, PhD, Professor, Advisor of the IAAR (Republic of Kazakhstan)
Шункеев К.Ш. – физика-математика ғылымдарының докторы, профессор, Қ.Жұбанов атындағы АӨУ (Қазақстан Республикасы)	Шункеев К.Ш. – доктор физико-математических наук, профессор, АРУ им. К.Жубанова (Республика Казахстан)	Shunkeev K.Sh. – Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, ARU named after K.Zhubanov (Republic of Kazakhstan)
Мун Г.А. – химия ғылымдарының докторы, профессор, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (Қазақстан Республикасы)	Мун Г.А. – доктор химических наук, профессор, КазНУ им. аль-Фараби (Республика Казахстан)	Mun G.A. – Doctor of Chemical Sciences, Professor, Al-Farabi KazNU (Republic of Kazakhstan)
Эмри И. – техника ғылымдарының докторы, профессор, ХИА Словения филиалының президенті (Словения Республикасы)	Эмри И. – доктор технических наук, профессор, президент Словенского отделения МИА (Республика Словения)	Emri I. – Doctor of Technical Sciences, Professor, President of Slovenian Chapter of IAE (Republic of Slovenia)
Горбашко Е.А. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, СПбМЭУ проректоры (Ресей Федерациясы)	Горбашко Е.А. – доктор экономических наук, профессор, проректор СПбГЭУ (Российская Федерация)	Gorbashko E.A. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Vice-Rector of UNECON (Russian Federation)
Агбо С. – білім саласындағы PhD, қауымдастырылған профессоры, Лейкхед университеті (Канада)	Агбо С. – PhD в образовании, ассоциированный профессор, Университет Лейкхед (Канада)	Agbo S. – PhD in Education, Associate Professor, Lakehead University (Canada)
Михайлидис С. – PhD, профессор, Вебстер университетінің проректоры, Афина (Грекия)	Михайлидис С. – PhD, профессор, проректор Вебстер университета США, г. Афины (Греция)	Michailidis S. – PhD, Professor, Vice-Rector of USA Webster University, Athens (Greece)
Кулагина Н.А. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, Брянск мемлекеттік инженерлік-технологиялық университеті (Ресей Федерациясы)	Кулагина Н.А. – доктор экономических наук, профессор, Брянский государственный инженерно-технологический университет (Российская Федерация)	Kulagina N.A. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Bryansk State University of Engineering and Technology (Russian Federation)
Пак Ю.Н. – техника ғылымдарының докторы, профессор, Ә.Сағынов атындағы ҚарТУ (Қазақстан Республикасы)	Пак Ю.Н. – доктор технических наук, профессор, Карагандинский технический университет имени А. Сагинова (Республика Казахстан)	Pak Yu.N. – Doctor of Technical Sciences, Professor, Abylkas Saginov Karaganda Technical University (Republic of Kazakhstan)
Галиакбарова Г.Г. – PhD «Құқықтану», Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ (Қазақстан Республикасы)	Галиакбарова Г.Г. – PhD «Юриспруденция», ЕНУ им. Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан)	Galiakbarova G.G. – PhD “Jurisprudence”, Acting Assoc. Professor, L.N. Gumilyov ENU (Republic of Kazakhstan)
Кыдырмина Н.А. – PhD, IAAR жобасының жетекшісі (Қазақстан Республикасы)	Кыдырмина Н.А. – PhD, руководитель проекта IAAR (Республика Казахстан)	Kudyrmina N.A. – PhD, IAAR Project Manager (Republic of Kazakhstan)

Жұмағұлова А.Б., Яновская О.А. САПАЛЫ БІЛІМ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ӘЛЕУЕТІ РЕТІНДЕ	8
Закирова Д.И., Пол М. ЦИФРЛАНДЫРУ ДӘУІРІНДЕГІ УНИВЕРСИТЕТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАУАПКЕРШІЛІГІ: СЫН-ТЕГЕУРІНДЕР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР	17
Багаутдинова Н.Г., Рахимов О.Х., Кадочникова Е.И. АЙМАҚТАРЫНДАҒЫ БІЛІМ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІКТЕРІН БАҒАЛАУ: БІЛІМНІҢ ШОҒЫРЛАНУЫ ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ АРТТА ҚАЛУ	30
Байжолова Р.А., Нұралина К.Т. АЙМАҚТЫҚ СӘЙКЕССІЗДІКТЕРДІ АНЫҚТАУ ЖӘНЕ АЙМАҚТЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ МЕН БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН БАҒАЛАУ	40
Бердібекова Ә. Ш., Ибрагимов Н.С., Майдырова А.Б. ӨЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ТУРИСТІК ИНДУСТРИЯНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ ФАКТОРЛАРЫ	57
Алпысбаев К. С., Мухамедиева А.Г., Колесникова К.В. ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКА: ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ, ТРЕНДТЕРІ ЖӘНЕ НҰСҚАУЛАРЫ	72
Иманбекова А.М., Ставбуник Е.А., Кушебина Г.М., Кадырова А.С. ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН ӨҢІРЛЕРІН МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ҚҰРАЛДАРЫН ТАЛДАУ	79
Байтенизов Д.Т., Абдрейсова Д.Ж. ӨЗІН-ӨЗІ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУ НАРЫҒЫН КЕШЕНДІ ТАЛДАУ ӘДІСНАМАСЫ	87

Жумагулова А.Б., Яновская О.А. КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ПОТЕНЦИАЛ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ	8
Закирова Д.И., Пол М. СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ УНИВЕРСИТЕТОВ В ЭПОХУ ЦИФРОВИЗАЦИИ: РАЗРАБОТКА И ВНЕДРЕНИЕ КЛЮЧЕВЫХ ПРИНЦИПОВ	17
Багаутдинова Н.Г., Рахимов О.Х., Кадочникова Е.И. ОЦЕНКА СОСТАВЛЯЮЩИХ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ В РЕГИОНАХ: КОНЦЕНТРАЦИЯ ЗНАНИЙ И ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ ОТСТАВАНИЕ	30
Байжолова Р.А., Нуралина К.Т. ОПРЕДЕЛЕНИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ НЕСООТВЕТСТВИЙ И ОЦЕНКА ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЕГИОНА	40
Бердибекова Э. Ш., Ибрагимов Н.С., Майдырова А.Б. ФАКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	57
Алпысбаев К. С., Мухамедиева А.Г., Колесникова К.В. ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА: ОСОБЕННОСТИ, ТЕНДЕНЦИИ И ОРИЕНТИРЫ	72
Иманбекова А.М., Ставбуник Е.А., Кушебина Г.М., Кадырова А.С. АНАЛИЗ ИНСТРУМЕНТОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РЕГИОНАМИ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ	79
Байтенизов Д.Т., Абдреисова Д.Ж. МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОГО АНАЛИЗА РЫНКА САМОЗАНЯТОСТИ	87

Zhumagulova A.B., Yanovskaya O.A. QUALITY EDUCATION AS A POTENTIAL FOR ECONOMIC DEVELOPMENT	8
Zakirova D.I., Pol M. SOCIAL RESPONSIBILITY OF UNIVERSITIES IN THE ERA OF DIGITALIZATION: CHALLENGES AND PROSPECTS	17
Bagautdinova N.G., Rakhimov O.Kh., Kadochnikova E.I. ASSESSMENT OF THE COMPONENTS OF THE KNOWLEDGE ECONOMY IN REGIONS: CONCENTRATION OF KNOWLEDGE AND TECHNOLOGICAL CATCH-UP	30
Baizholova R.A., Nuralina K.T. IDENTIFYING REGIONAL INADEQUACIES AND ASSESSING THE ECONOMIC POTENTIAL AND COMPETITIVENESS OF THE REGION	40
Berdibekova A.Sh., Ibragimov N.S., Maidyrova A.B. FACTORS OF ACHIEVING THE COMPETITIVENESS OF THE TOURISM INDUSTRY IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	57
Alpysbayev K.S., Mukhamedyeva A.G., Kolesnikova K.V. DIGITAL ECONOMY: FEATURES, TRENDS AND GUIDELINES	72
Imanbekova A.M., Stavbunik E.A., Kushebina G.M., Kadyrova A.S. ANALYSIS OF INSTRUMENTS OF STATE MANAGEMENT OF REGIONS OF KAZAKHSTAN IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION	79
Baitenizov D.T., Abdreissova D. Zh. METHODOLOGY OF A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF THE SELF-EMPLOYMENT MARKET	87

QUALITY EDUCATION AS A POTENTIAL FOR ECONOMIC DEVELOPMENT

ZHUMAGULOVA A.B.*¹
Candidate of Juridical Sciences

YANOVSKAYA O.A.*¹
Doctor of Economic Sciences, Professor

¹Independent Agency for Accreditation and Rating, Astana, Republic of Kazakhstan

ABSTRACT. The article discusses the impact of the quality of education on the development of the economy. Human resources are the main potential of the state and the economic growth of the country depends on the level of their development. Improving the quality and competitiveness of educational services is becoming an important priority of the time. The purpose of the study is to study approaches to the effective use of internal and external resources to ensure access to quality education as a tool for sustainable economic development. The methodology of the study of education quality and its impact on economic growth is based on the methods of external assessment of the level of educational services and comparative analysis of the promotion of education quality culture in the conditions of transformation of the education system.

KEYWORDS: quality of education, economic growth, human resources, international accreditation, rating

САПАЛЫ БІЛІМ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ӘЛЕУЕТІ РЕТІНДЕ

ЖҰМАҒҰЛОВА А.Б.*¹
заң ғылымдарының кандидаты

ЯНОВСКАЯ О.А.*¹
экономика ғылымдарының докторы, профессор

¹Аккредиттеу және рейтингтің тәуелсіз агенттігі, Астана қ., Қазақстан Республикасы

АҢДАТПА. Мақалада білім беру сапасының экономиканың дамуына әсері қарастырылады. Адами ресурстар мемлекеттің басты әлеуеті болып табылады және елдің экономикалық өсуі олардың даму деңгейіне байланысты. Білім беру қызметінің сапасы мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру уақыттың маңызды басымдығына айналып отыр. Зерттеудің мақсаты – тұрақты экономикалық даму құралы ретінде сапалы білімге қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін ішкі және сыртқы ресурстарды тиімді пайдалану тәсілдерін зерт-

теу. Білім беру сапасын және оның экономикалық өсуге әсерін зерттеу әдістемесі білім беру жүйесінің трансформациясы жағдайында білім беру қызметтерінің деңгейін сырттай бағалау және сапалы білім беру мәдениетін көтеруді салыстырмалы талдау әдістеріне негізделген.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: білім сапасы, экономикалық өсу, адам ресурстары, халықаралық аккредитация, рейтинг

КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ПОТЕНЦИАЛ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

ЖУМАГУЛОВА А.Б.*¹

кандидат юридических наук

ЯНОВСКАЯ О.А.*¹

доктор экономических наук, профессор

¹Независимое агентство аккредитации и рейтинга, г. Астана, Республика Казахстан

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются вопросы влияния качества образования на развитие экономики. Человеческие ресурсы являются главным потенциалом государства и от уровня их развития зависит экономический рост страны. Повышение качества и конкурентоспособности образовательных услуг становится важным приоритетом времени. Цель исследования - изучение подходов эффективного использования внутренних и внешних ресурсов обеспечения доступа к качественному образованию, как инструменту устойчивого развития экономики. Методология исследования качества образования и его влияния на экономический рост основана на методах внешней оценки уровня образовательных услуг и сравнительном анализе продвижения культуры качества образования в условиях трансформации системы образования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: качество образования, экономический рост, человеческие ресурсы, международная аккредитация, рейтинг

INTRODUCTION. Quality education is the foundation of progress and economic development of any country. One of the key reference points of HEIs in Central Asian countries is to increase the competitiveness of educational services. In the era of digitalisation, the comprehensive development of the education system requires a global transformation aimed at improving the quality of higher education and the responsibility of higher education institutions for proper personnel training.

Education is one of the priority spheres determining the development of a country; it can accelerate the achievement of all sustainable development goals and is therefore a key element of countries' development strategies. In modern conditions, the development of the state is directly dependent on the potential of human resources, and this, in turn, requires the enhancement of the education system.

In these conditions, one of the key features of the current situation becomes a deep understanding of the world mission

of education. Given the current trends, it is necessary to move from "education - learning" to "education - formation and development of personality".

At present, an effective mechanism to address the global issues of the century is education aimed at developing human resources for economic growth.

The development of competences and skills becomes fundamental in learning in order to build a trajectory of continuous lifelong learning. The indicators of the level of knowledge and competences are not the number of learners but the quality of learning.

In this regard, special attention is paid to quality assurance of graduates' training. Therefore, it is relevant to increase the role of external quality assessment of higher education institutions and the importance of international accreditation, as well as rating ranking.

MATERIALS AND METHODS OF RESEARCH.

The research is conditioned by the economic challenges of society, national and international requirements to improve the competitiveness of educational organisations in order to fill the labour market with qualified specialists.

The set issues of determining the relationship between quality education and growth of economic development were considered on the basis of in-depth study and comprehensive tools. The research applied various methods and types of analysis: descriptive, systematic review, comparative and empirical, which enabled to identify the guidelines for quality assurance of education to improve the efficiency of economic growth.

RESULTS AND THEIR DISCUSSION. The quality of education is a set of indicators that characterise certain aspects of educational services: essential content, forms and methods of education, teaching staff, material and technical base, which ensures the development of skills and competencies of the learner. According to the results of the study, the most important in quality assurance of education are economic factors: qualification of teaching staff

(36%), the level of implementation of innovative technologies and material and technical base (72%).

Quality, as noted by Ozhegov S.I. - is a set of basic signs, features, characteristics and properties that distinguish a phenomenon or object from others, which gives a specific certainty. [1]

According to ESG and ISO quality standards, the concept of quality is compliance with established requirements, certain characteristics and objectives. Some foreign scientists - Abad-Segura, Estin, Crozier, Campbell, Dill consider quality as a process of change and transformation, and Stensaker B., Sluismans D. consider quality through the process of management. [2,3]

A number of scholars Juran, Harvey and Green consider quality as the result of meeting the needs of industry and society.[4] B.Jessop considers quality as a measure taken for improvement. [5]

Globally education has received considerable attention in recent decades. According to research by the British National Foundation, learning outcomes have not changed over the last half century, although the cost per learner has steadily increased (in Australia it has increased threefold, in the USA twofold). Solving the question of how to influence learning outcomes remains one of the topical economics of education.

Today the external assessment of educational organisations and educational programmes by independent agencies is of great importance. Let us consider the issues of external quality assurance of education on the example of the leading international agency - Independent Agency for Accreditation and Rating (IAAR), established in 2011 to improve the system of quality assurance of education.

Thus, implementing its mission, IAAR carries out continuous support and promotion of quality culture aimed at increasing the competitiveness of education and attractiveness of educational programmes of higher education institutions.

The strategic guidelines, as experience shows, are aimed at strengthening the status of a recognised, internationally competitive Quality Assurance Agency for Education. IAAR always strives for high development result and effective capacity growth in promoting a culture of quality in education.

Since 2017, the Independent Agency for Accreditation and Rating has been recognised in the Republic of Kazakhstan, the Kyrgyz Republic and included in the National Registers of Accreditation Agencies of the Ministries of these countries.

IAAR activity is implemented according to the objectives of the national education system development, specified in the programme documents and carried out in accordance with the Concept of higher education and science development in the Republic of Kazakhstan for 2023 - 2029. [6]

In its work the Agency always takes into account the legislation in the field of education and educational policy of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan and the European Higher Education Area.

The Agency carries out institutional and specialised (programme) international accreditation of HEIs in 15 countries of Central Asia, Europe and America: Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia, Tajikistan, Belarus, Uzbekistan, Azerbaijan, Armenia, Ukraine, Moldova, Palestine, Switzerland, Romania, Dominica, Barbados (Figure 1).

The agency's external quality assessment of education is based on the key principles of international accreditation:

- independence, voluntariness, objectivity and professionalism
- transparency, publicity and credibility
- relevance and openness of information
- collegiality of decision-making.

IAAR is the first organisation from the CIS countries to be recognised by the World Federation for Medical Education (WFME), which gives it the right to conduct international

accreditation of medical organisations and educational programmes.

All medical schools that have passed the international accreditation of IAAR are eligible for ECFMG (Educational Commission for Foreign Medical Graduates) certification to obtain a licence to work abroad.

The analysis showed that the IAAR is a full member of the European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA) and is also included in the European Quality Assurance Register for Higher Education (EQAR), which allows to carry out international accreditation of HEIs. Therefore, HEIs accredited by the IAAR are automatically included in the international DEQAR database. As a result, international applicants and students choose accredited HEIs for their studies.

This makes it possible to improve the image and recognition of HEIs in the global educational space, to expand internationalisation and academic mobility of students and teachers, and to attract more international students to the country's HEIs.

Thanks to its full membership in international European networks, HEIs accredited by this agency receive international accreditation status. IAAR is a full member of European, Asian and American networks and quality assurance and accreditation agencies: International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education (INQAAHE), International Quality Group of the Council for Higher Education Accreditation in the United States (CIQG, CHEA); International Observatory for Academic Ranking and Excellence (IREG); Association of Quality Assurance Agencies of the Islamic World (IQA); Central and Eastern European Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education (CEENQA); Asia-Pacific Quality Network (APQN); Asia-Pacific Quality Register (APQR).

International accreditation of IAAR is conducted according to the world Standards, harmonised and compliant with the European Standards of Quality - ESG, and for medical

universities and educational programmes according to the Standards of the World Federation for Medical Education (WFME), ensuring a high level of quality of education.

For the international accreditation procedure, the IAAR attracts foreign experts, which allows, based on foreign experience, a more objective external evaluation of the quality of educational programmes. As of today, the base of international experts is over 4000 people from 39 countries of the world, which is constantly expanding. The Agency organises annual free training seminars to improve the qualification of experts.

The procedure of external evaluation of educational organisations includes the following main stages:

- submitting an application;
- admission to accreditation once compliance with the requirements has been established;
- self-evaluation of the organisation and/or educational programme;
- preparing an external expert commission for a visit to the organisation;
- external expert commission visit to the educational organisation;
- decision on accreditation of the organisation and/or programme.

The empirical analysis of the report of the external expert commission on the results of quality assessment of the educational organisation for compliance with the standards of international institutional accreditation allowed to identify the total volume of recommendations on quality improvement.

In order to further ensure that HEIs meet the criteria of the international institutional accreditation standards, it can be seen that the highest percentage of recommendations are given by experts for improving strategic development, faculty, student-centred learning, monitoring and evaluation of the core educational programme, research and development and public awareness.

In connection with the above, it is important to note that to ensure the quality of higher

education both in Kazakhstan and in the countries of the Central Asian region:

1. When developing educational programmes, HEIs need to really involve stakeholders, which will allow to take into account employers' requirements to graduates, and most importantly - to guarantee their employment in the labour market.

2. Special disciplines in HEIs should be taught by practitioners, employees of partner companies.

3. Expand internationalisation both outside and within the country.

4. Increase the development of individualisation of educational services and result-oriented learning.

This will effectively affect both the quality of graduates and their competitiveness and demand in the labour market. And thus, it will allow to form a resource potential for accelerated growth of the economy of the countries, for the benefit of the development of the countries of Central Asia and Europe.

International accreditation by IAAR gives HEIs a competitive advantage:

- Providing image, credibility and status.
- International Seal of Educational Quality, recognition and recognisability.
- Integration into the world educational space.
- Entering the global higher education market.
- Comparability and convertibility of diplomas, qualifications.
- Increases the competitiveness of graduates, their demand in the labour market and employment rate.
- Attracting and increasing the number of international applicants and students.
- Opportunities for students to continue their studies at international universities without additional study.

In the modern world, not only external evaluation of educational organisations (international accreditation), but also the competitive advantage of higher education

Figure 1 - IAAR Cross-Border Accreditation

institutions, which is determined by the position in the Ranking, plays an important role. The concept of "rating" comes from the English word "rate", translated as "evaluation". Let us explore in more detail the emergence of this concept in the literature.

Thus, one group of researchers Raizberg E.A., Karminskiy A.M., Drozdova M.I. in defining the category "rating" adheres to the concepts: indicator, characteristic, state of the object, assessment on a scale, position in the classification. [7,8]

The second group of scientists - Zimin V.A., Kovalev V.V., Volkova O.N., in the concept of "rating" put ways and methods of analysing objects, for example: ordering, lining up, arrangement, determination of rank. [9,10]

Interpretation of the concept of "rating assessment" as noted by Nosov V.V. and Umanskaya O.P. - is an integrated indicator that allows ranking subjects in a particular sequence. [11]

Thus, the rating is understood not as an evaluation, but as a "process" of aligning subjects by evaluative features. Based on

the analysis, it is important to note that the presented concepts of rating allow us to establish a logical connection and contribute to the understanding of the essence and more accurate definition in economic research.

As a specific evaluative characteristic, a ranking and ranking score refers to the result of the analysis performed.

It is important to note that since 2014, IAAR has been conducting the Rankings, which have become increasingly important in the academic world and are of great interest to society today. The IAAR Rankings are an important tool for effective management of the higher education system and a technology that allows assessing the competitiveness of higher education institutions.

Independent Agency for Accreditation and Rating is the 5th organisation in the world whose methodology has successfully passed the audit of the International Observatory on Academic Ranking and Excellence IREG and received the European recognition of IREG and the high Quality Mark "IREG Approved". This means that the University Rankings conducted

by IAAR are fully compliant with international standards and orientate HEIs to improve the quality of education.

Today, the IAAR Ranking has become a popular and important annual event in the academic community, which is confirmed by the constant growth in the number of participants - higher education institutions. The IAAR Ranking promotes the competitiveness of educational services, ensures public awareness of the compliance of the quality of education with the requirements of the labour market and takes into account the peculiarities of the education system development.

The annual IAAR Ranking of HEIs, which has been conducted annually for a number of years, takes into account the main areas of activity of educational institutions: quality of education, level of scientific research, potential of teachers, demand and competitiveness of graduates in the labour market. The ranking helps to raise the prestige of universities and increase the attractiveness of their educational programmes.

Independent Ranking of HEIs is conducted on a digital platform. According to the methodology of the IAAR Ranking, HEIs independently enter information about their achievements and are responsible for the objective filling in of indicators. Therefore, the university's position in the Ranking depends on the completeness and correctness of data entry. This indicates the transparency and objectivity of the Ranking.

The main criterion for assessing the success of HEIs is the employment and placement of graduates. An important indicator of the activity of higher education institutions of the country is their demand in the labour market.

Today it is important to adapt the education system to the needs of the digital society, aimed at obtaining quality knowledge and creative thinking skills, as new-format specialists are required nowadays. There is a need to develop new educational programmes, introduce innovative methods and approaches to learning.

The results of the Independent Ranking of HEIs are the basis for quality assurance

and improving the competitiveness of HEIs, strengthening the position of universities in the education market, attracting talented applicants and expanding the export of educational services.

Starting from 2020, IAAR conducts the International Ranking "Eurasian University Ranking IAAR EUR" of the best higher education institutions of the Eurasian space.

International ranking of the Independent Agency for Accreditation and Rating - "IAAR Eurasian University Ranking" is an important and significant recognition for the Eurasian educational space. Participation of HEIs in the IAAR EUR international ranking is becoming the main competitive advantage and a kind of Quality mark. The peculiarity of the IAAR international ranking is the focus on high quality education as a priority vector of HEI development.

HEIs of Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia, Tajikistan, Azerbaijan, Belarus, Moldova, Ukraine take part in the IAAR Eurasian University Ranking (IAAR-EUR), which shows the prestige and popularity of the International Ranking in the academic community.

Participation in the International Ranking IAAR-EUR allows HEIs to assess the competitiveness of universities according to the latest global trends, attract more foreign applicants, increase the level of internationalisation of education, raise the image and prestige of HEIs and the country as a whole.

The International Ranking of HEIs "IAAR Eurasian University Ranking" positions the quality of education and intellectual potential of HEIs in the international market of educational services. Entering the Rankings and being in the Top-List is an indicator of high competitiveness of HEIs.

IAAR EUR International Ranking indicators are the following key trends of modern education: quality of education (20%), scientific potential (30%), integration of HEI into the world educational space (20%), academic reputation of HEI (30%).

IAAR International Ranking allows to raise the image and reputation of HEIs, expand opportunities for international cooperation and competitive advantages in the market of educational services, attract talented applicants and students. International Ranking "IAAR Eurasian University Ranking" is conducted with the purpose of:

- Improving the competitiveness of higher education institutions.
- Attracting the best international students and faculty to universities.
- Developing internationalisation and academic mobility.
- Using the results of the Ranking by state authorities to improve the mechanisms of education system management.
- Increasing communication of HEIs with different target audiences.
- Stimulating and motivating information openness of HEIs.
- Promoting competition between HEIs.

The IAAR Rankings are not only a reference point for applicants and parents when choosing HEI, but are also demanded by employers, the government and the academic community [12].

The results of the International Ranking "IAAR Eurasian University Ranking" demonstrate that all criteria are key factors in improving the competitiveness of HEIs. Employers, state authorities, applicants, students and all interested parties have the opportunity to get the necessary information about HEIs.

Rankings of higher education institutions conducted by IAAR have become a barometer for determining the level of quality of education and an important component of the national educational environment, while international accreditation has become an important mechanism for improving the quality of education and educational programmes.

CONCLUSION. Quality assurance in education and trajectories of training learners in accordance with the world standards is becoming an important vector of strategic development of HEIs of the republic and constructive interaction between the academic community and the international labour market, which positively affects the development of human resources of the country. Education is an intensive factor of economic growth. Thus, the level of education of the nation directly affects economic growth.

REFERENCES:

1. Ozhegov, S.I. & Shvedova, N.Ju. (1994). *Tolkovyj slovar'* (2nd ed.). Moskva: Az.
2. Abad, S. & González, Z. (2020). Ustojchivoe upravlenie cifrovoj transformaciej v vysshem obrazovanii: issledovatel'skie tendencii [Sustainable Management of Digital Transformation in Higher Education: Research Trends]. *Ustojchivoe razvitie*, 12, 2107.
3. Stensaker, B. (2015). Organizacionnaja identichnost' kak koncepcija dlja ponimanija dinamiki universiteta [Organizational identity as a concept for understanding University dynamics]. *Higher education*, 69(1), 103-115. DOI:10. 1007/s10734-014-9763-8
4. Juran, J. M. & Gryna, F.M. (1988). *Quality-control handbook*. McGraw-Hill, New York.
5. Jessop, B. (2018). On academic capitalism. *Critical policy studies*, 12(1), 104-109. <http://doi.org/10.1080/19460171.2017.1403342>
6. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan, № 248. (2023, March 28). *Concept of higher education and science development in the Republic of Kazakhstan for 2023 – 2029*.

7. Rajzberg, B.A. & Starodubceva, E.B. (2021). *Kurs jekonomiki: uchebnik* (B.A. Rajzberg, Ed). M: INFRA-M.
8. Karminskij, A.M. (2015). *Kreditnye rejtingi i ih modelirovanie*. Nac. issled. un-t «Vysshaja shkola jekonomiki». M.: Izd. dom Vysshej shkoly jekonomiki.
9. Zimin, V.A (2021). *Uchebnoe posobie: Vvedenie v jekonomiku*. Samara: Izdatel'stvo OOO «Nauchno-tehnicheskij centr».
10. Kovalev, V.V. & Volkova, O.N. (2019). *Analiz hozjajstvennoj dejatel'nosti predpriyatija: Uchebnik*. M.: Izdatel'stvo Prospekt.
11. Nosov, V.V. & Umanskaja, O.P. (2011). Rejtingovaja ocenka dejatel'nosti organizacij. *Sibirskaja finansovaja shkola*, 38 - 42.
12. Zhumagulova, A.B. (2024). Normative-legal aspects of promoting a culture of academic integrity in the conditions of knowledge economy development. *Education. Quality Assurance*, 1(34), 8-15.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ:

Zhumagulova Alina* - Candidate of Juridical Sciences, General Director, Independent Agency for Accreditation and Rating (IAAR), Astana, Republic of Kazakhstan
E-mail: iaar@iaar.kz

Yanovskaya Olga* - Doctor of Economic Sciences, Professor, PhD, Academician, Advisor to the General Director, Independent Agency for Accreditation and Rating (IAAR), Astana, Republic of Kazakhstan
E-mail: yanovskaya_o@mail.ru

Жұмағұлова Алина Бақытжанқызы* - заң ғылымдарының кандидаты, бас директор, Аккредиттеу және рейтинг тәуелсіз агенттігі (IAAR), Астана қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: iaar@iaar.kz

Яновская Ольга Алексейқызы* - экономика ғылымдарының докторы, профессор, академик, бас директорының кеңесшісі, Аккредиттеу және рейтингтің тәуелсіз агенттігі (IAAR), Астана қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: yanovskaya_o@mail.ru

Жумагулова Алина Бакытжановна* - кандидат юридических наук, генеральный директор Независимого агентства аккредитации и рейтинга (IAAR), г. Астана, Республика Казахстан
E-mail: iaar@iaar.kz

Яновская Ольга Алексеевна* - доктор экономических наук, профессор, академик, Советник генерального директора, Независимое агентство аккредитации и рейтинга (IAAR), г. Астана, Республика Казахстан
E-mail: yanovskaya_o@mail.ru

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ УНИВЕРСИТЕТОВ В ЭПОХУ ЦИФРОВИЗАЦИИ: РАЗРАБОТКА И ВНЕДРЕНИЕ КЛЮЧЕВЫХ ПРИНЦИПОВ

ЗАКИРОВА Д.И.*¹

PhD, профессор-исследователь

¹Университет «Туран», г. Алматы, Республика Казахстан

ПОЛ М.²

PhD, профессор

²Масариков университет, г. Брно, Чешская Республика

АННОТАЦИЯ. В современных условиях университеты сталкиваются с новыми вызовами, требующими пересмотра и адаптации существующих стратегий социальной ответственности. Настоящая статья посвящена разработке принципов социальной ответственности университетов в условиях цифровой трансформации, а также методам мониторинга и оценки их реализации. Основное внимание уделяется интеграции международного стандарта ISO 26000 в деятельность университетов, с акцентом на такие ключевые аспекты, как организационное управление, защита прав человека, трудовые практики, экологическая устойчивость и социальное развитие общества. В статье предлагаются конкретные рекомендации по разработке и применению подходов, направленных на создание инклюзивной, безопасной и устойчивой образовательной среды. Представленные результаты основаны на качественном анализе теоретических источников и практических примеров, а также на экспертных оценках, что позволяет предложить универсальные и адаптируемые модели социальной ответственности для университетов в условиях цифровизации.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: высшее образование, цифровизация образования, социальная ответственность университетов, стандарт, устойчивое развитие

ЦИФРЛАНДЫРУ ДӘУІРІНДЕГІ УНИВЕРСИТЕТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАУАПКЕРШІЛІГІ: СЫН-ТЕГЕУРІНДЕР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР

ЗАКИРОВА Д.И.*¹

PhD, зерттеуші профессор

¹«Тұран» университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

ПОЛ М.²

PhD, профессор

²Масариков университеті, Брно қ., Чех Республикасы

АҢДАТПА. Қазіргі жағдайда университеттер қолданыстағы әлеуметтік жауапкершілік стратегияларын қайта қарауды және бейімдеуді талап ететін жаңа қиындықтарға тап болады. Бұл мақала цифрлық трансформация жағдайында университеттердің әлеуметтік жауапкершілік қағидаттарын әзірлеуге, сондай-ақ олардың іске асырылуын мониторингтеу және бағалау әдістеріне арналған. ISO 26000 халықаралық стандартын ұйымдастырушылық басқару, Адам құқықтарын қорғау, еңбек практикасы, экологиялық тұрақтылық және қоғамның әлеуметтік дамуы сияқты негізгі аспектілерге баса назар аударып, университеттердің қызметіне біріктіруге баса назар аударылады. Мақалада инклюзивті, қауіпсіз және тұрақты білім беру ортасын құруға бағытталған тәсілдерді әзірлеу және қолдану бойынша нақты ұсыныстар берілген. Ұсынылған нәтижелер теориялық дереккөздер мен практикалық мысалдарды сапалы талдауға, сондай-ақ цифрландыру жағдайында университеттер үшін әмбебап және бейімделетін әлеуметтік жауапкершілік модельдерін ұсынуға мүмкіндік беретін сараптамалық бағалауға негізделген.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: жоғары білім, білім беруді цифрландыру, университеттердің әлеуметтік жауапкершілігі, стандарт, тұрақты даму

SOCIAL RESPONSIBILITY OF UNIVERSITIES IN THE ERA OF DIGITALIZATION: CHALLENGES AND PROSPECTS

ZAKIROVA D.I.*¹

PhD, research professor

¹TURAN University, Almaty, Republic of Kazakhstan

POL M.²

PhD, professor

²Masaryk University, Brno, Czech Republic

ABSTRACT. In modern conditions, universities face new challenges that require revision and adaptation of existing social responsibility strategies. This article is devoted to developing principles of social responsibility of universities in the conditions of digital transformation, as well as methods of monitoring and evaluation of their implementation. The focus is on the integration of the international standard ISO 26000 into the activities of universities, with emphasis on such key aspects as organizational management, human rights protection, labor practices, environmental sustainability, and social development of society. The article offers specific recommendations for the development and implementation of approaches aimed at creating inclusive, safe, and sustainable educational environments. The presented results are based on a qualitative analysis of theoretical sources and practical examples, as well as on expert assessments, which allows us to propose universal and adaptable models of social responsibility for universities in digitalization.

KEYWORDS: higher education, digitalization of education, social responsibility of universities, standard, sustainable development

ВВЕДЕНИЕ. Цифровизация образования и глобализация рынка образовательных услуг представляют собой два мощных процесса, которые существенно трансформируют современную систему высшего образования. Вузы сталкиваются с новыми вызовами, такими как возросшая конкуренция на национальном и международном уровнях,

изменение ожиданий стейкхолдеров и необходимость интеграции цифровых технологий в учебный процесс. В этих условиях университеты не только продолжают выполнять свою основную миссию по предоставлению качественного образования, но и принимают на себя дополнительные обязательства по социальной ответственности, которая становится неотъемлемой частью их стратегии развития.

Социальная ответственность университетов охватывает широкий спектр вопросов, включая обеспечение равного доступа к образованию, поддержку профессионального развития преподавателей, защиту данных студентов и сотрудников, соблюдение прав человека и экологическую устойчивость. В условиях цифровизации эти вопросы приобретают новые грани, требующие адаптации и пересмотра существующих подходов и практик. Введение цифровых технологий в образовательный процесс открывает новые возможности, но также ставит перед университетами сложные задачи, связанные с кибербезопасностью, цифровым неравенством и экологическими вызовами.

Одним из ключевых ориентиров в области социальной ответственности для образовательных организаций является международный стандарт ISO 26000, который предоставляет руководящие указания по интеграции социальной ответственности в деятельность организаций. В условиях цифровизации этот стандарт приобретает особую актуальность, поскольку требует от университетов разработки и реализации стратегий, учитывающих как технологические, так и социальные аспекты их деятельности.

Цель данной статьи - исследовать, как принципы социальной ответственности могут быть адаптированы и реализованы в университетах в условиях цифровой трансформации. В статье предлагаются подходы к интеграции этих принципов в цифровое образование, а также методы мониторинга их

реализации, которые помогут университетам минимизировать риски и максимально использовать преимущества цифровых технологий для достижения устойчивого развития и социальной справедливости.

Настоящее исследование опирается на анализ существующей литературы и практических примеров, а также на разработку рекомендаций, которые могут быть использованы университетами для улучшения своих стратегий социальной ответственности в условиях цифровизации. Таким образом, статья направлена на расширение теоретического понимания и практического применения социальной ответственности в цифровом образовательном контексте, что является важным шагом на пути к созданию инклюзивной, безопасной и устойчивой образовательной среды.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ.

Исследование, представленное в данной статье, основано на анализе теоретических и практических аспектов социальной ответственности университетов в условиях цифровизации. Основные материалы, использованные в исследовании, включают в себя международные стандарты социальной ответственности, такие как ISO 26000, академические статьи, а также данные о тенденциях в цифровом образовании. Методологическая основа исследования строилась на качественном анализе научной литературы и документальных источников, связанных с социальной ответственностью и цифровизацией образовательных процессов. В рамках исследования были изучены ключевые публикации по теме, которые отражают текущие вызовы и практики. Для разработки принципов социальной ответственности в цифровом образовании, а также предложений по мониторингу их реализации были использованы методы контент-анализа, экспертного анализа.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ИХ ОБСУЖДЕНИЕ. В условиях цифровизации образования и глоба-

лизации рынка образовательных услуг, вузы сталкиваются с возрастающей конкуренцией, как на национальном, так и на международном уровне. Стейкхолдеры предъявляют высокие ожидания к качеству образования, доступности цифровых ресурсов и эффективности образовательных программ.

Студенты ожидают не только высокого уровня преподавания, но и широкого доступа к современным образовательным технологиям, которые могут улучшить их учебный опыт и подготовить к требованиям рынка труда. Это включает в себя использование онлайн-курсов, виртуальных лабораторий и других цифровых инструментов, которые делают обучение более интерактивным и доступным. Университеты должны учитывать эти ожидания, предоставляя гибкие и адаптируемые образовательные программы, которые могут удовлетворить разнообразные потребности студентов [1].

Преподаватели, в свою очередь, требуют от университетов поддержки в профессиональном развитии и доступе к современным образовательным ресурсам. Они хотят иметь возможность участия в тренингах по цифровым технологиям, доступ к онлайн-библиотекам и исследовательским базам данных. Для удовлетворения этих требований вузы должны инвестировать в развитие своих преподавателей, обеспечивая их необходимыми ресурсами и поддержкой для успешного использования цифровых инструментов в образовательном процессе.

Родители и опекуны, как важные заинтересованные стороны, стремятся обеспечить своим детям качественное образование, которое откроет перед ними широкие карьерные перспективы. Они ожидают от университетов прозрачности в образовательных программах, высокого уровня академической честности и безопасности данных студентов. Для удовлетворения этих ожиданий университеты должны активно работать над повышением прозрачности и доверия, ре-

гулярно обновляя свои образовательные программы и обеспечивая защиту личных данных.

Работодатели также играют ключевую роль среди заинтересованных сторон университетов, так как они заинтересованы в найме высококвалифицированных выпускников, готовых к современным вызовам рынка труда. Университеты должны активно сотрудничать с индустрией, разрабатывая учебные программы, которые соответствуют текущим и будущим потребностям работодателей, обеспечивая интеграцию практических навыков, стажировок и других форм взаимодействия с бизнесом в образовательный процесс.

Государственные органы и регулирующие инстанции устанавливают стандарты и нормативные требования, которые университеты должны соблюдать для обеспечения качества образования и его доступности. Университеты должны следовать этим стандартам, участвовать в аккредитационных процессах и демонстрировать свою приверженность высоким образовательным стандартам.

Для удовлетворения всех этих требований университеты вынуждены внедрять инновации, развивать инфраструктуру и повышать качество образовательных услуг. Это требует значительных инвестиций в цифровые технологии, профессиональное развитие преподавателей и модернизацию учебных программ. Сбалансированный подход к удовлетворению потребностей всех заинтересованных сторон позволяет университетам сохранять свою конкурентоспособность и репутацию, обеспечивая высокое качество образования и соответствие современным вызовам [2].

Развитие социальной ответственности является ключевым фактором для вузов в этом процессе. Удовлетворяя потребности и ожидания заинтересованных сторон, университеты не только повышают свою конкурен-

тоспособность, но и укрепляют свою роль в обществе [3].

Концепция социальной ответственности университетов возникла в ответ на старые и новые требования социальных, политических, экономических и правовых изменений, предложенные в декларации Всемирной конференции по высшему образованию, состоявшейся в Париже в 1998 году [4]. Социальная ответственность включает в себя обязательства по обеспечению доступности и равенства в образовании, поддержке профессионального развития преподавателей, защите данных и академической честности, а также сотрудничеству с работодателями и соответствию государственным стандартам. Интеграция принципов социальной ответственности в стратегическое управление университетом позволяет создать устойчивую и инклюзивную образовательную среду, которая отвечает требованиям современного мира и способствует развитию общества в целом [5].

Социальная ответственность все чаще рассматривается как неотъемлемый аспект системы высшего образования [6, 7, 8]. Первоначально термин был создан с акцентом на этическую и моральную природу услуг [9], которые образовательное учреждение оказывает обществу через обучение и развитие. В современном мире университеты играют ключевую роль не только в предоставлении знаний и навыков, но и в формировании общественных ценностей и стандартов. Социальная ответственность университетов предполагает поддержание справедливости, инклюзии, устойчивого развития и активного взаимодействия с обществом [10].

Глобальное движение за социальную ответственность университетов вступило в многообещающий новый этап своего развития. В условиях цифровизации и глобализации образовательных процессов университеты по всему миру все более осознают свою ключевую роль не только в предоставлении

качественного образования, но и в активном вкладе в социальное развитие, устойчивость и этическое поведение. Новый совместный проект Сети социальной ответственности университетов (USRN) документирует значительное расширение масштабов и влияния программ социальной ответственности, демонстрируя, как университеты адаптируют свои стратегии и действия к современным вызовам [11]. Эти программы охватывают широкий спектр направлений: от инклюзивного и доступного образования, до обеспечения экологической устойчивости и цифровой безопасности. Важную роль в этом процессе играет интеграция принципов социальной ответственности в цифровое образование, что позволяет университетам не только реагировать на изменения в технологическом ландшафте, но и активно формировать будущее, ориентированное на устойчивое развитие и социальную справедливость. Проект USRN показывает, что университеты способны существенно влиять на общественные процессы, внедряя инновационные решения и продвигая глобальные ценности в рамках своих образовательных и исследовательских инициатив [12].

В современной мировой практике в качестве главного ориентира по социальной ответственности для организаций выступает Международный стандарт ISO 26000, который был разработан Международной организацией по стандартизации (ISO). Основной целью ISO 26000 является предоставление руководящих указаний по социальной ответственности для всех типов организаций, вне зависимости от их размера, отрасли или расположения. В отличие от других стандартов, ISO 26000 не предназначен для сертификации, а скорее служит как инструмент, который помогает организациям интегрировать принципы социальной ответственности в свою деятельность и взаимодействие с заинтересованными сторонами [13]. Стандарт охватывает семь ключевых тем, каждая

Таблица 1 - Мониторинг и реализация принципов социальной ответственности цифрового образования

Подход	Необходимые действия
Разработка ключевых показателей эффективности	Для каждого принципа можно разработать соответствующие KPI, которые будут измерять прогресс и достижения в этой области.
Регулярные внутренние и внешние аудиты	Проведение регулярных аудитов поможет оценить, насколько университет соответствует заявленным принципам. Аудиты могут быть как внутренними (проводимыми собственными подразделениями), так и внешними (проводимыми независимыми экспертами).
Опросы и обратная связь от заинтересованных сторон	Регулярные опросы студентов, преподавателей, сотрудников и других заинтересованных сторон помогут собрать информацию о том, насколько эффективно реализуются принципы. Это также включает сбор обратной связи через форумы, обсуждения и другие интерактивные платформы.
Создание комитетов для оценки и мониторинга воздействия	Создание специализированных комитетов или рабочих групп, которые будут ответственны за мониторинг, оценку воздействия на общество и окружающую среду, а также реализацию изменений.
Отчеты и публичная отчетность	Ежегодные или полугодовые отчеты о выполнении планов и программ по цифровизации и социальной ответственности, включая их публичную публикацию для повышения доверия и подотчетности.
Анализ рисков и мониторинг с использованием цифровых инструментов	Регулярное обновление анализа рисков и мониторинг выполнения принципов в режиме реального времени с использованием цифровых платформ и аналитических инструментов.
Обучение и повышение осведомленности	Постоянное обучение сотрудников и студентов о значении принципов социальной ответственности и их роли в цифровом образовании для создания культуры ответственности и устойчивости.
<i>Примечание – разработано авторами.</i>	

из которых является важным аспектом социальной ответственности, и они вместе формируют комплексный подход к устойчивому и ответственному управлению.

Организационное управление представляет собой структуру и процессы, которые обеспечивают эффективное принятие решений и управление всеми аспектами деятельности организации. Оно служит фундаментом, на котором строится социальная ответственность, поскольку именно через механизмы управления принимаются и реализуются решения, влияющие на остальные шесть тем. Оно включает в себя разработку и реализацию стратегий и политик, которые охватывают все аспекты социальной ответственности, тем самым обеспечивая интеграцию этих тем в общую деятельность организации [14].

При переходе к цифровому обучению в университетах реализация основных тем ISO 26000 должна охватывать широкий спектр аспектов социальной ответственности [15].

Этот процесс требует комплексного подхода, интегрированного во все уровни и процессы управления университетами.

Организационное управление. Эффективное управление цифровыми процессами в университетах требует разработки и внедрения четких политик и процедур, направленных на обеспечение прозрачности, ответственности и безопасности в цифровой среде. Университеты должны внедрять механизмы регулярного мониторинга и оценки рисков, связанных с цифровизацией, включая защиту данных, кибербезопасность и обеспечение прав студентов и сотрудников. Прозрачность и открытость в управлении цифровыми процессами должны стать ключевыми элементами корпоративного управления, способствуя доверию и ответственности на всех уровнях организации.

Права человека. Переход к цифровому обучению должен происходить с учетом защиты прав человека. Университеты обязаны обеспечить равный доступ к образователь-

ным ресурсам для всех студентов, независимо от их социально-экономического положения или физических возможностей. Это включает соблюдение прав на конфиденциальность, безопасность и недискриминацию. Университеты должны разрабатывать цифровые платформы и ресурсы с учетом принципов инклюзии, гарантируя, что ни один студент не будет лишен возможности получить качественное образование в цифровой среде.

Трудовые практики. Цифровизация учебного процесса требует адаптации трудовых практик в университетах. Обеспечение безопасных и поддерживающих условий труда для сотрудников, особенно в условиях удаленной работы, становится критически важным. Это включает предоставление необходимых технических ресурсов и обучения для эффективного использования цифровых инструментов, а также внимание к балансу между работой и личной жизнью сотрудников [16]. Университеты должны активно поддерживать профессиональное развитие своих сотрудников, предоставляя возможности для обучения и повышения квалификации в области цифровых технологий.

Окружающая среда. При цифровизации обучения университеты должны учитывать экологическую ответственность. Внедрение цифровых технологий может способствовать снижению негативного воздействия на окружающую среду, если оно сопровождается ответственным использованием ресурсов. Университеты должны стремиться к минимизации энергопотребления, сокращению электронных отходов и продвижению устойчивых технологий. Цифровизация должна стать частью более широкого стремления университетов к устойчивому развитию и экологической ответственности.

Добросовестные деловые практики. Университеты должны соблюдать высокие этические стандарты в своих операционных практиках, особенно в отношении цифро-

вых технологий. Это включает ответственное управление цепочками поставок, выбор надежных и этических поставщиков программного обеспечения и оборудования, а также соблюдение законодательства о защите данных и интеллектуальной собственности. Университеты должны активно противодействовать любым формам коррупции и мошенничества в своих цифровых операциях, обеспечивая справедливость и прозрачность в деловых отношениях.

Проблемы потребителей. Студенты, как потребители образовательных услуг, должны быть защищены от рисков, связанных с цифровым обучением. Университеты обязаны обеспечивать защиту данных студентов, поддерживать академическую честность и предоставлять точную и актуальную информацию об образовательных программах. Это включает создание безопасных и инклюзивных цифровых платформ для взаимодействия студентов и преподавателей, а также поддержку прав студентов на доступ к качественному образованию в цифровой среде.

Социальное развитие общества. Университеты играют важную роль в социальном развитии общества, особенно в условиях цифровизации. Они должны активно участвовать в развитии цифровых навыков у студентов, преподавателей и широкой общественности, способствуя равенству в доступе к образовательным ресурсам. Университеты могут организовывать обучающие программы, вебинары и другие мероприятия, направленные на повышение цифровой грамотности и содействие социальному развитию. Цифровизация должна использоваться как инструмент для расширения образовательных возможностей и поддержки инклюзивного развития общества.

Таким образом, при переходе к цифровому обучению вузы должны учитывать и внедрять основные темы ISO 26000. В этой связи возникает необходимость разработки принципов социальной ответственности для

университетов в условиях цифровизации, что является важным шагом на пути к созданию устойчивой, инклюзивной и этически ориентированной образовательной среды. В условиях быстрого развития технологий и увеличения зависимости от цифровых решений, университеты сталкиваются с новыми вызовами и обязанностями, которые требуют продуманного и системного подхода. Эти принципы служат ориентиром для управления цифровой трансформацией и позволяют университетам гарантировать, что их действия соответствуют высоким стандартам социальной ответственности.

Разработка данных принципов была направлена на то, чтобы помочь университетам адаптироваться к вызовам цифровой эпохи, сохраняя при этом свою социальную ответственность. Эти принципы обеспечивают структурированный подход к управлению цифровой трансформацией, гарантируя, что университеты смогут успешно интегрировать цифровые технологии, минимизируя риски и максимально увеличивая положительное воздействие на общество и окружающую среду.

Мониторинг реализации принципов социальной ответственности университетов в условиях цифровизации может осуществляться с использованием различных методов и инструментов (таблица 1).

Процесс мониторинга является непрерывным и требует комплексного подхода и использования различных методов и инструментов [8]. Он включает несколько ключевых этапов, каждый из которых направлен на систематическое оценивание прогресса и выявление областей, требующих улучшений.

Разработка ключевых показателей эффективности (KPI) является основополагающим шагом в мониторинге реализации принципов социальной ответственности. Для каждого принципа социальной ответственности, будь то защита прав человека, трудовые практики или добросовестные деловые

практики, необходимо установить конкретные, измеримые цели. Эти KPI должны быть четко определены и соответствовать стратегическим целям университета. Они могут включать, например, показатели охвата студентов цифровыми ресурсами, уровень удовлетворенности студентов и преподавателей доступом к образовательным технологиям, процент студентов с особыми потребностями, успешно интегрированных в учебный процесс, или степень снижения углеродного следа университета за счет использования цифровых технологий.

Регулярные внутренние и внешние аудиты являются важным инструментом для оценки того, насколько университет соответствует заявленным принципам. Внутренние аудиты могут проводиться специализированными подразделениями внутри университета, такими как отделы качества или цифрового управления, которые имеют глубокое понимание внутренних процессов. Внешние аудиты, проводимые независимыми экспертами, обеспечивают объективную оценку и помогают выявить слепые зоны, которые могут оставаться незамеченными внутренними командами. Эти аудиты могут охватывать такие аспекты, как соответствие университетских политик требованиям конфиденциальности данных, эффективность программ инклюзии или соответствие экологическим стандартам.

Регулярные опросы студентов, преподавателей, сотрудников и даже внешних партнеров помогают собрать ценную информацию о том, как реализуются принципы социальной ответственности на практике. Важно создавать каналы для сбора обратной связи, такие как форумы, обсуждения в онлайн-платформах или специализированные комитеты, которые могут предоставить оперативную информацию о проблемах и предложениях по улучшению. Эта обратная связь помогает университетам корректировать свои стратегии и быстрее реагировать

на возникающие вызовы.

Специализированные комитеты или рабочие группы, которые будут нести ответственность за мониторинг и оценку воздействия на общество и окружающую среду могут включать представителей различных департаментов университета, а также внешних экспертов. Их задачей будет не только наблюдение за выполнением принципов, но и разработка рекомендаций по их улучшению, инициирование новых проектов и корректировка существующих стратегий.

Публичная отчетность и прозрачность играют важную роль в поддержании доверия и подотчетности университета перед обществом. Ежегодные или полугодовые отчеты, которые документируют прогресс в реализации принципов социальной ответственности, должны быть доступны для широкой аудитории. Такие отчеты должны включать не только количественные данные, но и качественные оценки, примеры успешных проектов и планы на будущее. Публикация этих отчетов способствует открытости и позволяет заинтересованным сторонам отслеживать выполнение обязательств университета.

Регулярный анализ рисков и мониторинг с использованием цифровых инструментов позволяет университетам оперативно реагировать на изменения в цифровой среде и минимизировать потенциальные угрозы. Современные аналитические платформы и инструменты мониторинга в реальном времени могут использоваться для отслеживания ключевых показателей, выявления аномалий и прогнозирования потенциальных проблем. Это помогает университетам быть более гибкими и проактивными в своей деятельности.

Наконец, обучение и повышение осведомленности всех участников образовательного процесса является важнейшим аспектом мониторинга. Постоянное обучение сотрудников и студентов о значении прин-

ципов социальной ответственности и их роли в цифровом образовании способствует созданию культуры ответственности и устойчивости. Обучающие программы, тренинги и семинары должны быть интегрированы в образовательные и административные процессы университета, чтобы все члены академического сообщества понимали важность соблюдения принципов социальной ответственности и могли активно участвовать в их реализации.

Таким образом, мониторинг реализации принципов социальной ответственности в цифровом образовании должен быть систематическим и всеобъемлющим, охватывая все уровни и аспекты университетской жизни. Это требует координированных усилий, прозрачности и постоянного улучшения процессов, что в конечном итоге способствует созданию устойчивой и ответственной образовательной среды.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. В условиях стремительной цифровизации и глобализации образования университеты сталкиваются с новыми вызовами и обязанностями, требующими комплексного и системного подхода. Внедрение принципов социальной ответственности в цифровое образование становится неотъемлемым элементом успешной адаптации вузов к изменяющемуся технологическому ландшафту. Эти принципы, охватывающие такие ключевые аспекты, как организационное управление, защита прав человека, экологическая ответственность, трудовые практики, добросовестные деловые практики и социальное развитие общества, обеспечивают основу для формирования инклюзивной, безопасной и устойчивой образовательной среды.

Мониторинг и оценка реализации этих принципов требуют от университетов активного участия всех заинтересованных сторон, использования современных аналитических инструментов и постоянного пересмотра стратегий в свете новых вызовов. Регуляр-

ные аудиты, опросы и сбор обратной связи, создание специализированных комитетов и публичная отчетность способствуют поддержанию доверия и прозрачности, что в свою очередь усиливает приверженность университетов высоким стандартам социальной ответственности.

В будущем университетам предстоит продолжить развитие партнерских отношений с индустрией, государственными органами и международными организациями для совместного решения вопросов, связанных с цифровой трансформацией и социальной ответственностью. Усилия в этом направлении позволят вузам не только повысить свою конкурентоспособность на глобальном рынке образовательных услуг, но и укрепить свою роль как агентов социального и экологического прогресса.

Таким образом, успешная интеграция социальной ответственности в цифровое образование является не только ответом на текущие вызовы, но и важным шагом на пути к созданию образовательной системы, способной эффективно отвечать на запросы общества и способствовать устойчивому развитию на глобальном уровне.

Статья имеет несколько ограничений, которые следует учитывать при интерпретации представленных выводов и рекомендаций. Предложенные принципы социальной ответственности университетов в условиях цифровизации могут быть ограничены в применении в различных контекстах, а методы мониторинга их реализации могут быть не универсальными. Не все университеты обладают равными ресурсами для внедрения этих принципов. Учреждения с ограниченными финансовыми и техническими возможностями, могут столкнуться с трудностями в реализации предложенных подходов. Это может ограничить их способность следовать рекомендациям статьи и достигать поставленных целей по обеспечению социальной ответственности.

Изменения в технологическом ландшафте и новые вызовы могут потребовать пересмотра этих принципов в будущем. Кроме того, региональная специфика и разнообразие образовательных систем могут ограничить применение предложенных подходов в различных культурных и социально-экономических контекстах.

Таким образом, статья признает, что предложенные принципы и методы мониторинга социальной ответственности университетов в условиях цифровизации, хотя и представляют собой важный шаг вперед, могут столкнуться с ограничениями в своем применении. Это требует дальнейших исследований и адаптации подходов, чтобы они могли эффективно поддерживать устойчивое развитие и социальную ответственность в различных условиях.

Будущие исследования в области социальной ответственности университетов в условиях цифровизации могут сосредоточиться на ряде новых и актуальных вопросов. Одним из таких направлений является изучение взаимосвязи между цифровизацией образования и экологической устойчивостью университетов. Это включает анализ того, как внедрение цифровых технологий влияет на углеродный след университетов, и каким образом цифровизация может быть использована для продвижения экологически устойчивых практик, таких как сокращение бумажного потребления и оптимизация использования ресурсов.

Также важно исследовать роль университетов как центров инноваций в области цифровой грамотности и кибербезопасности. Будущие исследования могут сосредоточиться на том, как университеты могут не только готовить своих студентов к вызовам цифрового общества, но и вести просветительскую деятельность в обществе, содействуя повышению уровня цифровой грамотности и безопасности на национальном и международном уровнях.

Дополнительно, следует уделить внимание исследованию того, как цифровая трансформация влияет на академическую культуру и ценности внутри университетов. Это включает анализ изменений в педагогических подходах, формировании новых стандартов академической честности в условиях онлайн-обучения, а также изучение новых форм взаимодействия между студентами и преподавателями в цифровой среде.

Эти и другие направления помогут рас-

ширить горизонты понимания социальной ответственности университетов в условиях цифровизации и поддержат разработку более комплексных и эффективных стратегий, способствующих устойчивому развитию и социальной справедливости в образовательной сфере.

Исследование выполнено в рамках грантового финансирования Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (№AP13268867).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Leko Šimić, M. Students' Perceptions and Attitudes toward University Social Responsibility: Comparison between India and Croatia / M. Leko Šimić, E. Sharma, Ž. Kadlec // Sustainability (Switzerland). – 2022. – № 14(21). <https://doi.org/10.3390/su142113763>
2. Hrnčiar, M. A 3D view of issues of quality in higher education / M. Hrnčiar, P. Madzík // Total Quality Management & Business Excellence. – 2017. - № 28. – С. 633-662. <https://doi.org/10.1080/14783363.2015.1105100>
3. Rumambi, H.D. Social responsibility model to empower community for higher education institution / H.D. Rumambi, J. Ohoitimur, R.M. Kaparang, J.S. Lintong, J.N. Tangon // Economic Annals-XXI. – 2021. - № 194(11-12). – С. 135-143. <https://doi.org/10.21003/ea.V194-17>
4. World Conference on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action [Электронный ресурс]. - ЮНЕСКО. 30-я Генеральная конференция, 1999. – URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000117022_rus (дата обращения: 20.07.2024).
5. Zhao, W. Application of ISO 26000 in digital education during COVID-19 / W. Zhao, J. Zhang, X. Liu, Zh. Jiang // Ain Shams Engineering Journal. – 2022. – № 13(3). <https://doi.org/10.1016/j.asej.2021.10.025>
6. Vasilescu, R. Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society / R. Vasilescu, C. Barna, M. Epure, C. Baicu // Procedia - Social and Behavioral Sciences. – 2010. - № 2. – С. 4177-4182. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.660>
7. Santos, G. Understanding social responsibility's influence on service quality and student satisfaction in higher education / G. Santos, C.S. Marques, E. Justino, L. Mendes // Journal of Cleaner Production. – 2020. - № 256. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.120597>
8. Sousa, J.C.R. University social responsibility: perceptions and advances / Sousa, J.C.R., Siqueira, E.S., Binotto, E., Nobre, L.H.N. // Social Responsibility Journal. – 2021. – №17(2). – С. 263-281. <https://doi.org/10.1108/SRJ-10-2017-0199>
9. Carroll, A.B. The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of Concepts, Research and Practice / A.B. Carroll, K.M. Shabana // International Journal of Management Reviews. – 2010. - № 12. – С. 85-105. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2009.00275.x>
10. Muhammad, A. University social responsibility: A review of conceptual evolution and its thematic analysis / A. Muhammad, M. Ishamuddin, O. Sharina, H. Umar // Journal of Cleaner Production. – 2021. - № 286. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124931>
11. Chan, S. University Social Responsibility movement gains traction / S. Chan, R. Hollister, T. Iiyoshi, A. Lloyd. - [Electronic resource]. - 28 March, 2020. - URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200323131413245> (дата обращения: 20.07.2024)

-
12. University Social Responsibility Network (USRN) [Офиц. сайт]. - URL: <https://www.usrnetwork.org/> (дата обращения: 20.07.2024)
 13. ISO 26000. ISO 26000 Adopted as European Standard [Офиц. сайт]. - URL: <https://iso26000.info/iso/iso-standards/iso-26000/european-standard-iso-26000/>. (дата обращения: 20.07.2024)
 14. Thanasi-Boçe, M. Social responsibility approach among universities' community / M. Thanasi-Boçe, S. Kurtishi-Kastrati // *Journal of Enterprising Communities*. – 2022. – № 16(3). – С. 384-401. <https://doi.org/10.1108/JEC-11-2020-0193>
 15. Ayyash, A.H.A. Impact of Implementing ISO 26000 on the Service Quality: The Mediating Role of Information and Communication Technology (ICT) / A.H.A. Ayyash, M.A.H. Altaee, M.S.I. Saadon, N. Nordin, M.F.S. Aljaman // *Journal of Advanced Research in Applied Sciences and Engineering Technology*. – 2023. – № 32(1). – С. 155-168. <https://doi.org/10.37934/ARASET.32.1.155168>
 16. Kholaf, M.M.N.H.K. The impact of uncertainty-fear against COVID-19 on corporate social responsibility and labor practices issues / M.M.N.H.K. Kholaf, X. Ming // *International Journal of Emerging Markets*. – 2023. – № 18(11). – С. 5280-5298. <https://doi.org/10.1108/IJOEM-03-2021-0457>

REFERENCES:

1. Leko Šimić, M., Sharma, E. & Kadlec, Ž. (2022). Students' Perceptions and Attitudes toward University Social Responsibility: Comparison between India and Croatia. *Sustainability (Switzerland)*, 14(21). <https://doi.org/10.3390/su142113763>
2. Hrnčiar, M. & Madzik, P. (2017). A 3D view of issues of quality in higher education. *Total Quality Management & Business Excellence*, 28, 633-662. <https://doi.org/10.1080/14783363.2015.1105100>
3. Rumambi, H.D., Ohoitumur, J., Kaparang, R.M., Lintong, J.S. & Tangon, J.N. (2021). Social responsibility model to empower community for higher education institution. *Economic Annals-XXI*, 194(11-12), 135-143. <https://doi.org/10.21003/ea.V194-17>
4. UNESCO. 30th General Conference. (1999). World Conference on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000117022_rus
5. Zhao, W., Zhang, J., Liu, X. & Jiang, Zh. (2022). Application of ISO 26000 in digital education during COVID-19. *Ain Shams Engineering Journal*, 13(3). <https://doi.org/10.1016/j.asej.2021.10.025>
6. Vasilescu, R., Barna, C., Epure, M. & Baicu, C. (2010). Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2, 4177–4182. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.660>
7. Santos, G., Marques, C.S., Justino, E. & Mendes, L. (2020). Understanding social responsibility's influence on service quality and student satisfaction in higher education. *Journal of Cleaner Production*, 256. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.120597>
8. Sousa, J.C.R., Siqueira, E.S., Binotto, E. & Nobre, L.H.N. (2021). University social responsibility: perceptions and advances. *Social Responsibility Journal*, 17(2), 263-281. <https://doi.org/10.1108/SRJ-10-2017-0199>
9. Carroll, A.B. & Shabana, K.M. (2010). The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of Concepts, Research and Practice. *International Journal of Management Reviews*, 12, 85-105. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2009.00275.x>

10. Muhammad, A., Ishamuddin, M., Sharina, O. & Umar, H. (2021). University social responsibility: A review of conceptual evolution and its thematic analysis. *Journal of Cleaner Production*, 286. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124931>
11. Chan, S., Hollister, R., Iiyoshi, T. & Lloyd, A. (2020). University Social Responsibility movement gains traction. *University Social Responsibility Network (USRN)* <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200323131413245>
12. USRN. (2024). University Social Responsibility Network. <https://www.usrnetwork.org/>
13. ISO 26000. ISO 26000 Adopted as European Standard. <https://iso26000.info/iso/iso-standards/iso-26000/european-standard-iso-26000/>.
14. Thanasi-Boçe, M. & Kurtishi-Kastrati, S. (2022). Social responsibility approach among universities' community. *Journal of Enterprising Communities*, 16(3), 384-401. <https://doi.org/10.1108/JEC-11-2020-0193>
15. Ayyash, A.H.A., Altaee, M.A.H., Saadon, M.S.I., Nordin, N. & Aljaman, M.F.S. (2023). Impact of Implementing ISO 26000 on the Service Quality: The Mediating Role of Information and Communication Technology (ICT). *Journal of Advanced Research in Applied Sciences and Engineering Technology*, 32(1), 155-168. <https://doi.org/10.37934/ARASET.32.1.155168>
16. Kholaf, M.M.N.H.K. & Ming, X. (2023). The impact of uncertainty-fear against COVID-19 on corporate social responsibility and labor practices issues. *International Journal of Emerging Markets*, 18(11), 5280-5298. <https://doi.org/10.1108/IJOEM-03-2021-0457>

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ:

Закирова Дильнара Икрамхановна* - PhD, профессор-исследователь университета «Туран», г. Алматы, Республика Казахстан, ORCID: 0000-0001-5161-959X

E-mail: ulasdila@gmail.com

Пол Милан - PhD, профессор Масариков университета, г. Брно, Чешская Республика, ORCID: 0000-0002-5787-8610

E-mail: pol@phil.muni.cz

Закирова Дильнара Икрамхановна* - PhD, зерттеуші профессор, «Тұран» университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы, ORCID: 0000-0001-5161-959X

E-mail: ulasdila@gmail.com

Пол Милан - PhD, профессор, Масариков университеті, Брно қ., Чех Республикасы, ORCID: 0000-0002-5787-8610

E-mail: pol@phil.muni.cz

Zakirova Dilnara* - PhD, research professor, Turan University, Almaty, Republic of Kazakhstan, ORCID: 0000-0001-5161-959X

E-mail: ulasdila@gmail.com

Pol Milan - PhD, professor, Masaryk University, Brno, Czech Republic, ORCID: 0000-0002-5787-8610

E-mail: pol@phil.muni.cz

ОЦЕНКА СОСТАВЛЯЮЩИХ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ В РЕГИОНАХ: КОНЦЕНТРАЦИЯ ЗНАНИЙ И ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ ОТСТАВАНИЕ

БАГАУТДИНОВА Н.Г.*¹

доктор экономических наук, профессор

РАХИМОВ О.Х.²

PhD по экономике, доцент

²Бухарский государственный педагогический институт, г. Бухара, Республика Узбекистан

КАДОЧНИКОВА Е.И.¹

кандидат экономических наук, доцент

¹Казанский федеральный университет, г. Казань, Республика Татарстан

АННОТАЦИЯ. Значимая роль знаний в обеспечении производительности, конкурентоспособности и технологического суверенитета вновь акцентирует внимание на концепции экономики знаний. Цель статьи заключается в разработке методического подхода к оценке трех составляющих экономики знаний в регионах на основе интегральных латентных переменных. Полученные авторами на основе минимаксной нормализации значения индикаторов экономики знаний составили основу трех интегральных латентных переменных для 85 российских регионов в 2022 году: работники умственного труда, НИОКР, инновационность. Для анализа концентрации экономики знаний использованы коэффициенты Джини и Херфиндаля-Хиршмана. Полученные выводы о неравномерной концентрации индикаторов экономики знаний в российских регионах были продемонстрированы картограммами интегральных латентных переменных. В заключении представлены практические рекомендации для преодоления технологического отставания путем интеграции ресурсов, связанных с развитием инновационной сферы и устранения ряда барьеров.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экономика знаний, инновации, технологическое отставание, интегральная оценка

АЙМАҚТАРЫНДАҒЫ БІЛІМ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІКТЕРІН БАҒАЛАУ: БІЛІМНІҢ ШОҒЫРЛАНУЫ ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ АРТТА ҚАЛУ

БАГАУТДИНОВА Н.Г.*¹

экономика ғылымдарының докторы, профессор

РАХИМОВ О.Х.²

экономика ғылымдарының PhD, доцент

²Бұхара мемлекеттік педагогикалық институты, Бұхара қ., Өзбекстан Республикасы

КАДОЧНИКОВА Е. И.¹

экономика ғылымдарының кандидаты, доцент

¹Қазан федералды университеті, Қазан қ., Татарстан Республикасы

АҢДАТПА. Өнімділікті, бәсекеге қабілеттілікті және технологиялық егемендікті қамтамасыз етудегі білімнің маңызды рөлі білім экономикасы тұжырымдамасына жаңаша мән береді. Мақаланың мақсаты – интегралды жасырын айнымалылар негізінде аймақтардағы білім экономикасының үш құрамдас бөлігін бағалаудың әдіснамалық тәсілін әзірлеу. Минималды нормалау негізінде авторлар алған білім экономикасы көрсеткіштерінің мәндері 2022 жылы Ресейдің 85 аймағы үшін үш интегралды жасырын айнымалының негізін құрады: білім қызметкерлері, ҒЗТКЖ және инновациялық. Білім экономикасының шоғырлануын талдау үшін Джини және Херфиндаль-Хиршман коэффициенттері қолданылды. Ресей аймақтарындағы білім экономикасы көрсеткіштерінің біркелкі шоғырлануы туралы қорытындылар интегралды жасырын айнымалылардың картограммалары арқылы көрсетілді. Қорытындылай келе, инновациялық саланы дамытуға байланысты ресурстарды біріктіру және бірқатар кедергілерді жою арқылы технологиялық алшақтықты жою бойынша практикалық ұсыныстар берілген.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: білім экономикасы, инновация, технологиялық алшақтық, интегралды бағалау

ASSESSMENT OF THE COMPONENTS OF THE KNOWLEDGE ECONOMY IN REGIONS: CONCENTRATION OF KNOWLEDGE AND TECHNOLOGICAL CATCH-UP

BAGAUTDINOVA N.G.*¹

Doctor of Economics Sciences, Professor

RAKHIMOV O.KH.²

PhD in Economics, Associate Professor

²Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Republic of Uzbekistan

KADOCHNIKOVA E.I.¹

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

¹Kazan Federal University, Kazan, Republic of Tatarstan

ABSTRACT. The significant role of knowledge in ensuring productivity, competitiveness and technological sovereignty places renewed emphasis on the concept of the knowledge economy. The purpose of the article is to develop a methodological approach to assessing the three components of the knowledge economy in the regions based on integral latent variables. The values of knowledge economy indicators obtained by the authors based on minmax normalization formed the basis of three integral latent variables for 85 Russian regions in 2022: knowledge workers, R&D, and innovativeness. To analyze the concentration of the knowledge economy, the Gini and Herfindahl-Hirschman coefficients were used. The findings about the uneven concentration of knowledge economy indicators in Russian regions were demonstrated

by cartograms of integral latent variables. In conclusion, practical recommendations are presented for overcoming the technological gap by integrating resources related to the development of the innovation sphere and eliminating a number of barriers.

KEYWORDS: knowledge economy, innovation, technological catch-up, integral assessment

ВВЕДЕНИЕ. Современная экономическая ситуация вновь акцентирует внимание на концепции экономики знаний, вызвавшей широкую научную дискуссию на рубеже нового тысячелетия. Акцент внимания на использовании знаний для создания ценности вновь открывает новые перспективы в научных исследованиях экономики и менеджмента. Сейчас научному кругу прежде всего интересна значимая роль знаний в обеспечении производительности, конкурентоспособности и инноваций, которая определяется развитием теории эндогенного роста и области управления знаниями. Развитие этих научных направлений можно рассматривать «как два аспекта экономики знаний как типа общества, в котором обучение, исследования и управление вступают в новые отношения» [1, с.16] и в настоящее время, когда инновации являются одним из ключевых ресурсов технологического суверенитета, а распространение технологий на территории с низкими издержками через копирование и заимствование способствует конвергенции роста между территориями. В результате последователи постепенно догоняют технологических лидеров, поскольку копирование инноваций дешевле изобретения новых [2, с. 225; 3]. Значит, технологическое неравенство в этой части задает вектор для развития слабых территорий, позволяет преодолеть технологическое отставание, способствует развитию механизма краткосрочной кооперации [4, с. 1674]. Политика технологического рывка предполагает переход к модели полного обмена знаниями с низкими издержками создания и распространения знаний и высокой стоимостью труда работников сферы экономики знаний [5, с. 33]. В связи этим приобретает

особую актуальность измерение знаний с позиции оценки инновационного потенциала территории. Чрезвычайно сложно измерить запас знаний в регионе и тем более оценить его вклад в экономическое развитие. Неоднократно в научных исследованиях было отмечено, что не существует общепринятых критериев для измерения знаний работников [6]. Исходя из вышеизложенных рассуждений, целью данной статьи является разработка методического подхода к оценке трех составляющих экономики знаний в регионах на основе интегральных латентных переменных для анализа концентрации знаний и технологического отставания.

Следует согласиться с тем, что не существует даже показателя для измерения знаний, тогда как отраслевая специфика знаний обеспечивает более детальную информацию в отличие от микро- или макроуровня [7]. В зарубежной научной литературе известны попытки измерить знания на уровне отдельного предприятия [8; 9] или на уровне отдельного работника [10]. Одним из методов для идентификации работника умственного труда являются его трудовые функции согласно профессиональной должности, требующие определенных когнитивных навыков [11;12]. На микроуровне была обнаружена тесная корреляция между уровнем знаний работников и эффективностью деятельности предприятия [13]. Знания как источник стоимости вне пространства и времени могут быть использованы для повышения ценности в любой ситуации, поэтому специфика работы, основанной на знаниях, требует отражения стоимости капитала знаний в балансе предприятия [9].

Отдельной категорией измерений экономики знаний являются композитные индексы

– составленные на основе ряда показателей взвешенные агрегированные индикаторы, которые используются международными организациями. Например, наиболее популярный у исследователей индекс экономики знаний Всемирного банка отражает такие сферы как экономический и институциональный режим, инновации, образование, ИКТ, научные и интеллектуальные услуги [14, с. 60].

Среди отечественных исследований следует отметить исследование Пипия Л. К. [15], в котором обобщен опыт построения и использования индикаторов, характеризующих развитие экономики знаний, применения статистических показателей по функциональным областям экономики знаний. Автором выделены функциональные аспекты экономики знаний, требующие оценки: ресурсы для производства знаний, активы знаний, эффективность использования ресурсов знаний, сетевая передача знаний, образование; отмечается наиболее обеспеченная статистическим учетом оценка затрат на производство знаний и ограниченность статистических показателей других групп индикаторов, наименее разработанные области измерения экономики знаний – потоки и капитал знаний, экономические и социальные эффекты производства и использования знаний. Отметим, что в настоящее время комментарии автора о проблемных вопросах измерения экономики знаний остаются актуальными. Козлова А. В. [16, с. 210] выделяет структурный и системный подходы к оценке экономики знаний в рамках подсистем: экономической, экологической, инновационной, интеллектуально-культурной, информационно-коммуникативной, институционально-инфраструктурной, социальной. Результаты функционирования этих подсистем автор предлагает ранжировать и использовать для комплексной оценки эффективности экономики знаний. В исследовании Сухарева О. С. [5] выполнен статисти-

ческий компаративный анализ и установлен высокий уровень коммуникаций российской экономики для обмена знаниями в сравнении с экономиками Китая, Японии и Германии, что создает условия для эффективного процесса обмена и распространения знаний. Автором сформулированы рекомендации о повышении эффективности НИОКР, коммерциализации и экспорте результатов научной деятельности. Регулярные измерения индикаторов науки, образования, цифровой экономики и инновационной деятельности выполняются Институтом статистических исследований и экономики знаний НИУ ВШЭ (<https://issek.hse.ru/>).

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ.

В части измерения экономики знаний заслуживает внимания попытка Raspe Otto and Frank G. van Oort [17] применить три латентные переменные: «работники умственного труда» с индикаторами - уровень образования, использование ИКТ, коммуникативные навыки; «НИОКР» с индикаторами - доля сотрудников НИОКР и затраты на НИОКР; «инновационность» с индикаторами технологических и продуктовых инноваций. Мы используем данные по 85 российским регионам за 2022 год из сборника «Регионы России. Социально-экономические показатели» (ряд показателей для Еврейской автономной области, Чукотского автономного округа, Ненецкого автономного округа, Республики Калмыкия, Карачаево-Черкесской Республики, Московской и Ленинградской областей взяты за предыдущие годы по причине отсутствия опубликованных данных) (табл.1)

Для оценки концентрации экономики знаний использован расчет коэффициентов:

- Джини, который принимает значения от 0 (в случае равного значения индикатора в регионах) до 1 (в случае максимального неравенства, когда индикатором владеет только одним регион);

- Херфиндаля-Хиршмана, который ограничен снизу $1/85=0,012$ (при беспроцентном

Таблица 1 - Описательные статистики переменных экономики знаний в 2022 году

Переменная/Индикаторы	Среднее	Медиана	Стандартное отклонение	Минимум	Максимум
<i>Работники умственного труда</i>					
Доля занятого населения с высшим образованием, %	32,226	31,100	6,216	23,200	54,900
Использование цифровых платформ в организациях, %	14,155	13,700	2,967	6,300	22,900
Объем информации, переданной при доступе к сети Интернет, петабайт	1024,484	569,100	1679,120	0,900	10754,900
<i>НИОКР</i>					
Численность персонала, занятого научными исследованиями и разработками, чел.	7880,612	1392,000	25451,746	17,000	208434,000
Внутренние затраты на научные исследования и разработки, млн. руб.	16891,622	2197,600	61536,576	32,100	515912,900
<i>Инновационность</i>					
Доля организаций, осуществлявших технологические инновации, %	18,884	18,300	7,699	4,500	47,300
Затраты на инновационную деятельность организаций, млн. руб.	31330,482	5260,900	87758,516	5,900	722407,500
Объем инновационных товаров, работ, услуг, млн. руб.	75153,774	21448,700	165808,627	80,300	989918,700

использовании долей) в случае равного распределения долей абсолютных показателей между регионами, а сверху 1 при сосредоточении индикатора только в одном регионе.

Для измерения каждой латентной переменной мы применяем подход Литвинцевой Г. П., Шмакова А. В. и др. [18, с. 112-113] к построению интегральных показателей на основе минимаксной нормализации:

$$F_{ij} = \frac{F_j - F_i \min}{F_i \max - F_i \min}$$

где F_{ij} – нормализованное значение i -ого индикатора в j -ом регионе для данного года,

$F_i \min$ – минимальное значение индикатора среди исследуемых регионов в данном году,

$F_i \max$ – максимальное значение индикатора среди исследуемых регионов в данном году.

Близость нормализованного значения к 1 означает более высокое значение индикатора экономики знаний в данном регионе от-

носительно остальных российских регионов. Близость к 0, наоборот, означает более низкое значение индикатора экономики знаний в данном регионе относительно остальных.

Нормализованные значения индикаторов использованы нами для определения интегрального значения каждой латентной переменной в отдельности для каждого региона в 2022 году:

$$I = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n F_{ij}}$$

где F_{ij} – нормализованное значение i -ого индикатора в j -ом регионе для данного года.

Для визуализации результатов использованы картограммы в программной среде GeoDa 1.22.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ИХ ОБСУЖДЕНИЕ. В таблице 2 представлены коэффициенты Джини и Херфиндаля-Хиршмана для индикаторов экономики знаний.

Очевидно, что в большей мере численность персонала, занятого научными исследованиями и разработками, внутренние затраты на научные исследования и раз-

Таблица 2 - Коэффициенты концентрации экономики знаний в российских регионах в 2022 году

Индикаторы	Коэффициент Джини	Коэффициент Херфиндаля-Хиршмана
Доля занятого населения с высшим образованием, %	0,102	-
Использование цифровых платформ в организациях, %	0,116	-
Объем информации, переданной при доступе к сети Интернет, петабайт	0,569	0,043
Численность персонала, занятого научными исследованиями и разработками, чел.	0,801	0,133
Внутренние затраты на научные исследования и разработки, млн. руб.	0,840	0,166
Доля организаций, осуществлявших технологические инновации, %	0,217	-
Затраты на инновационную деятельность организаций, млн. руб.	0,788	0,103
Объем инновационных товаров, работ, услуг, млн. руб.	0,754	0,068

работки и затраты на инновационную деятельность организаций сконцентрированы в отдельных регионах. Такая ситуация предполагает перенос и реализацию созданных новых знаний на территории с более низкой стоимостью производственных ресурсов. Для этого целесообразна кооперация науки и промышленности в производственных кластерах и территориях с особыми, льготными условиями экономической деятельности.

Для полного круга субъектов Российской Федерации максимальные значения интегральных латентных переменных экономики знаний принадлежат городу Москва (табл. 3).

Из таблицы 3 очевидны территории - «точки роста» экономики знаний – г. Москва, г. Санкт-Петербург, Московская область, регионы Приволжского федерального округа (Самарская область, Нижегородская область, Республика Татарстан), Свердловская область.

Невысокие значения медианы, среднего и собственно латентных переменных также говорят о значительном неравенстве в распределении высококвалифицированных

работников, НИОКР и инноваций между регионами. Сосредоточение экономики знаний в Московской, Тульской и Ленинградской областях, Ростовской области, регионах Приволжского и Уральского федеральных округов, перенос НИОКР и инноваций в Красноярский край и в Хабаровский край.

Обратим внимание на условия, при которых может произойти технологическое отставание. Во-первых, освоение несущественных, небольших технологий при первоначально большом технологическом разрыве. Во-вторых, когда регион обладает низким потенциалом развития и поглощающей способностью к освоению новых технологий относительно темпов роста технологий в регионах-лидерах [19, с. 52]. Отсюда очевидна необходимость скоординированной государственной и корпоративной поддержки научных исследований и освоения инноваций.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Выполненная оценка составляющих экономики знаний в российских регионах отражает их концентрацию в столице, регионах европейской части России и Уральского федерального округа. Следует

Таблица 3 - Максимальные и минимальные значения интегральных латентных переменных экономики знаний в 2022 году

Ранг	Переменные		
	Работники умственного труда	НИОКР	Инновационность
1	г. Москва (0,127)	г. Москва (0,500)	г. Москва (0,211)
2	г. Санкт-Петербург (0,104)	Московская обл. (0,068)	Республика Татарстан (0,111)
3	Московская обл. (0,071)	г. Санкт-Петербург (0,053)	г. Санкт-Петербург (0,024)
4	Самарская обл. (0,066)	Нижегородская обл. (0,020)	Московская обл. (0,018)
5...	Республика Татарстан (0,017)	Свердловская обл. (0,004)	Нижегородская обл. (0,008)
...81	Псковская обл. (7,53E-05)	Республика Ингушетия (3,77E-08)	Республика Калмыкия (5,83E-10)
82	Ненецкий АО (5,67E-05)	Костромская обл. (8,84E-09)	Республика Ингушетия (1,64E-10)
83	Чукотский АО (0)	Еврейская АО (6,8E-10)	Чеченская Республика (1,25E-10)
84	Республика Тыва (0)	Ненецкий АО (2,93E-10)	Еврейская АО (0)
85	Тверская область (0)	Чукотский АО (0)	Ненецкий АО (0)
Медиана	0,002	1,49E-05	1,95E-05
Среднее	0,007	0,008	0,005

согласиться с тем, что «для интенсификации развития экономики знаний в России требуется создание спроса на новые знания и технологическое обновление во всех сегментах экономики» [5]. Для технологического рывка путем перехода к модели полного обмена знаниями потребуются организация инноваций путем интеграции ресурсов, связанных с развитием инновационной сферы и преодоление барьеров, препятствующих такой интеграции: между наукой и производством, между инновационным проектом и инвестиционным капиталом, информационной изолированности, между институциональными структурами и инновационными проектом. Для реализации высокотехнологичных проектов требуются высококвалифицированные инновационные менеджеры, нехватка которых является уязвимым

местом экономики знаний в российских регионах. Также целесообразно создание специальных финансовых структур – региональных фондов научно-технологического развития и страховых компаний, через которые можно обеспечить: аккумуляцию средств для научных программ и проектов, страхование этих средств, реинвестирование средств, полученных в результате инновационной деятельности и дальнейшее развитие потенциала экономики знаний. И, наконец, для развития и территориального размещения инфраструктуры науки и инноваций (технопарков, технополисов, научных инкубаторов, инвестиционных банков и бирж инвестиционных проектов и т. п.) необходима серьезная поддержка со стороны государства и региональных органов власти.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Jensen, H.S. The changing role of knowledge in the knowledge economy: concepts of knowledge and knowledge management / H.S. Jensen // Foundations of the Knowledge Economy / Knut Ingar Westeren (ed.). - Edward Elgar Publishing, 2012. - P. 15-33.
2. Barro, R. Convergence / R. Barro, X. Sala-i-Martin // Journal of political Economy. - 1992. - 100(2). - 223-251.
3. Barro, R. Economic Growth / R. Barro, X. Sala-i-Martin. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2004. - 672 p.
4. Bagautdinova, N.G. Technological inequality: disproportion and good / N.G. Bagautdinova,

-
- E.I. Kadochnikova // J. Sib. Fed. Univ. Humanit. soc. sci. – 2023. - 16(9). – P. 1664–1675.
5. Сухарев, О.С. Экономика знаний: перспективы технологического рывка / О.С. Сухарев // Экономика. Налоги. Право. – 2020. - 13(2). – С. 16-33.
6. Ramírez, Y. W. Measuring knowledge worker productivity: A taxonomy / Y.W. Ramírez, D.A. Nembhard // Journal of Intellectual Capital. – 2004. - 5(4). – P. 602-928.
7. Shapira, P. Knowledge economy measurement: methods, results and insights from the Malaysian knowledge content study / P. Shapira, J. Youtie, K. Yogeessvaran, J. Zakiah // Research Policy. - 2006. - 35(10). – P. 1522-1537.
8. Nonaka, I. The Knowledge-creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation / I. Nonaka, H. Takeuchi. - New York: Oxford University Press, 1995.
9. Westernen, K.I. How to define and measure knowledge for the analysis of competitiveness / K.I. Westernen // Journal of Regional Analysis & Policy. - 2008. - 38(2). – P. 138-144.
10. Drucker, P.F. Management Challenges for the 21st Century / P.F. Drucker. - Butterworth, Heinemann: Oxford, 1999.
11. Cader, H.A. The evolution of knowledge economy / H.A. Cader // Journal of Regional Analysis & Policy. - 2008. - 38(2). – P. 117-129.
12. Raspe, O. Localized knowledge externalities in regional economic development and firm growth / O. Raspe, F. van Oort // Journal of Regional Analysis & Policy. - 2008. - 38(2). – P. 100-116.
13. Kubo, I. An inquiry into the motivations of knowledge workers in the Japanese financial industry / I. Kubo, A. Saka // Journal of Knowledge Management. - 2002. - 6(3). – P. 262-271.
14. Салихова, З. М. Измерение знаний как один из основных этапов в оценке развития экономики, основанной на знаниях / З.М. Салихова // Экономический анализ: теория и практика. - 2012. - 30(285). - С. 53-60.
15. Пипия, Л.К. Потребности и возможности измерения экономики знаний / Л.К. Пипия // Инновации. – 2006. - 10(97). - С. 78-87.
16. Козлова, А.В. К вопросу об измерении экономики, основанной на знаниях: теоретический и методический аспекты / А.В. Козлова // Вестник Челябинского государственного университета. Экономические науки. – 2016. - № 2(384), вып. 52. - С. 202-213.
17. Raspe, O. Firm productivity in innovative urban milieus / O. Raspe, F. van Oort // Foundations of the Knowledge Economy / Knut Ingar Westernen (ed.). - Edward Elgar Publishing, 2012. - P.101-116.
18. Литвинцева, Г.П. Оценка цифровой составляющей качества жизни населения в регионах Российской Федерации / Г.П. Литвинцева, А.В. Шмаков, Е.А. Стукаленко, С.П. Петров // Terra Economicus. – 2019. - 17(3). – С. 107–127.
19. Rogers, M. Knowledge, Technological Catch-up and Economic Growth / M. Rogers. - University of Oxford, UK, 2003. - 192 pp.

REFERENCES:

1. Jensen, H.S. (2012). *The changing role of knowledge in the knowledge economy: concepts of knowledge and knowledge management*. In Books: Foundations of the Knowledge Economy. Knut Ingar Westernen (ed.), Edward Elgar Publishing (pp.15 – 33).
2. Barro, R. & Sala-i-Martin, X. (1992). Convergence. *Journal of political Economy*, 100(2), 223-251.

-
3. Barro, R. & Sala-i-Martin, X. (2004). *Economic Growth*. Cambridge, Massachusetts, MIT Press.
 4. Bagautdinova, N.G. & Kadochnikova, E.I. (2023). Technological inequality: disproportion and good. *J. Sib. Fed. Univ. Humanit. soc. sci.*, 16(9), 1664–1675.
 5. Sukharev, O.S. (2020). Ekonomika znaniy: perspektivy tekhnologicheskogo ryvka [Knowledge economy: prospects for a technological breakthrough]. *Ekonomika. Nalogi. Pravo. - Economy. Taxes. Right*, 13(2), 16–33.
 6. Ramírez, Y. W. & Nembhard, D.A. (2004). Measuring knowledge worker productivity: A taxonomy. *Journal of Intellectual Capital*, 5(4), 602–928.
 7. Shapira, P., Youtie, J., Yogeessvaran, K. & Zakiah, J. (2006). Knowledge economy measurement: methods, results and insights from the Malaysian knowledge content study. *Research Policy*, 35(10), 1522–1537.
 8. Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge-creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. New York: Oxford University Press.
 9. Westernen, K.I. (2008). How to define and measure knowledge for the analysis of competitiveness. *Journal of Regional Analysis & Policy*, 38(2), 138–144.
 10. Drucker, P.F. (1999). *Management Challenges for the 21st Century*. Butterworth, Heinemann: Oxford.
 11. Cader, H.A. (2008). The evolution of knowledge economy. *Journal of Regional Analysis & Policy*, 38(2), 117–129.
 12. Raspe, O. & Van Oort, F. (2008). Localized knowledge externalities in regional economic development and firm growth. *Journal of Regional Analysis & Policy*, 38(2), 100–116.
 13. Kubo, I. & Saka, A. (2002). An inquiry into the motivations of knowledge workers in the Japanese financial industry. *Journal of Knowledge Management*, 6(3), 262–271.
 14. Salikhova, Z. M. (2012). Izmereniye znaniy kak odin iz osnovnykh etapov v otsenke razvitiya ekonomiki, osnovannoy na znaniyakh. [Measuring knowledge as one of the main stages in assessing the development of a knowledge-based economy]. *Ekonomicheskiy analiz: teoriya i praktika - Economic analysis: theory and practice*, 30(285), 53–60.
 15. Pipiya, L. K. (2006). Potrebnosti i vozmozhnosti izmereniya ekonomiki znaniy [Needs and opportunities for measuring the knowledge economy]. *Innovatsii - Innovation*, 10(97), 78–87.
 16. Kozlova, A.V. (2016). K voprosu ob izmerenii ekonomiki, osnovannoy na znaniyakh: teoreticheskiy i metodicheskiy aspekty [On the issue of measuring the knowledge-based economy: theoretical and methodological aspects]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Ekonomicheskiye nauki - Bulletin of Chelyabinsk State University. Economic Sciences*, 2(384), 52, 202–213.
 17. Raspe, O. & Van Oort, F. (2012). *Firm productivity in innovative urban milieus*. In Books: Foundations of the Knowledge Economy. Knut Ingar Westernen (ed.), Edward Elgar Publishing (pp.101–116).
 18. Litvintseva, G.P., Shmakov, A.V., Stukalenko, Ye.A. & Petrov, S.P. (2019). Otsenka tsifrovoy sostavlyayushchey kachestva zhizni naseleniya v regionakh Rossiyskoy Federatsii [Assessment of the digital component of the quality of life of the population in the regions of the Russian Federation]. *Terra Economicus*, 17(3), 107–127.
 19. Rogers, M. (2003). *Knowledge, Technological Catch-up and Economic Growth*. University of Oxford, UK.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ:

Багаутдинова Наиля Гумеровна* - доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономической теории и эконометрики, Казанский федеральный университет, г. Казань, Республика Татарстан

E-mail: nailya.mail@mail.ru

Рахимов Олим Хамитович - PhD по экономике, доцент, проректор по финансово-экономическим вопросам, Бухарский государственный педагогический институт, г. Бухара, Республика Узбекистан

E-mail: oraximov@gmail.com

Кадочникова Екатерина Ивановна - кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической теории и эконометрики, Казанский федеральный университет, г. Казань, Республика Татарстан

E-mail: kad-ekaterina@yandex.ru

Багаутдинова Наиля Гумеровна* - экономика ғылымдарының докторы, профессор, Экономикалық теория және эконометрика кафедрасының меңгерушісі, Қазан федералды университеті, Қазан қ., Татарстан Республикасы

E-mail: nailya.mail@mail.ru

Рахимов Олим Хамитович - экономика ғылымдарының PhD, доцент, қаржы-шаруашылық ісі жөніндегі проректор, Бұхара мемлекеттік педагогикалық институты, Бұхара қ., Өзбекстан Республикасы

E-mail: oraximov@gmail.com

Кадочникова Екатерина Ивановна - экономика ғылымдарының кандидаты, «Экономикалық теория және эконометрика» кафедрасының доценті, Қазан федералды университеті, Қазан қ., Татарстан Республикасы

E-mail: kad-ekaterina@yandex.ru

Bagautdinova Nailya* - Doctor of Economics Sciences, Professor, Head of the Department of Economic Theory and Econometrics, Kazan Federal University, Kazan, Republic of Tatarstan

E-mail: nailya.mail@mail.ru

Rakhimov Olim - PhD in Economics, Associate Professor, Vice-Rector for Financial and Economic Affairs, Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Republic of Uzbekistan

E-mail: oraximov@gmail.com

Kadochnikova Ekaterina - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Economic Theory and Econometrics, Kazan Federal University, Kazan, Republic of Tatarstan

E-mail: kad-ekaterina@yandex.ru

АЙМАҚТЫҚ СӘЙКЕССІЗДІКТЕРДІ АНЫҚТАУ ЖӘНЕ АЙМАҚТЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ МЕН БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН БАҒАЛАУ

БАЙЖОЛОВА Р.А.*¹

экономика ғылымдарының докторы, профессор
¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана қ., Қазақстан Републикасы

НҰРАЛИНА К.Т.²

²Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ., Қазақстан Республикасы

АҢДАТПА. Әлемнің барлық елдерінде – аймақтар географиялық жағдайының, табиғи-климаттық жағдайларының, демографиялық ахуалдың, даму тарихының және басқа да факторлардың айырмашылығына байланысты әлеуметтік-экономикалық дамудың әртүрлі деңгейіне ие. Бұл көптеген маңызды әлеуметтік-экономикалық мәселелерді тудырады. Әрбір мемлекет артта қалған аймақтарда өмір сүру деңгейін жақсартуға, яғни жағдайларды теңестіруге және олардың даму деңгейін арттыруға бағытталған аймақтық саясатты жүргізуге ұмтылады.

Зерттеудің мақсаты – Қазақстан Республикасындағы нарықтық трансформация салдарынан болған аймақтық сәйкессіздіктерді анықтау және оның экономикалық әлеуеті мен бәсекеге қабілеттілігін бағалау.

Аймақтық сәйкессіздік дәрежесін және Қазақстан аумағының экономикалық дамуының негізгі трендтерін талдау үшін жалпы өңірлік өнім (ЖАӨ), жан басына шаққандағы ЖАӨ, халық саны, экономикада жұмыспен қамтылғандар саны, өнеркәсіп өнімінің көлемі т.б. сияқты көрсеткіштерді пайдалану ұсынылады. Ал аумақтың экономикалық әлеуеті мен оның бәсекелестік қабілеттілігін интегралды бағалау әдістері арқылы жүзеге асыру қарастырылады. Көрсеткіштердің бұл тобы аймақтың әлеуетін бағалау, оның маңыздылық дәрежесін (экономикалық дамуға әсер ететін) және өңірдегі экономикалық жағдайды сипаттайтын динамиканы өлшеу үшін ұсынылады.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: нарықтық трансформация, аймақтық сәйкессіздік, жиынтық аймақтық өнім, тұрғындар саны, жұмыспен қамтылғандар саны, интегралды бағалау

ОПРЕДЕЛЕНИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ НЕСООТВЕТСТВИЙ И ОЦЕНКА ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЕГИОНА

БАЙЖОЛОВА Р.А.*¹

доктор экономических наук, профессор
¹Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева,
г. Астана, Республика Казахстан

НУРАЛИНА К.Т.²

²Университет имени Шакарима города Семей, г. Семей, Республика Казахстан

АННОТАЦИЯ. Во всех странах мира регионы имеют разный уровень социально-экономического развития из-за различий в географическом положении, природно-климатических условиях, демографической ситуации, истории развития и других факторах. Это создает множество важных социально-экономических проблем. Каждое государство стремится проводить региональную политику, направленную на повышение уровня жизни в отсталых регионах, то есть выравнивание условий и повышение уровня их развития.

Цель исследования – выявить региональные несоответствия, вызванные рыночной трансформацией в Республике Казахстан, и оценить ее экономический потенциал и конкурентоспособность.

Для анализа степени регионального неравенства и основные тенденции экономического развития территории Казахстана рекомендуется использовать такие показатели, как валовой региональный продукт (ВРП), ВРП на душу населения, численность населения, численность занятого в экономике населения, объем промышленного производства и т.д. Предлагается оценка экономического потенциала и его конкурентоспособность посредством методов интегральной оценки. Данная группа показателей предлагается для оценки потенциала региона, измерения его значимости (влияющей на экономическое развитие) и динамики, характеризующей экономическую ситуацию в регионе.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: рыночная трансформация, региональное неравенство, валовой региональный продукт, численность населения, численность занятых, интегральная оценка

IDENTIFYING REGIONAL INADEQUACIES AND ASSESSING THE ECONOMIC POTENTIAL AND COMPETITIVENESS OF THE REGION

BAIZHOLOVA R.A.*¹

Doctor of Economic Sciences, Professor

¹L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan

NURALINA K.T.²

²University named after Shakarim of Semey, Semey, Republic of Kazakhstan

ABSTRACT. In all countries, regions of the world have different levels of social and economic development due to differences in geographical location, natural and climatic conditions, demographic situation, history of development and other factors. This creates many important socio-economic problems. Every state strives to implement a regional policy aimed at raising the standard of living in backward regions, that is, equalizing conditions and increasing the level of their development.

The purpose of the study is to identify regional inadequacies caused by market transformation in the Republic of Kazakhstan, and to assess its economic potential and competitiveness.

To analyze the degree of regional inequality and the main trends of the economic development of the territory of Kazakhstan, it is recommended to use indicators such as gross regional

product (GRP), GRP per capita, population, employment in the economy, volume of industrial production, etc. And evaluation of the economic potential and its competitiveness through the integral estimation methods is considered. This group of indicators is proposed to assess the region's potential, to measure its significance (affecting economic development) and the dynamics characterizing the economic situation in the region.

KEYWORDS: market transformation, regional inequality, gross regional product, population number, number of employed, integral assessment

КІРІСПЕ. Аймақтық даму мәселелері, аймақтардың экономикалық және әлеуметтік дамуындағы сәйкессіздігінің күшеюінен нарықтық экономикаға өту кезеңінде күшейе түсті. Мемлекеттің жеке депрессиялық аймақтарында өндірістің құлдырауы, жұмыссыздықтың өсуі, гиперурбанизация, күрделі экологиялық мәселелер туындай бастады.

Әрбір аймақтың даму ерекшеліктері мен аймақ экономикасын басқару үдерістерін айқындайтын ұйымдық, экономикалық, әлеуметтік, өндірістік, институционалдық және басқа да қатынастардың ерекше ортасы мен құрылымы бар.

Трансформация үдерістерінің аймақтық жүйелердің әлеуметтік-экономикалық дамуына әсер етуінің оң және теріс факторлары А. Бузгалиннің, Ю. Колесниковтың, Э. Кочетовтың, А. Тамбиевтің және т. б. жұмыстарында зерттелген.

Қазақстандық авторлар С. Алпысбаева, Т. Притворова, А. Мұхамеджанова, А. Лұқпанова, О. Сабден, В. Кох, М. Б. Кенжегузин, Есентугелов А.Е. және басқа да бірқатар авторлардың еңбектерінде әлеуметтік-экономикалық қатынастардың трансформациясының әртүрлі аспектілері қарастырылған.

Аймақтың бәсекеге қабілеттілігі бірқатар факторларға байланысты. Қазіргі жағдайда аймақтың бәсекелестік әлеуеті халықтың біліктілігіне, энергиясы мен ерік жігеріне байланысты. «Сауда модельдері мен экономикалық белсенділік-

тің орналасуын талдағаны үшін» Нобель сыйлығының лауреаты Пол Кругманның еңбектерінің маңызы зор.

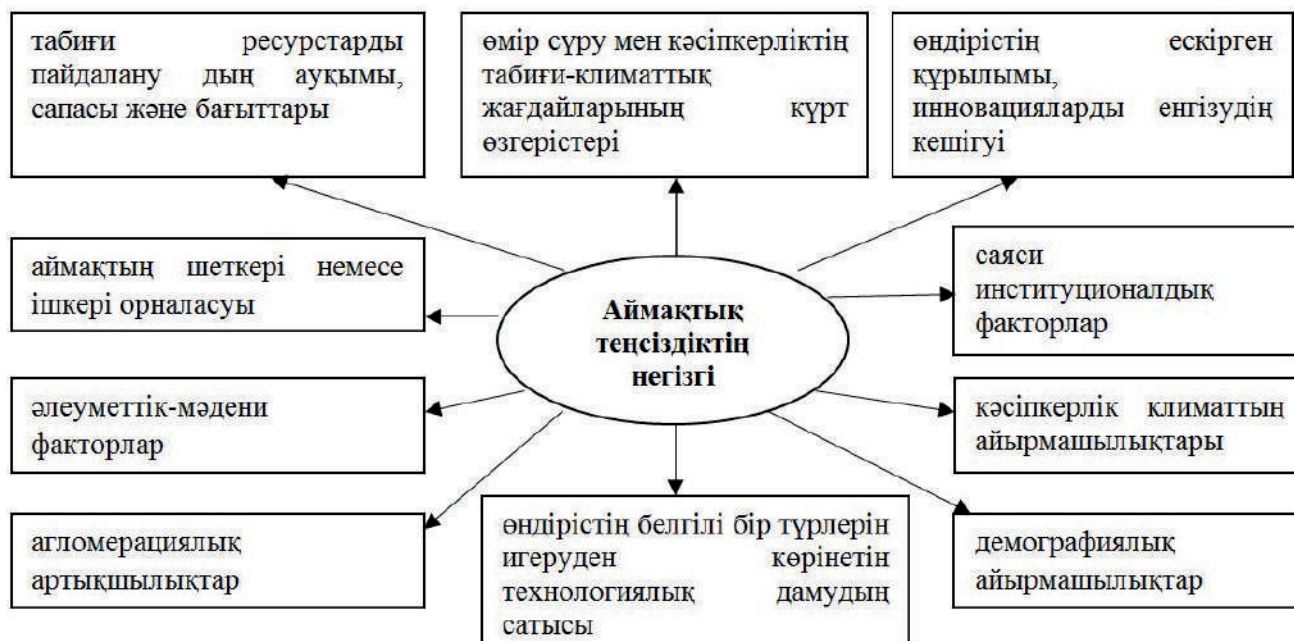
Аймақтық экономиканың теориясы мен зерттеу әдістерін Курнышев В. В., мен Глушкова В. Г. Өз еңбектерінде қарастырады. Ал Қазақстан аймақтарының даму әлеуеті мен экономикалық мамандандырылуы мәселелеріне Нурланова Н.К., Сатыбалдин А.А., Киреева А.А. сияқты зерттеушілер өз назарын аударған.

Аумақтық экономикалық жүйелердің әлеуеті мен бәсекелестік артықшылықтарын интегралды бағалауды жүргізудің бірыңғай әдістемелік тәсілі болмағандықтан, оларды есептеудің дұрыстығын және нәтиженің дұрыстығын қамтамасыз ететін осындай көрсеткіштердің бірыңғай жүйесін Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі ұсынады.

Аймақтық сәйкессіздіктерді анықтау аймақтық экономикалық жүйенің жай-күйін талдау нарықтық трансформацияның жағымсыз салдарын анықтау, әлеуметтік-экономикалық мәселелерді диагностикалау және аймақтық даму тактикасы мен стратегиясын әзірлеу мақсатында жүргізіледі. Талдау мақсаттарының екі тобы бар:

1) статистикалық, белгілі бір кезеңдегі АЭЖ жағдайы бағаланған кезде;

2) динамикалық, аймақтық даму үдерісін және оның негізгі тенденцияларын уақыт аралықтары бойынша бөлін-

Сурет 1 - Аймақтық теңсіздіктің негізгі себептері [3]
Ескерту – құрастырған авторлар

ген кезде бағалау [1].

Нарықтық трансформацияның жағымсыз салдарын талдаудың мақсаты - өңірдің әлеуметтік-экономикалық даму стратегиясының нұсқаларын әрі қарай негіздеу үшін аймақтың өзін-өзі дамыудың қолданыста бар сәйкессіздіктері мен пайдаланылмайтын экономикалық әлеуетін анықтау [2].

Әлемнің барлық елдерінде – аймақтар географиялық жағдайының, табиғи-климаттық жағдайларының, демографиялық ахуалдың, даму тарихының және басқа да факторлардың айырмашылығына байланысты әлеуметтік-экономикалық дамудың әртүрлі деңгейіне ие. Бұл көптеген маңызды әлеуметтік-экономикалық мәселелерді тудырады. Әрбір мемлекет артта қалған аймақтарда өмір сүру деңгейін жақсартуға, яғни жағдайларды теңестіруге және олардың даму деңгейін арттыруға бағытталған аймақтық саясатты жүргізуге ұмтылады.

Нарықтық қатынастарға өту жағдайында аймақтық экономиканың маңызы арта

түсті. Қоғамдық-экономикалық қатынастарды реформалау аймақаралық дифференциацияның күшеюімен, аймақтар дамуындағы теңсіздіктердің күшеюімен қатар жүреді (сурет 1).

Әлеуметтік-экономикалық әлеуеттің мөлшері аумақтағы ресурстардың барлық кешенін пайдалану, оның құрылымының ерекшеліктерін, географиялық жағдайын, экономикалық өсу тенденцияларын, әлеуметтік және институционалдық факторларды пайдалану кезінде аймақтың әлеуетті мүмкіндіктері мен резервтерімен сипатталады. Аумақтың экономикалық бейінін бағалаудың әдістемелік тәсілдерін әзірлеу кезіндегі негізгі міндеттердің бірі аймақтың даму динамикасына талдау жүргізу болып табылады. Мәселе аумақтың экономикалық профилін бағалаудың сенімді, объективті және кешенді әдістемесін әзірлеу туралы, қолда бар ресурстарды салыстырудың және экономикалық өсу резервтерін анықтаудың және аймақтық саясаттың көптеген аспектілерін іске асырудың ыңғайлы құралы

бола алады [4].

Әлеуметтік-экономикалық әлеуеттің мөлшері аумақтағы ресурстардың барлық кешенін пайдалану, оның құрылымының ерекшеліктерін, географиялық жағдайын, экономикалық өсу тенденцияларын, әлеуметтік және институционалдық факторларды пайдалану кезінде аймақтың әлеуетті мүмкіндіктері мен резервтерімен сипатталады. Аумақтың экономикалық бейінін бағалаудың әдістемелік тәсілдерін әзірлеу кезіндегі негізгі міндеттердің бірі аймақтың даму динамикасына талдау жүргізу болып табылады. Мәселе аумақтың экономикалық профилін бағалаудың сенімді, объективті және кешенді әдістемесін әзірлеу туралы, қолда бар ресурстарды салыстырудың және экономикалық өсу резервтерін анықтаудың және аймақтық саясаттың көптеген аспектілерін іске асырудың ыңғайлы құралы бола алады [4].

Ұлттық экономиканың нарықтық трансформацияның жағымсыз салдарынан туындаған сәйкессіздікті талдаудың әдістемелік тәсілдері аймақтық экономикалық жүйелердің орналасуы мен дамуына талдау жасау құралдарының жиынтығы болып табылады, олардың ішіндегі ең маңыздылары:

1) индекстік әдіс - қандай да бір уақыт кезеңіндегі талданатын көрсеткіштің нақты деңгейінің арақатынасын білдіретін салыстырмалы индикаторларға немесе кеңістіктік салыстыру кезінде - талданатын көрсеткіштің нақты деңгейінің өзара немесе осы көрсеткіштің орташа республикалық мәнімен әртүрлі өңірлер бойынша арақатынасына негізделген.

2) коэффициент әдісі - белгілі бір салыстырмалы көрсеткіштерді (коэффициенттерді) есептеумен байланысты, олардың мәндерін әртүрлі уақыт кезеңдерінде,

әртүрлі қызмет түрлері бойынша, қабылданған нормативтік мәндермен салыстыруға болады.

Нарықтық трансформацияның жағымсыз салдарын төмендету мақсатында аймақтың әлеуеті мен экономикалық профилін бағалау әдістері келесі екі топқа жіктелді.

Бірінші топ. Қазақстан аумағының экономикалық дамуының негізгі трендтерін талдау және аумақтық сәйкессіздік дәрежесін бағалау әдістері.

Қазіргі кезеңде жаһандану мен интеграция жағдайында әлеуметтік-экономикалық дамудың шешілмеген проблемаларының бірі өсіп келе жатқан аймақаралық экономикалық сәйкессіздік болып табылады. Аймақтардың дамуының біркелкі еместігі ұлттық экономиканың құрылымы мен тиімділігіне, институционалдық қайта құрулардың тактикасы мен стратегиясына, кез келген мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық саясатына айтарлықтай әсер етеді. Нарықтық трансформацияның жағымсыз салдары аймақтардың дамуындағы сәйкессіздіктердің пайда болуы болып табылады. Өңіраралық диспропорцияларды жою ісінде елеулі табыстарға қол жеткізген елдер серпінді және орнықты экономикалық өсуді қамтамасыз етеді.

Қазақстан табиғи және экономикалық әлеуетпен қамтамасыз етуде елеулі айырмашылықтары бар мемлекеттерге жатады, бұл аймақтың даму деңгейінде, әлеуметтік инфрақұрылым объектілерімен қамтамасыз етілуінде, инвестициялық мүмкіндіктерде көрінеді. Аймақтардың әртүрлі бастапқы деңгейі, шаруашылықтардың құрылымы мен мамандануындағы айырмашылықтар, нарықтық реформалар жылдарындағы дағдарыстық процестердің айқындығы мен тереңді-

гінің екіұштылығы, оларды жүзеге асыру қарқыны мен нысандары Қазақстан өңірлерін тең емес жағдайларға душар етті, бұл олардың саралануын тереңдетуге ықпал етті.

Аймақаралық экономикалық сәйкессіздікті жеңілдету, нарықтық трансформацияның жағымсыз салдарын төмендету өңірлік саясаттың маңызды бағыты болып табылады. Өңірлердің әлеуметтік-экономикалық даму деңгейлерін теңестіру әрқашан маңызды.

Аумақтың экономикалық дамуының негізгі тенденцияларын талдаумен қатар аумақтық сәйкессіздікті бағалауды жүзеге асыру маңызды.

Елдің жекелеген аймақтарының сәйкессіздік дәрежесі экономикалық дамудың қай тараптары бағаланатынына және қандай көрсеткіштерге байланысты әр түрлі болуы мүмкін деген болжам бар. Аймақтық кеңістіктегі сәйкессіздік дәрежесін толық анықтау елдің экономикалық жүйесінің барлық аймақтарын қарастыруды білдіреді.

Ел өңірлерінің әлеуметтік-дамуындағы кеңістіктік сәйкессіздік дәрежесін бағалау үшін ең қарапайым көрсеткішті – сәйкессіздік коэффициентін (немесе ауқым коэффициентін), оның ең жоғары мәніне қол жеткізілген өңір бойынша таңдалған көрсеткіштің осы көрсеткіштің ең төменгі мәні бар өңір бойынша ұқсас көрсеткішке қатынасы ретінде есептеу қабылданған. Бұл көрсеткіш формуламен есептеледі:

$$Kd = \max Pr / \min Pr, \quad (1)$$

мұндағы Kd - кеңістіктік дифференциация коэффициенті;

$\max Pr$ – аймақтың әлеуметтік - экономикалық көрсеткішінің ең жоғары мәні;

$\min Pr$ - аймақтың әлеуметтік-эконо-

микалық көрсеткішінің ең төменгі мәні.

Ел аймақтарының әлеуметтік-экономикалық дамуының кеңістіктік сәйкессіздік деңгейін бағалау алгоритмі мынадай кезеңдерді қамтыды:

- статистикалық көрсеткіштерді таңдау;
- таңдалған статистикалық көрсеткіштер бойынша кеңістіктік сәйкессіздік коэффициенттерін есептеу;
- ел аймақтарының анықталған динамикасы мен кеңістіктік сәйкестік деңгейіне терең талдау жүргізу;
- өңірлердегі әлеуметтік-экономикалық жағдайларды теңестірудің бағыттарын, тиімді тетіктері мен әдістерін негіздеу үшін өңірлердің рейтингтерін айқындау және оларды топтарға саралау.

Аймақтық сәйкессіздік дәрежесін және Қазақстан аумағының экономикалық дамуының негізгі трендтерін талдау үшін мынадай көрсеткіштерді пайдалану ұсынылады: жалпы өңірлік өнім (ЖАӨ), жан басына шаққандағы ЖАӨ, халық саны, экономикада жұмыспен қамтылғандар саны, өнеркәсіп өнімінің көлемі т.б.

Аймақтық экономиканың негізгі және дәстүрлі әдістерінің бірі - аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуын талдау. Ол аймақтық әлеуметтік-экономикалық жүйеде бар негізгі құбылыстар мен пропорцияларды сипаттайтын статистикалық көрсеткіштер жүйесін қолдануға негізделген. Толық экономикалық диагностика әдістемесі өте күрделі және әлі стандартталмаған, сондықтан біз талдаудың ең көп таралған әдістерін қарастырамыз.

Бағалаудың негізгі әдістері

Экономикалық талдауда келесі бағалау әдістері қолданылады:

- бірқатар жеке көрсеткіштерді жинақтайтын бірыңғай (интегралды) көрсеткіш бойынша аумақтың рейтингін құруға мүмкіндік беретін дәреже. Дәреже (ранг)

- бұл объектінің белгілі бір реттік нөмірі. Дәреже әдісінің мақсаты - аймақтарды тұтастай бір өлшем бірлігімен салыстыру. Әдістің артықшылығы - қарапайымдылық, кемшілік - талдаудың ауқымын жоғалту және кейде жағдайды бұрмалау;

- статистикалық, статистикалық көрсеткіштер жүйесін пайдалануға; диаграммалар мен трендтерді құруға негізделген. Соңғы жағдайда статистикалық өңдеуге арналған мәліметтер саны жеткілікті үлкен болуы керек;

- модельдеу аймақтың салааралық тепе-теңдігін және регрессиялық модельдерді құруға, корреляциялық талдауға және т.б. негізделген. Корреляциялық талдаудың мақсаты - саны орындалатын

корреляция түріне байланысты болатын (жұптасқан немесе көп факторлы) кейбір шамалардың өзара байланысын анықтау. Регрессиялық модель - бұл функционалды тәуелділік, график құру және көбінесе тренд. Көрсеткіштердің дисперсиясы бағаланады: квадраттық ауытқу, дисперсия, корреляция коэффициенті, вариация коэффициенті;

- бірнеше интегралды көрсеткіштер негізінде алынған ақпаратты жалпылауға мүмкіндік беретін интегралды әдіс. Бұл рейтингтік жүйелерді қалыптастыруға, салыстыруды жүзеге асыруға, аймақтық дамудың негізгі мәселелерін бөліп көрсетуге мүмкіндік береді.

Екінші топ. Аумақтың экономикалық

Кесте 1 – Аймақтың экономикалық әлеуетін бағалау индикаторлары

№	Индикатор және есептеу формуласы	Шартты белгілері
1	ЖІӨ коэффициенті $K(ЖӨӨ), KЖӨӨ = ЖӨӨ / ЖІӨ$	ЖӨӨ – жалпы аймақтық өнім
2	Аймақтың өнеркәсіптік өндіріс көлемінің коэффициенті $K(ӨӨК), KӨӨК = ӨӨКө / ӨӨКе$	ӨӨКө – аймақтың өнеркәсіптік өндіріс көлемі ӨӨКе – елдің өнеркәсіптік өндіріс көлемі
3	Аймақтың негізгі капиталына инвестициясының көлемі коэффициенті $K(НКИК), KНКИК = НКИКө / НКИКе$	НКИКө – аймақтың негізгі капиталына инвестициясының көлемі НКИКе – елдің негізгі капиталына инвестициясының көлемі
4	Аймақтың бөлшек саудасының көлемі коэффициенті $K(БСК), KБСК = БСКө / БСКе$	БСКө – аймақтың бөлшек сауда көлемі БСКе – елдің бөлшек сауда көлемі
5	Аймақтың экспорт көлемі коэффициенті $K(Э), KЭ = Эө / Эе$	Эө – аймақтың экспорт көлемі Эе – елдің экспорт көлемі
6	Табысы минималды күнкөріс деңгейінен төмен өңір халқының пайыздық үлесінің коэффициенті $K(хү), Kхү = ХҮө / ХҮе$	ХҮө – табысы минималды күнкөріс деңгейінен төмен өңір халқының пайыздық үлесінің көрсеткіші ХҮе – табысы минималды күнкөріс деңгейінен төмен ел халқының пайыздық үлесінің көрсеткіші
7	Аймақтың жұмыссыздық деңгейінің коэффициенті $K(жд), Kжд = ЖДө / ЖДе$	ЖДө – аймақтың жұмыссыздық деңгейі ЖДе – елдің жұмыссыздық деңгейі
8	Аймақтың орташа жалақысының коэффициенті $K(ож), K(ож) = ОЖө / ОЖе$	ОЖө – аймақтың орташа жалақысы ОЖе – елдің орташа жалақысы

Ескерту – Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі дереккөзі негізінде құрастырылған [6].

әлеуетін және оның бәсекелестік артықшылықтарын интегралды бағалау әдістері.

Көрсеткіштердің бұл тобы аймақтың әлеуетін бағалау, оның маңыздылық дәрежесін (экономикалық дамуға әсер ететін) және өңірдегі экономикалық жағдайды сипаттайтын динамиканы өлшеу үшін ұсынылады. Ол үшін әдетте аймақтың экономикалық дамуының интегралды сипаттамаларын құру ұсынылады.

Аумақтық экономикалық жүйелердің әлеуеті мен бәсекелестік артықшылықтарын интегралды бағалауды жүргізудің бірыңғай әдістемелік тәсілі жоқ. Сондықтан оларды есептеудің дұрыстығын және нәтиженің дұрыстығын қамтамасыз ететін осындай көрсеткіштердің бірыңғай жүйесін Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі ұсынады [5].

Интегралды бағалау үшін қолданылатын барлық көрсеткіштердің абсолютті емес, салыстырмалы өлшем бірліктер екеніне назар аудару керек. Аймақтың экономикалық әлеуетін және оның бәсекелестік артықшылықтарын бағалаудың жалпылама интегралдық индексі (және КТР) келесідей формула бойынша есептелуі мүмкін:

$$I_{\text{әба}} = \sum K_{\text{ЖӨӨ}} + K_{\text{ӨӨК}} + K_{\text{НКИК}} + K_{\text{БСК}} + K_{\text{Э}} + 1/K_{\text{Х}} + 1/K_{\text{ЖД}} + K_{\text{ОЖ}} \quad (2)$$

Бағалау индикаторлардың толық атауы 1-кестеде келтірілген.

Бұл әдіснамалық құралды қолдану арқылы өңірлерді бағалау нәтижелері көптеген кешенді мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

Аймақтың экономикалық әлеуетін және оның бәсекелестік артықшылықтарын бағалаудың ұсынылған әдістемелік

құралдары аймақтық ерекшеліктерді ескеретінін атап өтуге болады. Аймақтың әлеуетін бағалаудың алынған нәтижелерін тиімді пайдалану бәсекелестік артықшылық факторларының серпіні мен жүйелілігіне, оларды аймақтың ресурстық мүмкіндіктерімен байланыстыруға байланысты практикалық мәселелердің үлкен кешенін шешуге мүмкіндік береді.

ЗЕРТТЕУ МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ.

Қойылған мақсатты шешу үшін зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздерін анықтау және мәселені зерттеу мақсатында электронды әдеби көздер мен құжаттарды талдау; жіктеу және жүйелеу, рейтингтік және салыстырмалы зерттеу әдістері қолданылды. Зерттеу агенттіктерінің электрондық деректер базасындағы ғылыми жарияланымдар мен статистикалық мәліметтер негізінде жүзеге асырылды. Аймақтық сәйкессіздік дәрежесін және Қазақстан аумағының экономикалық дамуының негізгі трендтерін талдау үшін жалпы өңірлік өнім (ЖАӨ), жан басына шаққандағы ЖАӨ, халық саны, экономикада жұмыспен қамтылғандар саны, өнеркәсіп өнімінің көлемі т.б. сияқты көрсеткіштер пайдаланылды. Ал аумақтың экономикалық әлеуеті мен оның бәсекелестік қабілеттілігін бағалау үшін интегралды бағалау әдістері қолданылды. Көрсеткіштердің бұл тобы аймақтың әлеуетін бағалау, оның маңыздылық дәрежесін (экономикалық дамуға әсер ететін) және өңірдегі экономикалық жағдайды сипаттайтын динамиканы өлшеу үшін ұсынылады.

НӘТИЖЕЛЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ТАЛҚЫЛАУ.

Қазіргі уақытта Қазақстан өңірлері әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі бойынша дифференциацияның күшеюімен және өнеркәсіптік маманданудағы терең айырмашылықтармен сипатталады. Бұл

Қазақстанның тарихи аймақтарының айтарлықтай аймақтық ерекшеліктеріне, шикізат базасының біркелкі орналаспауына, әртүрлі табиғи-климаттық жағдайлардың болуына байланысты.

Ел аймақтарының экономикалық даму трендтерін бағалау аймақтың әлеуеті мен бәсекелестік артықшылықтарын, оның мамандануы мен өндіргіш күштерді дамытудың кешенділігін, тиімділігін, инвестициялар мен инновациялар деңгейлерін талдауды қамтиды. Жоғарыда ұсынылған әдістеме бойынша (2) Қазақстан аймақтарының экономикалық даму деңгейіне бағалау жүргізуге мүмкіндік береді.

Ел аймақтарының экономикалық даму трендтерін және олардың сәйкессіздік дәрежесін бағалау өңірлердің әлеумет-

тік-экономикалық даму көрсеткіштерінің серпіні негізінен қалыптасқан макроэкономикалық жағдайды айқындайды.

Қазақстан аймақтарының, ШҚО экономикалық әлеуетін интегралдық бағалау көрсеткіштері төмендегі кестеде 2022 жылға есептелген.

Жүргізілген есептеулерге сәйкес, 2022 жылы экономикалық әлеуеттің және оның бәсекелестік артықшылықтарының интегралдық индексі жоғары деңгейдегі көшбасшы өңірлер тобына Атырау (4,32), Маңғыстау (4,27), Түркістан (3,83), Алматы қаласы (3,78), Павлодар (3,5), Шығыс Қазақстан (3,24), Шымкент қ. (3,19), Ақмола (3,14), Астана қаласы (3,1), Батыс Қазақстан 2,99, Қостанай 2,94, Қызылорда 2,92, Солтүстік Қазақстан облыстары (2,9),

Кесте 2 – Қазақстан аймақтарының 2022 жылға экономикалық әлеуеті мен бәсекеге қабілеттілігінің интегралды бағалау көрсеткіштері

Қазақстан өңірлері	Көрсеткіштер								
	КЖӨӨ	КӨӨК	КНКИК	КБСК	КЭ	Кхү	Кжд	Кож	Қосындысы
Ақмола	0,034	0,03	0,038	0,02	0,075	1,15	0,98	0,81	3,14
Ақтөбе	0,043	0,06	0,063	0,04	0,04	0,85	0,98	0,81	2,89
Алматы	0,04	0,034	0,04	0,03	0,006	0,73	0,96	0,89	2,73
Атырау	0,13	0,27	0,2	0,027	0,39	0,63	0,98	1,69	4,32
Батыс Қазақстан	0,043	0,08	0,03	0,027	0,092	0,81	1,02	0,89	2,99
Жамбыл	0,026	0,018	0,028	0,026	0,003	0,96	1,02	0,76	2,84
Қарағанды	0,07	0,079	0,048	0,078	0,047	0,73	0,9	0,92	2,87
Қостанай	0,04	0,05	0,03	0,035	0,02	0,96	1	0,81	2,94
Қызылорда	0,023	0,02	0,027	0,025	0,008	0,96	1	0,86	2,92
Маңғыстау	0,042	0,07	0,052	0,023	0,005	1,56	1,04	1,48	4,27
2-ші кестенің жалғасы									
Павлодар	0,041	0,067	0,049	0,034	0,051	0,75	0,98	0,88	3,5
Солтүстік Қазақстан	0,021	0,01	0,024	0,021	0,006	1,1	1	0,73	2,9
Түркістан	0,034	0,019	0,049	0,018	0,011	1,87	1,06	0,77	3,83
Шығыс Қазақстан	0,06	0,07	0,064	0,093	0,042	1,03	0,99	0,89	3,24
Астана қ.	0,1	0,04	0,096	0,13	0,11	0,37	0,94	1,32	3,1
Алматы қ.	0,18	0,036	0,092	0,31	0,072	0,92	1,02	1,15	3,78
Шымкент қ.	0,03	0,019	0,036	0,045	0,01	1,27	1,02	0,76	3,19
<i>Ескерту – ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы деректері бойынша есептелген [6]</i>									

Ақтөбе 2,89, Қарағанды (2,87), Жамбыл 2,84, Алматы (2,73) кірді. 2022 жылға жүргізілген бағалауға сәйкес Атырау көшбасшы өңір болды, оның жетекші орны үлкен өндірістік әлеуетті қамтамасыз етеді. Екінші орынды - Маңғыстау облысы иеленді. Үшінші орында Түркістан облысы тұр. Көшбасшылар үштігінен кейін Алматы қаласы, Павлодар облыстары тұр.

Орташа көрсеткіштері бар өңірлер тобын мынадай облыстар құрайды: Шығыс Қазақстан, Шымкент қ., Ақмола, Астана қаласы, Батыс Қазақстан.

Көрсеткіштері төмен өңірлер тобына нарықтық конъюнктураның жағымсыз салдарына тап болған Жамбыл және Алматы облыстары.

Аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуының диспропорциясы жергілікті аймақтық нарықтардың жетілмеген жүйесінің пайда болуына алып келеді, олардың қызмет ету мүмкіндіктеріндегі және олардың даму кемшіліктеріндегі елеулі айырмашылықтармен сипатталады.

Қазақстан аймақтарының әлеуметтік-экономикалық дамуындағы қазіргі сәйкессіздіктер азаймады.

Бұл ретте Қазақстандағы нарықтық трансформация кезінде аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуының диспропорцияларын төмендету жөніндегі мемлекеттік аймақтық саясаттың нәтижелілігін ұлттық экономиканың әлеуметтік-экономикалық даму көрсеткіштерін талдау және жалпылау арқылы қарау керек. Талдау үшін 2018 жылдан 2022 жылға дейінгі елдің әлеуметтік-экономикалық даму кезеңі алынды (кесте 3).

Нарыққа өтумен бірге мынадай жағымсыз үрдістер ең алаңдатарлық болды:

- зейнеткерлер санының біртіндеп өсуі;
- белгіленген айлық зейнетақының нақты мөлшерінің төмендеуі;
- ресми жұмыссыздар санының артуы.

Осы үш көрсеткіш демографиялық сипаттағы проблемалардың өсу тенденциясын және елдің әлеуметтік-экономикалық дамуында проблемалардың туындау мүмкіндігін сипаттайды, өйткені қоғам-

Кесте 3 – Қазақстандағы 2018-2022 жылдар кезеңіндегі негізгі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштер динамикасының кестесі (салыстырмалы бағалардағы құн көрсеткіштері, өткен жылға пайызбен)

Атауы	2018	2019	2020	2021	2022
Республиканың халқының саны (жыл соңына)	101,3	101,3	101,3	101,3	101,4
Экономикада жұмыспен қамтылғандардың орташа жылдық саны	101,3	101,0	99,4	100,9	101,9
3-ші кестенің жалғасы					
Жұмыссыздар саны (жыл соңына)	100,3	99,3	101,8	100,2	101,9
Жұмыспен қамту қызметінде тіркелген жұмыссыздар саны (жыл соңына)	1,0	1,1	1,5	1,1	1,4
Зейнеткерлер саны (жыл соңына)	99,1	105,6	101,2	100,1	100,1
Орташа айлық нақты есептелген жалақы (тұтыну бағаларының индексі ескере отырып)	101,7	109,1	106,8	108,8	107,6
Белгіленген айлық зейнетақының нақты мөлшері	100,9	100,6	103,9	97,7	97,7
Жалпы ішкі өнім	104,1	104,5	97,5	104,3	103,2
Жалпы жинақтау	105,4	113,8	99,8	101,5	102,1
Өнеркәсіптік өндіріс	107,1	106,9	95,2	95,2	101,2
Ауыл шаруашылығы өнімдері	103,5	99,9	105,7	97,7	109,1
Негізгі капиталға инвестициялар	117,5	108,8	96,1	103,7	109,2

дық тауарларды өндіретін адамдардың саны азаяды, ал қоғамдық тауарларды өндірмейтін, бірақ мемлекет қамқорлық жасауы керек адамдардың саны артады.

Ақмола, Шығыс Қазақстан, Солтүстік Қазақстан, Қарағанды, Қостанай және Павлодар облыстарында сақталып отырған көші-қон, бұл өңірлердің еңбек ресурстары мен экономикалық белсенді халқының қысқаруына, білікті жұмысшы кадрлары мен мамандардың жоғалуына әкеп соғады.

Шығыс Қазақстан облысындағы проблема теріс динамикамен сипатталатын демографиялық жағдай болып қала береді. Жыл сайынғы төмендеу 5,8-ден 7,4 мың адамға дейін. 2019 ж. – 1369,6 мың адам, 2020 ж. – 1363,8 мың адам, 2021 ж.

– 1356,4 мың адам [7].

2019 жылы өсім +7,6 мың адамды (туылды – 21,9, қайтыс болды – 14,3), 2021 жылы +4,3 мың адамды (туылды – 23,1, қайтыс болды – 18,8) құрады. Орташа өсім жыл сайын + 6,0 мың адамды құрады.

2019 жылы көші-қон сальдосы 16,5 мың адамды (кеткені – 75,5, келгені – 59,0), 2021 жылы – 11,7 мың адамды (кеткені – 46,2, келгені – 34,5). Көші-қон есебінен жыл сайын орта есеппен халық саны 13,7 мың адамға азаяды.

Халықтың едәуір төмендеуі 193,2 мың адам тұратын шекара маңындағы аудандарда немесе облыс халқының жалпы санының 26,4% -ға байқалады. Шекаралас аудандардағы халық саны 2021 жылмен

Кесте 4 - Қазақстан Республикасы өңірлері бойынша жалпы аймақтық өнімнің жан басына шаққандағы үлесі және оның деңгейі бойынша Қазақстан өңірлерін ранжирлеу, мың тг.

Қазақстан өңірлері	2018 ж	Ранг	2019 ж	Ранг	2020 ж	Ранг	2021 ж	Ранг	2022 ж	Ранг
Ақмола	2 301,0	13	2621,2	11	3102,5	11	3644,9	11	4263,6	11
Ақтөбе	3 136,0	8	3396,8	8	3329,8	9	3982,1	8	4675	10
Алматы	1 378,2	15	1585,5	15	1815	15	2217	15	2847,3	13
Атырау	12 465,5	1	14584,4	1	11970,8	1	16037,4	1	20541,2	1
Батыс Қазақстан	4 295,8	5	4501,2	5	4152,2	6	5323,6	5	6420,4	5
Жамбыл	1 366,3	16	1518,8	16	1675,8	16	1976,9	16	2264,8	16
Қарағанды	3 431,9	6	3911	7	4431,7	4	5419,3	4	6517,4	4
Қостанай	2 367,0	10	2815,9	10	3314,5	10	3885,9	9	4997,9	8
Қызылорда	2 088,1	11	2289,1	13	2033,3	14	2345,1	14	2824	14
Маңғыстау	5 682,5	4	5352,8	4	4335,1	5	4966,5	6	5357,8	7
Павлодар	3 641,1	7	4023,3	6	4151,4	7	4839,8	7	5528,9	6
Солтүстік Қазақстан	2 177,7	12	2505,9	12	2877,7	12	3313,8	12	3956,3	12
Түркістан	838,2	17	1008,1	17	1174,2	17	1363,1	17	1666,6	17
Шығыс Қазақстан	2 598,8	9	2929,2	9	3369,8	8	3723	10	4692,7	9
Астана қ.	6 359,5	3	7075,8	3	6873,6	3	6944,4	3	7881,9	3
Алматы қ.	6 635,9	2	7183,9	2	6913	2	7495,8	2	8944,8	2
Шымкент қ.	2 217,1	14	2152,1	14	2 360,3	13	2442,9	13	2689,2	15

Ескерту – ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы деректері бойынша есептелген [6]

салыстырғанда 10,7 мың адамға азайды (2021 жылы - 195,9 мың адам, 2022 жылы - 193,2 мың адам).

2023 жылдың 1 қыркүйегіндегі урбандалу деңгейі 63,4% – (ҚР – 59,3%) құрайды, облыстағы ауыл халқының саны 3 жылда 16 мың адамға азайды. (1.01.2020 жылы – 519,9 мың адам, 1.01.2022 жылы – 503,9 мың адам).

Облыс халқы қартаюға бейім. 1.01.2022 ж. – 250,0 мың адам, 1.01.2023 ж. – 246,8 мың адам [7].

Аймақтық дамудың диспропорциясы айтарлықтай және біршама:

- халық саны бойынша Қазақстан Республикасының аймақтарындағы айырмашылықтар 10 есе (Ұлытау аймағында 221701 адам, ал Алматы қаласында

2222782);

- аумағы бойынша 3,1 есе (Ақтөбе облысы 300 629 шаршы км алып жатыр, ал ШҚО 97800 шаршы км астам);

- негізгі капиталға салынған инвестициялар көлемі бойынша Атырау 17,6 пайыз, Ұлытау 1,1 пайыз, яғни 16 еседен астам;

- еңбекке қабілетті халықтың өлім деңгейі бойынша Солтүстік Қазақстан 11,63, ШҚО 11,58 мың адамға шаққанда, Астана 4 мың адамға шаққанда 2,9 есе;

- кедейлік деңгейі бойынша ең жоғары көрсеткіш Түркістан облысы 9,7 пайыз, ең төменгі көрсеткіш Астанада - 2,5 пайыз, яғни 3,9 есе.

Аймақтардың әлеуметтік-экономикалық даму деңгейінде теңсіздік бар. Халықтың өмір сүру деңгейінің маңыз-

Кесте 5 – 1995-2022 жылдардағы жалпы аймақтық өнімнің (ЖАӨ) динамикасы және оның деңгейі бойынша Қазақстан өңірлерін саралау, млрд. теңге

Өңірлер (облыстар мен қалалар)	1995 ж.	2000 ж.	2005 ж.	2010 ж.	2015 ж.	2020 ж.	2022 ж.	Аймақ дәрежесі
Ақмола	57	82,9	196,8	586,0	1121	2284	3354,8	13
Ақтөбе	47,3	118,1	412,9	1173,6	1769,2	2956,9	4312,6	8
Алматы	72	124,6	322,7	997,7	1976	3731	5636,5	6
Атырау	56,5	245,5	808,2	2843,6	4216,8	7795,4	14114,7	2
Шығыс Қазақстан	109,3	238,9	467,5	1244,1	2311,3	4729	6208,2	5
Жамбыл	20,3	57,78	168,6	446,4	1014,5	1901,4	2749	14
Батыс Қазақстан	25	118,4	401,1	1048,8	1709,9	2735,9	4402,5	7
Қарағанды	151	299,9	679,8	1872,8	3107,1	6213,7	9070	4
Қостанай	66,3	158,9	322,7	856,7	1378,2	2872,2	4167,8	10
Қызылорда	20,4	57,6	242,4	859,1	1164,8	1645	2339,3	15
Маңғыстау	47,3	129,4	432,2	1484,8	2123,8	3074,4	4052,9	11
Павлодар	99,2	167,6	384,0	1031,9	1736,1	3120,1	4178,2	9
Солтүстік Қазақстан	64,9	71,1	184,7	466,9	837,2	1571,9	2122,8	16
Түркістан облысы	39,8	179,1	358,0	1205,3	2508,3	2353,4	3506,1	12
Алматы қ.	75,1	415,2	1497,4	3923,4	9100	13459,8	19066,6	1
Астана қ.	-	134,9	711,6	1774,2	4809,6	7975,3	10444,1	3
Максималды мән / минимумға	7,4	7,2	8,9	8,8	10,8	8,6	8,4	

Ескерту – ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы деректері бойынша есептелген [6]

ды сипаттамалары олардың ең төменгі күнкөріс деңгейіне қатынасын ескере отырып, жан басына шаққандағы орташа ақшалай кірістер (айына), сондай-ақ табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен азаматтардың үлес салмағы болып табылады. Бұл көрсеткіштердің ең нашар сипаттамалары Солтүстік Қазақстан мен Қызылорда облысында байқалады. Ең жоғарғы көрсеткіш Алматы қаласы мен Атырауда, сосын Астанада. Шығыс Қазақстан аймағы 5 орында.

Осының барлығы Қазақстан аймақтарының әлеуметтік-экономикалық даму деңгейіндегі сәйкессіздікті көрсетеді, бұл сәйкессіздік аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуының әркелкілігіне алып келеді [8].

Енді ең төменгі күнкөріс деңгейінің шамасынан төмен табысы бар халықтың үлесі (кедейшілік деңгейі) Қазақстан өңірлері бойынша қарастыратын болсақ, халықтың ең көп үлесі ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен өңір – Түркістан облысы – 10,8%. Екінші орында Шығыс Қазақстан аймағында пессимистік көрсеткіш 6,2%-ды, және Солтүстік Қазақстан облысы – 5,6%-ды құрады. Табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен халықтың ең азы елордада – Астана (1,1%), Қарағанды (2,5%) және Атырау (2,5%) облыстарында.

Аймақтық даму деңгейінің ең маңызды және ең ақпараттық индикаторы - жан басына шаққандағы жалпы аймақтық өнім.

Қазақстан Республикасы өңірлері бойынша жалпы аймақтық өнімнің жан басына шаққандағы үлесі бойынша ҚР-ның жекелеген субъектілерінің айырмашылықтары 12,3 есеге жетеді. Атырау облысында бұл көрсеткіш 20541,2 теңгені, ал Түркістан облысында 1666,6 теңгені құрайды (4-кесте).

Жан басына шаққандағы жалпы ай-

мақтық деректер экономикалық кеңістіктің сақталып отырған әркелкілігі туралы айтуға мүмкіндік береді, көшбасшылар Атырау облысы, Алматы және Астана қалалары, Қарағанды облысы болып табылады.

Аутсайдерлердің қатарында Түркістан, Жамбыл, Алматы, Қызылорда облыстары, яғни дәстүрлі аграрлық мамандандыру өңірлері бар. Бұл жағдайда экономикалық кеңістіктің поляризациясы байқалады. Бір полюсте дамыған елдер деңгейінде жан басына шаққандағы ЖАӨ көрсеткіші бар аймақтар, ал екінші полюсте артта қалған елдермен салыстыруға болатын аймақтар бар. Атырау облысы Түркістан облысынан асып түседі, алшақтық 12,3 есеге жетеді.

Аймақтың экономикалық әлеуетін және оның бәсекеге қабілеттілігін бағалаудың маңызды көрсеткіштерінің бірі экономиканың даму деңгейін, оның құрылымының ерекшеліктерін, экономиканың жекелеген секторларының жұмыс істеу тиімділігін сипаттайтын жалпы аймақтық өнімнің (ЖАӨ) индикаторы болып табылады. ЖАӨ, ең жалпылама көрсеткіш ретінде, көп бағытты әлеуметтік-экономикалық тенденцияларды орташалайды, аумақтық айырмашылықтардың нақты көрінісін береді және көбінесе құрылымдық өзгерістерді егжей-тегжейлі талдауды қажет етеді.

ЖАӨ есептеудің әртүрлі әдістерін қолдану репродуктивті үдерістің жекелеген аспектілерінің өзара байланысын талдауға мүмкіндік береді: тауарлар мен қызметтерді өндіру, кірістерді бөлу және тауарлар мен қызметтерді түпкілікті пайдалану.

Қазақстанның экономикалық кеңістігін дамытудың әлеуеті мен негізгі трендтерін талдау 1995-2022 жылдар кезеңінде, ал жекелеген көрсеткіштер бойынша ал-

дын ала деректерге сәйкес – 2022 жылы еліміздің 16 өңірі бөлінісінде жүргізілді.

Қазақстанда ЖАӨ өсуінің бүгінгі қарқыны әлемдік экономикадағы жағдайдың нашарлауына қарамастан ұзақ мерзімді трендтен асып түседі.

5-кестеде ЖАӨ динамикасы ұсынылған, 1995-2022 жж. осы жалпылама көрсеткіш бойынша Қазақстан аймақтарының айырмашылықтарының дәрежесіндегі сәйкессіздік және оны бағалау жүзеге асырылған.

Қазақстан аймақтары даму деңгейі бойынша ең күшті сараланумен, экономикалық мамандану мен халықтың әлеуметтік құрылымындағы терең айырмашылықтармен сипатталады. Ел аймақтарының әлеуметтік-экономикалық дамуындағы кеңістіктік сәйкессіздік деңгейін бағалау үшін таңдалған статистикалық көрсеткіштер бойынша кеңістіктік саралау коэффициенттерін есептеу жүргізілді. Жоғарыда келтірілген формулаға сәйкес ЖАӨ деңгейі бойынша кеңістіктік дифференциацияның есептік коэффициенттерін талдау (2) талданған кезеңде аймақтардың экономикалық теңсіздігі күшейгенін көрсетті, бұл коэффициенттердің мәні 7,2-ден 8,4-ға дейін өсті.

Осы көрсеткіш бойынша елдің әрбір өңірінің орнын айқындау үшін оларды саралау жүзеге асырылды, бұл ретте ең жоғары көрсеткіші бар өңірге 1-ші дәреже, ал ең төмен көрсеткіші бар өңірге Қазақстан аймақтарының саны бойынша 16-шы дәреже берілді. 4-кесте деректерінен көріп отырғанымыздай, осы көрсеткіш бойынша ең жоғары рейтинг Алматы қ., Атырау, Астана қ. және Қарағанды облыстарына берілді. Ең төменгі дәрежелер агроөнеркәсіптік өңірлерге – Ақмола, Жамбыл және Қызылорда, Солтүстік Қазақстан, облыстарына берілді.

Аймақтық сәйкессіздіктің өсуі жетекші

үрдіс болып қала береді, республика экономикасы ерекше артықшылықтары бар өңірлердің шектеулі санына шоғырланды: Алматы, Атырау облысында, Қарағанды облысында, Астанада. Қазақстанның төрт жетекші өңірінің (Атырау, Қарағанды облыстары және Астана және Алматы қалалары) үлесіне ЖАӨ-нің жартысынан астамы тиесілі.

Жоғарыда келтірілген деректерге сүйене отырып, соңғы жылдары Қазақстанда қуатты ғылыми-техникалық әлеуеті және дамыған қызмет көрсету секторы бар шикізат өндіретін өңірлер мен Астана және Алматы қалалары жетекші орынға ие өңірлердің жаңа градациясы қалыптасқанын қорытындылауға болады.

Ел аумағының экономикалық дамуының негізгі тенденциялары экономиканың барлық салаларында жұмыс істейтіндердің саны сияқты жалпылама көрсеткішпен айқын сипатталады. Деректер экономикадағы жұмыспен қамтылғандардың, жұмыс орындарының және халықтың экономикалық белсенділігінің өсуі Қазақстанның барлық өңірлерінде байқалғанын көрсетеді. Бұл көрсеткіштің ең көп өсуі еліміздің Астанасында - 3,59 есе байқалды, Мұнай және газ өндіру өңірлерінде (Атырау, Маңғыстау, Ақтөбе облыстарында, сондай-ақ Алматы қаласы мен Алматы облысында) жұмыспен қамтылғандар саны жоғары қарқынмен өсті.

Қазақстанның ескі индустриялық өңірлерінде (Шығыс Қазақстан, және Солтүстік Қазақстан облыстары) талданып отырған 15 жыл ішінде жұмыспен қамтылғандар саны іс жүзінде өскен жоқ, бұл бір жағынан, осы өңірлердің экономикалық дамудағы көшбасшылық позицияларын жоғалтқанын, екінші жағынан, халықтың жалпы санының азайғанын айғақтайды. Бұл елдің басқа аймақтарымен салы-

стырғанда сыртқы көші-қонның едәуір көлемімен түсіндіріледі. Жалпы алғанда, осы көрсеткіш бойынша асимметрияның алшақтығы ЖАӨ сияқты жоғары емес және төмендеу үрдісі бар деген қорытынды жасауға болады.

ҚОРЫТЫНДЫ. Аймақтық саралаудың деңгейі мен динамикасын талдауға сүйене отырып, Қазақстан аймақтарының экономикалық даму сипаты бойынша келесідей қорытынды жасауға болады:

1. Қазақстан экономикасының аймақтық дамуының біркелкі емес:

- экономикалық кеңістіктің біркелкі емес дамуының тереңдеуі депрессиялық аймақтардың сақталғандығы және жаңа проблемалық аймақтардың елді мекендердің пайда болғандығын көрсетеді;

- ел аймақтарының экономикалық дамуындағы кеңістіктік диспропорциялардың сақталып отырған елеулі ауқымы өңірлердің жаңа градациясының қалыптасуының дәлелі болып табылады.

2. ЖАӨ көрсеткіші және өнеркәсіп өнімінің көлемі өңірлердің рейтингтік бағалауларының серпінін сипаттайды.

Жоғарыда келтірілген деректер 2000-2022 жж. талданып отырған кезеңде Қазақстан аймақтарының рейтингтеріндегі елеулі өзгерісті айқын көрсетеді. Өңірлердің жалпы рейтингінде Шығыс Қазақстан, Қарағанды және Павлодар, Қостанай облыстарының жалпы ЖАӨ бойынша өз позицияларын төмендетті, өнеркәсіп өнімінің көлемі бойынша бұл өңірлердің рейтингі төмендеді. Астана және Алматы мегаполистері ЖАӨ деңгейі бойынша бастапқы орындарға ие, ал Астана дәрежесі 20 жыл ішінде 9-шы позициядан 3-ші позицияға дейін көтерілді, бұл сервистік салалардың белсенді дамуы есебінен экономиканың өсуімен түсіндіріледі.

3. Қазақстан экономикасының аймақтық дамуының мынадай ерекшеліктерін бөліп көрсетуге болады:

1) ұлттық экономиканы әлемдік нарықтың сұраныстарына бейімдеу нәтижесінде аумақтық-салалық құрылымда өзгерістер болды. Экспортқа отын мен шикізат жеткізуші өңірлер экономика мен инвестициялық белсенділіктің (Атырау, Қарағанды, Шығыс Қазақстан) көшбасшысы болды. Бұл аймақтар шетелдік капитал үшін ең тартымды болып шықты.

2) Астана және Алматы қалалары постиндустриалды орталықтар ретінде қалыптасуда.

3) ауыл шаруашылығы маманданған өңірлер (Солтүстік Қазақстан, Жамбыл, Түркістан, Қызылорда облыстары) өз позицияларын күрт төмендетті.

Нәтижесінде Қазақстан экономикасының аумақтық-салалық құрылымы қалыптасты, бұл өңірлердің бірнеше тобын бөлуге мүмкіндік берді:

- Атырау, Ақтөбе, Батыс Қазақстан, Маңғыстау облыстары - шикізат өңірлері;

- Шығыс Қазақстан, Қарағанды және Павлодар облыстары - ескі өнеркәсіп өңірлері;

- Солтүстік Қазақстан, Қостанай, Ақмола, Алматы, Жамбыл және Түркістан облыстары - аграрлық-өнеркәсіптік өңірлер;

- Астана қ. және Алматы - постиндустриалды аймақтар.

4. Талданған жылдары аймақтардың жаңа иерархиясы қалыптасты. Егер бұрын Қазақстанның экономикалық бейінін индустриялық өңірлер айқындаған болса, қазір экспортқа отын өндіретін өңірлер, сондай-ақ сауда-банк капиталының шоғырлану аудандары (Астана және Алматы қалалары) басым болып отыр.

Зерттеу барысында алынған нәтиже-

лерді аймақтық экономикалық жүйенің жай-күйін талдау, нарықтық трансформацияның жағымсыз салдарынан туындаған сәйкессіздікті анықтау, әлеуметтік-эко-

номикалық мәселелерді диагностикалау және аймақтық даму тактикасы мен стратегиясын әзірлеудің ақпараттық негізі ретінде пайдалануға болады

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Зандер, Е.В. Мониторинг социально-экономических процессов как инструмент регионального управления и территориального планирования [Текст]: монография / Е.В. Зандер, Е.В. Лобкова, Т.А. Смирнова; М-во образования и науки Российской Федерации, Сибирский федеральный ун-т. - Красноярск: СФУ, 2016. - 279 с.: табл.; 21 см.; ISBN 978-5-7638-3377-5: 500 экз.
2. Курнышев, В.В. Региональная экономика. Основы теории и методы исследования: учеб. пособие / В.В. Курнышев, В.Г. Глушкова. - М., 2010. - С. 86.
3. Петросянц, В.З. Зарубежный опыт государственного регулирования регионального развития / В.З. Петросянц // Региональные проблемы преобразования экономики. – 2016. - №10.
4. Нурланова, Н.К. Методические основы и практика оценки потенциала развития и экономической специализации регионов Казахстана: брошюра / Н.К. Нурланова, А.А. Сатыбалдин, А.А. Киреева / под ред. А.А. Сатыбалдина. – Алматы: ИЭКНМОН РК, 2016 г. – 74 с.
5. Сатыбалдин, А.А. Политика пространственного развития экономики Казахстана: Новые принципы, ключевые приоритеты и механизмы реализации: коллективная монография / А.А. Сатыбалдин, Н.К. Нурланова. – Алматы: Институт экономики Министерства образования и науки Республики Казахстан, 2017. – 484 с.
6. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы [Электронный ресурс]. - URL: <https://stat.gov.kz> [дата обращения: 30.06.2024]
7. Нұралина Қ.Т. Аймақтың әлеуметтік экономикалық дамуындағы демографиялық үрдістердің рөлі (Шығыс Қазақстан аймағы мысалында) / Қ.Т. Нұралина // Қарағанды университетінің хабаршысы. Экономика сериясы. – 2021. - № 3(103). - Б. 155-163.
8. Нұралина Қ. Т., Абылкасимова Ж.А., Куантқан Б. Қазақстанның және аймақтық экономиканың нарықтық трансформациялануының жағымсыз салдарын зерттеу / Қ.Т. Нұралина // Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда Университеті жаршысы. – 2022. - № 1(46). – Б. 45-53.
9. Яновская, О.А. Экономика знаний: векторы маркетинговой и коммуникационной стратегий / О.А. Яновская // Education. Quality Assurance. - 2024. - №1(34). - С. 25-32.

REFERENCES:

1. Zander, E.V., Lobkova, E.V. & Smirnova, T.A. (2016). Monitoring social'no-jekonomicheskikh processov kak instrument regional'nogo upravlenija i territorial'nogo planirovanija: monografija [Monitoring of socio-economic processes as a tool of regional management and territorial planning: monograph]. M-vo obrazovanija i nauki Rossijskoj Federacii, Sibirskij federal'nyj un-t, Krasnojarsk: SFU.
2. Kurnyshev, V.V. & Glushkova, V.G. (2010). Regional'naja jekonomika. Osnovy teorii i metody issledovanija: uceb, posobie. M.

3. Petrosjanc, V.Z. (2016). Zarubezhnyj opyt gosudarstvennogo regulirovanija regional'nogo razvitija. Regional'nye problemy preobrazovanija jekonomiki, 10.
4. Nurlanova, N.K., Satybaldin, A.A. & Kireeva, A.A. (2016). Metodicheskie osnovy i praktika ocenki potenciala razvitija i jekonomicheskoy specializacii regionov Kazahstana: broshjura. Satybaldin A.A. (ed.). Almaty: IJeKNMON RK.
5. Satybaldin, A.A. & Nurlanova, N.K. (2017). Politika prostranstvennogo razvitija jekonomiki Kazahstana: Novye principy, kljuचेveye priority i mehanizmy realizacii: kollektivnaja monografija. Almaty: Institut jekonomiki Ministerstva obrazovanija i nauki Respubliki Kazahstan.
6. Қазақстан Республикасы Стратегиялық зһоспарлау зһәне reformalar agenttigi Ұлттық статистика бжuroсы. <https://stat.gov.kz>
7. Nūralina, Q.T. (2021). Aймақтың әлеуметтік экономикалық дамуындағы демографиялық үрдистердің рөлі (Ғығымс Qazaqstan аймағы мысалында). Qарағанды университетінің habаршысы. Экономика seriesy, 3(103), 155-163.
8. Nūralina, Q.T., Abylkasimova, J.A. & Kuantkan, B. (2022). Qazaqstannyң және аймақтық экономиканың нарықтық трансформасиалануының жағымсыз салдарын зерттеу. Qazaq экономика, qarjy және halyqаралық сауда Universiteti jarшысы, 1(46), 45-53.
9. Yanovskaya, O.A. (2024). Knowledge economy: vectors of marketing and communication strategies. *Education. Quality Assurance*, 1(34), 25-32.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ:

Байжолова Раиса Алиевна* - экономика ғылымдарының докторы, экономика және кәсіпкерлік кафедрасының профессоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: baizholova_55@mail.ru

Нұралина Каламкас Тлеугабыловна - бизнестің жоғары мектебі кафедрасының оқытушысы, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: Nuralina73@mail.ru

Байжолова Раиса Алиевна* - доктор экономических наук, профессор кафедры экономика и предпринимательство, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Республика Казахстан
E-mail: baizholova_55@mail.ru

Нуралина Каламкас Тлеугабыловна - преподаватель кафедры высшая школа бизнеса, Университет имени Шакарима города Семей, г. Семей, Республика Казахстан
E-mail: Nuralina73@mail.ru

Baizholova Raissa* - Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan
E-mail: baizholova_55@mail.ru

Nuralina Kalamkas - Lecturer at the Department of Higher School of Business, University named after Shakarim of Semey, Semey, Republic of Kazakhstan
E-mail: Nuralina73@mail.ru

FACTORS OF ACHIEVING THE COMPETITIVENESS OF THE TOURISM INDUSTRY IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

BERDIBEKOVA A.SH.*¹

PhD student

IBRAGIMOV N.S.²

PhD, Doctor of Economic Sciences, Professor

²Bukhara State University, Bukhara, Republic of Uzbekistan

MAIDYROVA A.B.¹

Doctor of Economic sciences, Professor

¹L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Republic of Kazakhstan

ABSTRACT. Currently, the tourism industry is becoming one of the most important sectors of the economy, leading to an increase in the welfare of the population. Of particular importance in the development of the tourism industry are the factors that characterize tourist regions and territories. Therefore, the issues of their proper formation in order to achieve the competitiveness of the tourism industry, the brand and the image of the state in the world are the purpose of this article.

The scientific and practical significance of the article lies in the fact that recommendations have been developed to be applied for the sustainable development of the tourism industry in Uzbekistan. The value of the article is determined by the contribution to the development of the country's tourism industry, since the factors for achieving the country's competitiveness have for the first time been studied and presented.

KEYWORDS: tourism industry, tourist regions and territories, destination, tour operator, travel agency, digital space, sustainable tourism development

ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ТУРИСТІК ИНДУСТРИЯНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ ФАКТОРЛАРЫ

БЕРДІБЕКОВА Ә.Ш.*¹

PhD докторант

ИБРАГИМОВ Н.С.²

PhD, экономика ғылымдарының докторы, профессор

²Бұхара мемлекеттік университеті, Бұхара қ., Өзбекстан Республикасы

МАЙДЫРОВА А.Б.¹

экономика ғылымдарының докторы, профессор

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан Республикасы

АНДАТПА. Қазіргі таңда туризм саласы халықтың әл-ауқатының артуына алып келетін экономиканың маңызды салаларының біріне айналып отыр. Туризм индустриясын дамытуда туристік аймақтар мен аумақтарды сипаттайтын факторлар ерекше маңызға ие. Сондықтан туристік индустрияның бәсекеге қабілеттілігіне, мемлекеттің бренді мен имиджіне қол жеткізу үшін оларды дұрыс қалыптастыру мәселелері осы мақаланың мақсаты болып табылады. Мақаланың ғылыми-тәжірибелік маңыздылығы Өзбекстанның туристік индустриясын тұрақты дамыту үшін қолдануға болатын ұсыныстар әзірленгендігінде. Мақаланың құндылығы оның елдің туризм индустриясын дамытуға қосқан үлесімен анықталады, өйткені еліміздің бәсекеге қабілеттілігіне қол жеткізу факторлары алғаш рет зерттеліп, ұсынылды.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: туризм индустриясы, туристік аймақтар мен аумақтар, дестинация, туроператор, туристік агенттік, цифрлық кеңістік, туризмнің тұрақты дамуы

ФАКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

БЕРДИБЕКОВА А.Ш.*¹
PhD докторант

ИБРАГИМОВ Н.С.²
доктор экономических наук, профессор
²Бухарский государственный университет, г. Бухара, Республика Узбекистан

МАЙДЫРОВА А.Б.¹
доктор экономических наук, профессор
¹Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
г. Астана, Республика Казахстан

АННОТАЦИЯ. В настоящее время туристическая отрасль становится одной из важнейших отраслей экономики, приводящей к росту благосостояния населения. Особое значение в развитии туристической отрасли имеют факторы, характеризующие туристические регионы и территории. Поэтому вопросы их правильного формирования для достижения конкурентоспособности туристической отрасли, бренда и имиджа государства в мире являются целью данной статьи. Научно-практическая значимость статьи заключается в том, что разработаны рекомендации, которые можно применять для устойчивого развития туристической отрасли Узбекистана. Ценность статьи определяется вкладом в развитие туристической отрасли страны, так как впервые изучены и представлены факторы достижения конкурентоспособности страны.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: индустрия туризма, туристические регионы и территории, направление, туроператор, турагентство, цифровое пространство, устойчивое развитие туризма

INTRODUCTION. Currently, the tourism industry is becoming one of the most important sectors of the economy, leading to an increase in the welfare of the population. Factors characterizing tourist regions and territories are of particular importance in the development of the tourism industry.

In the context of the development of international relations, the study of the competitiveness of tourist regions is being updated due to the correct approaches in the formation of a country's brand, slogan and other attributes characterizing a tourist destination. Therefore, attention is being increased to the study of the marketing strategy of tourism; to the introduction of world-class classifications to standardize and improve the quality of tourist services. Based on the above, the purpose of the scientific article is to identify the factors shaping the competitiveness of the tourism industry in Uzbekistan.

MATERIALS AND METHODS OF RESEARCH.

The materials and methods used are reliable and influence the obtained results.

Within the framework of the article, the main methods of scientific research made it possible to analyze the works of scientists who are engaged in the promotion of the country in the global tourism industry, then in a clear logical sequence, studied the current state of the country's competitiveness in world tourism activities. The main part of the article reveals the basic concept of the work and contains an analysis and discussion of the conclusions and results obtained during the research. The article develops diagrams that are of practical importance. They are all commented on and analyzed, then the results are determined, which are formulated in the conclusion of the article. Therefore, it is necessary to describe its processes in detail.

RESULTS AND THEIR DISCUSSION.

Issues such as the competitiveness of tourist destinations, the theory of sustainable growth and competition in tourism, a systematic approach to tourism development, comparative and competitive advantages of tourist regions,

environmental protection, prices, the role of the local population in the development of tourism have been widely studied by foreign scientists. Among them are: V. Della Corte [1], U.Martini [2], M.Franc [3], G.Crouch [4], M.Porter [5], S.Hassan [6], L.Dweyer [7], Ch.Kim [7].

Among the CIS scientists, such scientists as N.S.Morozova [8], V.S.Senin [9], V.S.Bogolyubov [10], V.P.Orlovskaya [10] can be distinguished. Their [9] research works are devoted to the theory and methodology of competitive development in tourism, development of international tourism, management of the tourism industry and hotel management.

Among Uzbekistan scientists, the following scientists can be distinguished: M.E.Pulatov [11], M.K.Pardayev [12], I.S.Tukhliyev [13], B.N.Navruz-Zoda [14], whose research papers are devoted to issues of socio-economic development of tourist regions.

In contrast to works carried out in this area, the article explores scientific factors of increasing the competitiveness of tourism industry of Uzbekistan.

Over the past 20 years, there have also been developed various methods in science to determine the competitiveness of tourist regions. These include four principles of competitiveness of tourism regions, namely: favorable conditions for the industry development, tourism is a leading industry, the presence of strong sales channels in various markets and a fast-growing private sector.

All scientific research on the international competitiveness of tourist regions is based on the paradigm of comparative and competitive advantages. Fundamentally different approaches are put forward in economic theory and management sources to develop a theoretical concept of the problem of international competitiveness.

The issue of increasing the competitiveness of Uzbekistan as a tourist region has been the subject of various studies, where such approaches as strategic planning and management, marketing of tourist regions, market positioning, image and branding, price

competitiveness, environmental protection, and the concept of sustainable development have been used. It should be noted that in Uzbekistan, tourism needs, depending on the purpose of the trip, arise on a 7M scale and reflect seven aspects of competitiveness. That is, the competitiveness of the country's tourism sector depends on the quality of the services offered by an individual entrepreneur (guide, craftsman, waiter, taxi driver) on a mono-scale, a national guest house with the status of a family enterprise on a mini-scale, catering enterprises, hotels and tour operators on a micro-scale, the activities of regional offices of

the State Committee for Tourism Development on meta and meso scales, "Uzbekistan Temir Yullari" JSC on a macro scale and "Uzbekistan Airways" national airline on a mega scale. The country's tourism competitiveness (macro) is due to the gradual improvement of each link in the tourism sector from the bottom up on a 7M scale.

We believe that the sustainable development of tourism is tourism, which ensures that current and future economic, social and environmental impacts are taken into account while meeting the needs of tourists, the tourism industry, and the environment. In our opinion, the sustainable

Table 1 - Production and consumption models based on the three principles of sustainable tourism development (environmental factor)

Implementation on a 7M scale	Implementation in a combination of supply and demand	
	Production model	Consumption model
Mono	Implementation of the ecogid service	Use of walking tours and environmentally friendly vehicles
Mini	Introduction of the national eco-house category	Use of environmentally friendly energy and accommodation in environmentally friendly accommodation facilities
Micro	Introduction of the eco-restaurant category	Consumption of food cooked from only local products
Meta	Introduction of the category of ecotourists	Selection of tourist routes that do not harm the environment
Meso	Introduction of mechanisms for the formation of eco-tourism regions	To choose to travel to cities that recognize the preservation of ecology as the main factor of development
Macro	Introduction of mechanisms for the formation of an ecotouristic country	To choose to travel to countries that recognize the preservation of ecology as the main factor of development
Mega	Support for mega eco-projects covering several countries	Choice of tourist destinations running through several countries where environmental conservation is recognized as a key factor in development (the Great Silk Road)
Implementation based on programs corresponding to the three spaces		
A space that generates travelers	Cooperation with initiative tour operators with an environmental bias	Development of programs that stimulate ecotourists
Information space	Development of a calendar of eco-festival events, information space on ecotourism products and services	Promotion of the use of digital media to disseminate information about eco-transport, eco-hotel, eco-restaurant, ecotourist regions
A space where a travel is taking place	Supports the offer system of eco-friendly tour operators and local travel agents	Formation of a regulatory framework governing the services of tour operators and travel agents and consumer protection.
<i>Note: compiled by the authors</i>		

development of tourism in Uzbekistan can be based on the following principles:

- implementation of sustainable tourism development in combination of supply and demand;
- implementation of tourism development on a 7M scale (mono, mini, micro, meta, meso, macro and mega);
- implementation of a tourist offer system based on programs suitable for tourism-generating, tourism and information spaces.

Using Table 1, we systematically expressed the possibilities of introducing production and consumption models based on the three principles of sustainable tourism development.

Sustainable tourism development should take into account the economic, social and environmental aspects of all services and goods consumed by visitors during travel, which is the first principle. The second principle provides for development on a 7M scale. The last principle of sustainable tourism development provides for the implementation of measures to promote a business model based on the concept of sustainable development in spaces where travel is carried out in cooperation with business entities that generate travelers and the implementation of measures to develop consumer culture, as well as the gradual formation of the image of Uzbekistan as a sustainably developing tourist region.

Economic, political, informational globalization and integration have led to changes in the tourist space. The global tourism industry is becoming increasingly integrated, and the interconnectedness of the countries that make it up is gradually increasing. The main condition for assessing the real competitiveness of tourism and travel of a certain country and the constant increase in its attractiveness requires a systematic analysis of the tourist offer system and from the point of view of the situation in the countries generating travelers and the information space that covers this system.

Based on a systematic geographical approach to tourism, a model consisting of a region generating travelers, a tourist region

(destination), and a transit zone is widely distributed, which combines the previous two components and is an approach to tourism as a system consisting of tourists, the tourism industry and geographical elements. In addition, more advanced models of the tourism system have been developed, considered as a system consisting of the environment of the tourist region, the market generating travelers, a complex of promotional events, as well as transport and communications. Therefore, tourism can be defined as an open system that consists of elements that move and work together in a specific environment that is influenced by political, economic, social, technological and environmental factors.

In general, all domestic and foreign researchers studying tourism as a system recognize the fact that it consists of the following 6 factors: 1) the traveler, 2) the region generating travelers, 3) the travel zone, 4) the transit zone, 5) the tourism industry, 6) the social, economic, political, technological, regulatory, environmental environment where the system operates.

Systematic approaches to tourism focus on studying a specific aspect of the problem. To understand and delve into the spatial scale of tourism, it should be considered as a geographical, social and industrial system.

In our opinion, the category of "space" plays a crucial role in the study of tourism as a system. Recognizing the diversity of tourist spaces, the following main features are highlighted: heterogeneity and complexity, openness to other spaces, integrity of constituent elements, seasonality of actions, hierarchy of territorial location, variability of processes.

In our opinion, the system of tourist supply consists of incoming and outgoing units and is open, therefore it is influenced by social, economic, political, technological, regulatory and environmental factors.

Its introductory part contains material, human, financial and information resources that are common to all systems. If the introductory part of the system of tourist offers is a set

of all material and non-material resources involved in meeting the travel needs and financial resources of a potential tourist, then the output part is a set of tourist impressions, that is, a set of positive emotions from goods and services consumed during the trip, and plays a crucial role in shaping the image of the destination, where the trip took place. The main function of the tourist offer system is to attract potential tourists, meet their tourist needs and deliver them to a permanent place of residence with positive emotions. To understand these processes from a scientific point of view, it is necessary to study the tourist offer system comprehensively, systematically and from the point of view of different geographical zones.

The main condition for the sustainable development of tourism in the country are the spaces that generate travelers and where travel is carried out, as well as the need to rethink the issue of scientific justification of ways to improve understanding of the processes taking place in the information space integrating the present. The study theoretically examines tourism within the country, based on a three-dimensional systematic approach. In our opinion, the system of tourist supply within the country is an open system consisting of spaces that generate travelers, information and travel, represents the totality of all governmental and non-governmental organizations involved in the process of meeting the travel needs of international inbound and domestic visitors in all three spaces.

According to the results of the research, it was concluded that tourism within the country is based on the processes that occur between consumers and producers in these three spaces.

1. The space generating travelers includes the following goods and services that are consumed before traveling:

Intermediaries in tourism (initiative tour operators, travel agencies, representative offices of tourist regions in foreign markets that generate travelers);

Manufacturers of goods and services consumed before traveling (transport

companies, consular services, publishers of travel-related materials, cameras, suitcases and other goods or services consumed during travel).

2. Information space includes the following sources of information and marketing tools that form the tourist flow and reflect the image and attractiveness of the country:

- tools formed on the basis of information technologies to meet the needs of organized and self-organized visitors (geoinformation systems, information technologies that enable the purchase or booking of services, channels for the commercialization of travel packages of initiative and receptive tour operators, travel agencies, transport booking systems, hotels, restaurants, guides and other services;

- a set of all measures related to strategic marketing, promotion of the attractiveness of the country and the formation of a positive image (branding, image creation, advertising, information transmitted through the media);

- a set of sources informing about the current legislation of the state (mass media, providing access to regulatory documents in foreign languages (Lex.uz)).

3. Travel space is a set of goods and services provided by all organizations involved in the process of meeting travel needs. In particular:

- governmental and non-governmental organizations involved in the development, regulation and cooperation in the field of tourism;

- intermediaries in tourism (receptive tour operators);

- manufacturers of goods and services consumed during the trip (transport companies, accommodation facilities, catering establishments, suppliers of museum and tourist services, other goods or services used during the trip).

The sustainable development of tourism within the country, in our opinion, is due, firstly, to established relations of cooperation with markets that create organized tourists, that is, from mutually beneficial economic relations of receptive and initiative tour operators, and

secondly, to the presence of very important means in the eyes of independently organized travelers, namely booking systems, the inclusion of service organizations in databases of geographic information systems and the introduction of other marketing tools based on information technology.

In our opinion, as a result of the increasing penetration of digital technologies into tourism, there have been drastic changes in the processes of forming the tourist flow. As a result of empirical observations and research based on scientific sources, the authors propose 5 models of the process of forming the tourist flow in the tourist market of Uzbekistan from the point of view of demand:

1. The model of an initiative tour operator. The tourist trip is organized in full cooperation with an initiative tour operator working at the permanent place of residence of a potential tourist, and a receptive tour operator located in the tourist region where the tourist trip is organized, and is sold as a tourist package, including hotel services, transport, guide, restaurant, etc. If at a time when Internet technologies were insufficiently developed, and initiative tour operators did not have their own websites, customers turned to travel agencies to buy a travel package, today this process is carried out without intermediaries. That is, the client has the opportunity to purchase a travel package using the digital sales channels of an initiative tour operator;

2. The model of a receptive tour operator. A tourist trip is remotely organized, in whole or in part, by a receptive tour operator working in the host country, and provides for the sale of at least three services (visa support, hotel, transport, etc.), at a single price in the form of a tourist package. This model has become popular in the XXI century, when most potential tourists could purchase a travel package through sales channels (websites) created directly by a receptive tour operator (in the tourist region to which a tourist trip is organized), without having to contact a tour operator or a travel agency operating in the tourist's permanent place of

residence.

3. The model of booking systems. In the second half of the XX century, a limited group of people (tour operators, travel agencies, airline and railway ticket office employees) had access to global reservation systems to purchase tickets for various vehicles and hotel reservations, as well as the formation of personal electronic systems of travel service providers; they are currently gaining popularity in the form of websites and mobile applications with a compact interface that can be used by everyone, and this expands the scope of the tourist flow formation process. Modern tourists independently organize their trips to our country using global booking systems for air and railway tickets, motor transport, hotels, restaurants and guide services (booking.com, trivago.com, needguide.ru) or local systems, that is, the own websites of travel service organizations (eticket.uzrailway.uz, uzbooking.com).

4. The model of the tourist portal. This model provides for the formation of tourist flows through tourist portals created by marketing authorities at the national, regional and local levels, based on the concept of managing a tourist region as a destination. This model differs from others by the use of innovative methods based on the principles of the digital economy in the management of the tourism industry at different levels, the use of internal resources to attract tourists, the localization of the bulk of income from the industry, and the participation of local players in the tourism market. This model provides an opportunity for countries with highly developed and developing tourism to use their tourism potential to create tourist portals at the national, regional or local levels and through them provide potential tourists with the opportunity to independently organize trips.

5. The model of a local travel agent. The category of tourists who prefer to stay in certain tourist places for a long time (guests visiting relatives, families in private mobile homes, people who decided to stay in the historical city for more than 3 days) choose the

path of self-organization of the trip and, as a rule, tend to purchase mini-packages with a duration of 3 to 10 hours through travel agents working in the visited tourist destination. This type of service is widely used in Egypt, Thailand, Singapore, Turkey, the USA and other developed countries. Such companies are called "Destination Management Companies". Within the framework of this business model, short-term travel packages are implemented at the request of customers, which are usually not offered by macro-level tour operators.

It should be noted that the above-mentioned 5 models that form the tourist flow are active in practice, and the first and second models correspond to the organized segment of the tourist flow in terms of supply, the third and fourth models meet the needs of an independently organized tourist segment. The fifth model is designed to meet the needs of mini-packages, both for the self-organizing tourist segment and the segment that purchases a tourist package through intermediaries. In addition, there is a tendency for the first two models to give way to 3-4-5 models, which in turn indicates that Uzbekistan needs to take measures to adapt the tourist offer system to innovative segments, that is, to create an infrastructure suitable for independent travelers organizing their trips through booking systems and travel portals.

The advent of digital media has had a significant impact on tourism. This situation can be characterized by the growing number of travelers planning their trips based on online travel agencies, digitally user-generated content, and other digital tools. For example, in 2014, 59% of international trips made by EU residents used digital means to book accommodation and 67% to purchase air tickets [15]. The number of tourists in the UK booking accommodation online increased from 42% in 2007 to 52% in 2022. The sharp reduction in the number of physically active tour operators is proof of this. Thus, the number of travel agencies in the US decreased from 25,975 organizations in 2000 to 14,797 in 2016, and employment decreased from 183,143 to 108,984 [16] employees.

For example, booking.com operates in 190 countries and has 29 million accommodation facilities located in 154,000 tourist destinations worldwide.

Moreover, in a survey conducted by the State Committee for Tourism Development, only 12.8% of respondents (out of a total of 5,756) stated that they traveled to Uzbekistan on a tourist package. The majority of travelers using the services of tour operators are from European countries (38.6%) and the Asia-Pacific region (38.3%). The smallest number of tourists traveling on tourist routes in Uzbekistan, i.e. 3.2% are citizens of the CIS and 3.7% of Central Asia [16].

As a result of the increase in the level of international openness of Uzbekistan, the number of large tourist segments that are still not receiving due attention, that is, those who independently organize their trips, will inevitably increase dramatically.

In order to increase the attractiveness of Uzbekistan in the eyes of unorganized tourists, the following tasks are of paramount importance:

1. It is necessary to introduce and improve existing facilities and national systems that will provide wide access to booking systems and the purchase of basic services such as hotel services, restaurants, purchase and booking of air and rail transport tickets, entrance tickets to attractions online.

2. Since self-organizing tourists, as a rule, use innovative guide services together with traditional ones and prefer to receive these services through an audio guide, museum information kiosks, and mobile applications, it is necessary to widely put into practice;

3. Unlike organized tourists, self-organized tourists eat impromptu, depending on the case, therefore, it is recommended to introduce the same type of fast food outlets (fast food), given that they prefer to use the services of nearby cafes and bars in places of tourist interest;

4. Taking into account the increasing number of trips carried out by private, rented vehicles, it is necessary to introduce parking lots with large

capacity and campsites in tourist areas;

5. As a result of a sharp increase in the number of tourists wishing to use affordable housing services, in the near future there will be a high demand for traditional houses, hostels, apartment rentals, which will require an increase in the number of such services;

6. Access to tourist information is crucial in the process of independent travel, and the need for widespread use of information kiosks, signage, geolocation systems and tourist police services will grow.

Based on the above conclusions and expert opinions obtained as a result of studying market trends of initiative tour operators operating in the main markets generating tourists (USA, Germany, Switzerland, France, Italy, Great Britain), a forecast of types of tourist services has been developed, the need for which will increase and decrease by 2030 in Uzbekistan.

The implementation of targeted measures in the above cases will increase the attractiveness of the country for self-organized tourists from 52 countries using the simplified visa regime and 86 countries without visa entry into the country, as well as achieve high competitiveness of travel and tourism in Uzbekistan.

The development of information and communication technologies has led to dramatic changes in the value chain through processes such as marketing, digital sales channels and consumption of travel services. Tourism regions where national booking systems have not yet been implemented have become dependent on external intermediaries to promote and sell their services, causing a disproportionate distribution of the added value created by tourism. That is, there is such a thing as "incompatibility in the digital economy" between the spaces generating tourists and the place of travel. The bigger the gap, the more difficult it is to conquer foreign markets. An important condition for the sustainable development of tourism at the national level in the modern digital era is that the tourism supply system requires the introduction of mechanisms to avoid "incompatibility in the

digital economy" in the information space.

According to Internet World Stats, in January 2020 there were 4 billion Internet users worldwide, of which 2 billion 304 million were from Asia. According to the source, the number of Internet users in Uzbekistan in 2000 was 7.5 thousand people, whereas in January 2020 the number of users amounted to 17.161 million people, which is half of the total population. Sustainable competitiveness can be achieved by increasing the number of legal entities and individuals using the Internet to 85-90% of the total population.

Another factor in the competitiveness of the tourist region is the availability of regional information in the digital spaces of the macro level. At the macro level, tourist regions can carry out marketing activities using three types of digital means such as:

1. Formal macro-information spaces. Formal information spaces where the process of marketing activities related to the tourist region is fully controlled. Examples of such information spaces are the official websites of tourist regions, regional or national tourist portals. These resources are fully controlled by the governing bodies of the tourism sector, such as the State Committee for Tourism Development, information and data on websites are constantly entered and updated by officials of this body and have the forms B2B (entrepreneur-entrepreneur) and B2C (entrepreneur-consumer);

2. Partially formal macroinformation spaces. Partial formal digital media includes all blogs, profiles and pages on social networks (FaceBook, Twitter, LinkedIn). Social networks are divided into "general purpose" ones with a large audience and "specialized" ones with a specific purpose, such as WikiTravel, GoogleTravel;

3. Informal macro-information spaces. This information space performs the most important and complex function. In fact, the image of the tourist zone is formed in this information space and plays a crucial role in establishing effective marketing activities. Informal information spaces include blogs,

online communities, social networks, as well as all websites (Facebook, Twitter, YouTube, Flickr) that allow you to generate information, recommendations, suggestions, videos, photos and similar content.

In general, this factor of competitiveness of the tourist region shows the level of development of the information space, and, in our opinion, the country's tourism competitiveness can be assessed on the basis of the "Macro-information digital platform of the tourist space".

To form a digital platform for the tourist information space of Uzbekistan, the official tourist sites of the republic were analyzed (uzbekistan.travel, uzbektourism.uz). As a result, a digital platform of the tourist macro information space of the Republic of Uzbekistan was developed and is presented in the form of three wheels moving each other.

Facebook, Twitter, YouTube, Telegram and Instagram social media networks are depicted as an informal information space, which are the driving force behind formal and partially formal information spaces.

Formal information spaces of Uzbekistan are available on its official websites (uzbekistan.travel, uzbektourism.uz). Partial formal information space (facebook.com/uzbekistan.tourism, youtube.com/visituzbekistan, t.me/Uzbekistan_travel, instagram.com/uzb_travel, twitter.com/uzb_travel) are available on official digital media, social media pages, business profiles and channels, one can follow them via links from official websites.

In our opinion, in order to achieve competitiveness in the tourism information space at the macro level, it is necessary to pay attention to the following:

- for the purpose of increasing the capabilities and audience of the tourism portal of Uzbekistan, it is advisable to develop its versions in Spanish, Italian, Japanese and Chinese;

- along with the growth of activity in social networks, it is recommended to accelerate the process of inter-social network integration;

- continuously implement measures (contests, page updates, consumer generated

content) aimed at steadily increasing the number of subscribers, readers and views.

Tourist regions, as well as goods and services, should have their own commercial mark, that is, a brand, which is very important to find their place in the tourist market in an era of increasing globalization, when there appear more and more tourist destinations offering very similar types of travel. The development of our own tourism brand, which will allow regions to differ from others, depends on how effectively we promote this tourism brand in the tourism market. All this is a determining factor in achieving sustainable competitiveness in the tourism industry.

As we deem it, in practice, the brand of a tourist region consists of the following elements in its content:

- logo (L) – distinguishing a tourist destination from other places: a certain distinctive sign, architectural monument, landscape or image of a rare animal, colors of the flag, contours of the state map, national, religious or historical symbol, etc.;

- name of the tourist destination (NTD) (in the form of a hybrid, converted into a logo, in the form of an address of the portal of the tourist zone);

- the promise given by a tourist destination to a potential visitor (C) (in the scientific literature, a slogan, a motto are used under such concepts).

It should be noted that brands of tourist destinations are not formed on the basis of a single standard. After studying the symbols of more than 200 tourist destinations, we came to the conclusion that a full-fledged "Brand of a Tourist Destination" (BTC) can be modeled using the following formula:

$$BTC = L + NTD + C$$

However, not all brands of a tourist destination used in practice at different geographical levels are formed in accordance with the recommended formula. As a result of studying more than 200 brands of tourist destinations, we consider it appropriate to classify them into different groups as follows:

Depending on the scale of the territories: there are tourist brands of the village, district, city, region, country and geographical regions.

According to the brand composition: logo + name of the tourist destination + slogan (motto); logo + web address of the portal of the tourist destination + slogan (motto); name of the tourist destination converted into logo + slogan (motto); name of the tourist destination converted into logo + web address of the portal of the tourist destination;

According to the shape of the logo: a logo depicting the tourist symbol of the country (architectural monument, natural landscape, animal), a logo based on the colors of the national flag, and a logo with the name of the country.

If the internal image is influenced by all marketing activities organized by a tourist destination, then the external image is the result of advertising work. In our opinion, the three-dimensional paradigm proposed as a result of the dissertation research can be used in the development of a conceptual model for the formation of a brand of a tourist destination. The internal and external brand image of a tourist destination, as well as their combined marketing activities, that is, positioning (the process of consolidation in the market and in the consumer's mind), is a model consisting of three spaces. If the image of the purpose of the trip is formed in the market that generates travelers, then the brand is formed in the place where the trip is taking place. The process of combining image and brand, that is, positioning in the minds of consumers, is achieved with the help of a slogan. Therefore, a slogan is a category that plays a decisive role in promoting the region.

As a result of the comparative analysis conducted in the framework of this article, the competitiveness of national tourist brands of Armenia, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan was determined using such methods as the classification of tourist destinations by brand composition proposed by the authors, a 7-level method for assessing

the quality of travel brand slogans developed by S.Pike, as well as regional brand rankings and Regional strategy brands (HBS) published by Bloom Consulting [17]. The results of this analysis are shown in Table 3.

The result of the analysis confirms that the studied national tourist brands do not correspond in composition to the category logo + name of a tourist destination + slogan (motto). For example, in Kazakhstan, the Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of Infrastructure Development, Information, the Ministry of Public Development, etc. were engaged in brand development, even world-class specialists and consulting companies were involved in this work, but work in this direction is still underway, since the country brand is a very complex and multidimensional indicator characterizing a particular country.

In accordance with the 7-level methodology for determining the quality of the slogan, the tourist slogans of Armenia, Tajikistan and Uzbekistan corresponded to the BBB level, and it was concluded that the phrase chosen as the slogan is an offer characteristic of many other regions. It turned out that the phrases in the slogans of Azerbaijani and Kyrgyz brands correspond to the AAA level and are an offer that is suitable for any tourist destination.

According to the ranking of regional brands published by the international organization Bloom Consulting in 2021, Armenia ranks 35th out of 44 Asian countries and 121st out of 180 countries. Azerbaijan is positioned 30th and 101st, Kyrgyzstan – 40th and 147th, Kazakhstan – 26th and 85th, and Tajikistan – 44th and 177th respectively. According to the brand strategy of the region, Armenia is rated as "very good", Azerbaijan and Kazakhstan are "good" and Tajikistan and Kyrgyzstan are "partially good".

A comparative analysis of the classification of national tourist brands of 5 neighboring countries by brand composition, methods for determining the quality of the offer by the phrase used in the slogan, the regional brand strategy and the results of the national brand rating were carried out. For a stable increase

Table 3 - Comparative analysis of national travel brands of the CIS countries

Country	Methodology of brand classification by composition (N.S. Ibragimov)	7-level methodology for determining the quality of a slogan (S. Pike)	Bloom Consulting regional brand rating		
			Asian Ranking (44)	World Ranking (180)	HBS Rating
Armenia	logo + name of the tourist destination + slogan (motto)	Level 3B is an offer typical for many other regions;	35	121	BBB
Azerbaijan	logo + name of the tourist destination + slogan (motto)	Level 3A is an offer that is suitable for any tourist destination;	30	101	BB
Kyrgyzstan	logo + name of the tourist destination + slogan (motto)	Level 3A is an offer that is suitable for any tourist destination;	40	147	B
Kazakhstan	logo + name of the tourist destination + slogan (motto)	Level 0 - There is no clear offer in the slogan		85	BB
Tajikistan	logo + name of the tourist destination + slogan (motto)	Level 3B is an offer typical for many other regions.	44	177	B
Uzbekistan	logo + name of the tourist destination + slogan (motto)	Level 3B is an offer typical for many other regions.	-	-	-

Note: compiled by the authors

in the competitiveness of the national brand of Uzbekistan, the following conclusions and suggestions were made:

1. The slogan, which is promoted in different languages through the website of the State Committee for Tourism Development (uzbektourism.uz) Symbol of the magic East (Symbol of the Magic East) in accordance with the methodology of S. Pike – a phrase of average quality, without embodying a clear offer, has the character of a definition given in relation to Uzbekistan, it lacks creative promises;

2. The word "East" in the national brand designates a very wide geographical area, which misleads potential tourists. That is, the word "East" used in the slogan of the national brand does not allow a potential tourist to imagine Uzbekistan's place on the world map. In our opinion, using the phrase "Silk crossroads" in the slogan of our country, we can indicate that Uzbekistan is a geographical area where the main intersections of the Great Silk Road are

located;

3. In fact, a slogan is not just a combination of words expressing the geographical location, characteristics and competitive advantages of a country, but a guarantee of the country to potential tourists, investors and others in order to implement a strategy of positioning themselves in the market and in the understanding of consumers. That is, it is recommended to use motivating phrases by adding the word "inspiration" to the above-mentioned phrase "crossroads of the Silk Road". Thus, the new slogan of the national tourism brand of the renewed Uzbekistan will sound like "inspiring crossroads of the Silk Road", "ilhomlantiruvchi Ipak yo'li chorrahasi" in Uzbek and "Вдохновляющий перекресток Шёлкового пути" in Russian;

4. Promoting Uzbekistan in the world as a country at the crossroads of the Great Silk Road ravel that will lead to a creative breakthrough among creative people, new ideas from

scientists, inventions from innovators, new works from people of art, awakening interest in life among depressed people indicating that this is a hotbed of enlightenment. It is recommended to carry out such motivational activities in the form of a comprehensive work based on the strategic brand tags of the same name (#).

CONCLUSION. As a result of the research conducted to form factors in order to achieve sustainable competitiveness of the tourist region, the following conclusions and recommendations were made:

1. Based on the definition of the existence of a hierarchical typology of tourist destinations and as a result of their division into 1) mono (tourist service/product created by an individual entrepreneur), 2) mini (tourist service / product created by a family business), 3) micro (tourist service, product created by a limited liability company), 4) meta (citywide tourist space), 5) meso (a space with tourist potential), 6) macro (travel within the country) and 7) mega (travel through several countries) scales, "7M concept" of the competitiveness of the tourist region was scientifically substantiated.

2. Sustainable tourism development – introduction of mechanisms for the formation of appropriate production models and consumer culture, to maintain economically sustainable growth of tourist destinations, maintain social and environmental balance. In this regard, the authors considers it advisable to implement the concept of sustainable tourism development in Uzbekistan based on 1) a combination of supply and demand; 2) on a 7M (mono, mini, micro, meta, meso, macro and mega) scale and 3) implementation of a tourist offer system based on programs implemented in such spaces as generating tourists.

3. The implementation of reforms based on the principles laid down in the concept of sustainable development is achieved through the introduction and support of a cluster management system based on the sustainable development of the country's tourism on a 7M scale from the bottom up, the gradual

improvement of each link in the tourism industry, self-government and corporate competition.

4. The system of tourist offers within the country is an open system consisting of a tourist-generating, tourist destination, where the trip will take place, and information spaces, as well as a combination of all governmental and non-governmental organizations involved in the process of meeting the tourist needs of international and local visitors in all three spaces.

5. The sustainable development of tourism in the country depends: firstly, on cooperation with organized markets, that is, mutually beneficial economic relations between a receptive and proactive tour operator, and secondly, from the point of view of self-organized tourists, the availability of booking systems, the inclusion of service organizations in databases of geographic information systems and the introduction of other marketing tools based on digital technology. That is, there is a concept of a "incompatibility in the digital economy" between the tourist-generating space and the travel space; the larger it is, the more difficult it is to occupy the markets that generate tourists and this will lead to an uneven distribution of the value chain.

6. The macro information space of the country consists of 1) formal macro information spaces, 2) partially formal macro information spaces and 3) informal macro information spaces. Facebook, Twitter, YouTube, Telegram, and Instagram social media include the informal information space, and it is this space that is the main driving force behind the remaining formal and partially formal information spaces.

7. Models that form the flow of tourists to Uzbekistan, such as 1) a receptive tour operator, 2) an initiative tour operator, 3) digital booking and purchase systems, 4) national and local travel portals and 5) local travel agents; in practice the first and second models are very active in terms of supply, meeting the needs the organized segment of the tourist flow, the third and fourth models meet the needs of the

independently organized tourist segment. The 5-model is adapted both to meet the needs of tourists who purchase packages with the help of intermediaries and to meet the needs of the self-organizing tourist segment in mini-packages. In addition, there is a tendency for the first two models to give way to 3-4-5 models, which in turn indicates that Uzbekistan needs to take measures to adapt the tourist offer system to innovative segments, that is, to create an infrastructure suitable for independent travelers who organize their trips through booking systems and travel portals.

8. The process of creating a brand of a tourist destination consists of three parts, which are formed as a result of marketing

activities (positioning) that occur in the market and in the minds of consumers, combining the external image (demand) and the internal image (supply). A methodology has been developed for classifying tourist zone brands by regional scale, brand composition and logo shape, as well as the brand formula of the tourist zone.

9. As a result of a comparative analysis of neighboring countries, it is possible to promote Uzbekistan in the world as a country at the crossroads of the Great Silk Road.

The above scientific proposals and practical recommendations will serve to achieve sustainable competitiveness of the region through the development of tourism

REFERENCES:

1. Della Corte, V. & Scierelli, M. (2012). *Destination management e logica sistemica: un confronto internazionale*. G. Giapichelli (ed.). Torino. [in English].
2. Martini, U. (2015). *Management dei sistemi territoriali: Gestione e marketing delle destinazioni Turistiche*. G. Giapichelli (ed.). Torino, 27. [in English].
3. Franch, M. (2008). 4L tourism (landscape, leisure, learning and limit): responding to new motivations and expectations of tourists to improve the competitiveness of Alpine destinations in a sustainable way. *Tourism review*, 63(1), 4-14. [in English].
4. Crouch, G.I. & Ritchie, J.R.B. (1999). Tourism, competitiveness, and societal prosperity. *Journal of business research*, 44(3), 137-152. [in English].
5. Porter, M. (1990). *The competitive advantage of nations*. Macmillan UK. [in English].
6. Hassan, S. (2000). Determinants of Market Competitiveness in an Environmentally Sustainable Tourism Industry. *Journal of Travel Research*, 38 (February), 239-245. [in English].
7. Dwyer, L. & Kim, C. (2003). Destination Competitiveness: determinants and indicators. *Current Issues in Tourism*, 6(5), 369-414. [in English].
8. Morozova, N.S. *Teoriya i metodologiya formirovaniya i razvitiya v turizme. konkurencii* [Theory and methodology of formation and development in tourism. competition]. Abstract of the dissertation for the degree of Doctor of Economics, Sochi - 46 p. [in Russian].
9. Senin, V.S. (2003). *Organizatsiya mezhdunarodnogo turizma*. [Organization of international tourism]. Uchebnik. M.: Finansy i statistika. [in Russian].
10. Bogolyubov, V.S. & Orlovskaya, V.P. (2005). *Ekonomika turizma* [The economy of tourism]. Uchebnik. M. [in Russian].
11. Polatov, M.E. (2018). *Global'noe ekonomicheskoe razvitie* [Global economic development]. Uchebnoe posobie. T.: Nauka i tekhnika. [in Uzbek].
12. Pardaev, M.K. (2019). *Analiz finansovoy i hozyajstvennoj aktivnosti turistichestkih predpriyatij* [Analysis of financial and economic activity of tourism enterprises]. Samarkand. SamISI. [in Uzbek].
13. Tukliev, I.S. (2019). *Osnovy turizma* [The basics of tourism]. Uchebnoe posobie. Samarkand: SamISI. [in Uzbek].
14. Navroz-Zoda, B.N. (2017). *Konkurentosposobnost' turistichestkogo napravleniya*

[Competitiveness of the tourist destination]. Nauchnaya monografiya. Buhara. [in Uzbek].

15. Europe statistics. (2023). https://www.ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Statistics_on_ICT_use_in_tourism&oldid=288990

16. America Statistics. (2021). <https://www.catalog.data.gov/dataset/county-business-patterns>

17. Bloom Consulting Country Brand Ranking. (2022). https://www.chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.bloom-consulting.com/pdf/rankings/Bloom_Consulting_Country_Brand_Ranking_Tourism.pdf.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ:

Berdibekova Amina* - PhD student, Tourism Department, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7752-4630>
E-mail: amina.berdibekova@gmail.com

Ibragimov Nutfillo - PhD, Doctor of Economic Sciences, Professor, Bukhara State University, Bukhara, Republic of Uzbekistan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0937-2356>
E-mail: n.s.ibragimov@buxdu.uz

Maidyrova Aigul - Doctor of Economic sciences, Professor, Head of the Economics and Entrepreneurship Department, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7053-5225>
E-mail: Maydirova2010@gmail.com

Бердібекова Әмина* - PhD докторант, «Туризм» кафедрасы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан Республикасы, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7752-4630>
E-mail: amina.berdibekova@gmail.com

Ибрагимов Нутфилло Салимович - PhD, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Бұхара мемлекеттік университеті, Бұхара қ., Өзбекстан Республикасы, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0937-2356>
E-mail: n.s.ibragimov@buxdu.uz

Майдырова Айгуль Булатовна - экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Экономика және кәсіпкерлік» кафедрасының меңгерушісі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан Республикасы, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7053-5225>
E-mail: Maydirova2010@gmail.com

Бердибекова Амина* - PhD докторант, кафедра «Туризм», Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, г. Астана, Республика Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7752-4630>
E-mail: amina.berdibekova@gmail.com

Ибрагимов Нутфилло Салимович - доктор экономических наук, профессор, Бухарский государственный университет, г. Бухара, Республика Узбекистан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0937-2356>
E-mail: n.s.ibragimov@buxdu.uz

Майдырова Айгуль Булатовна - доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой «Экономика и предпринимательство», Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, г. Астана, Республика Казахстан, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7053-5225>
E-mail: Maydirova2010@gmail.com

DIGITAL ECONOMY: FEATURES, TRENDS AND GUIDELINES

ALPYSBAYEV K.S.*¹

Candidate of Economic Sciences

MUKHAMEDYEVA A.G.¹

Candidate of Economic Sciences

KOLESNIKOVA K.V.¹

Doctor of Technical Sciences, professor

¹International Information Technologies University, Almaty,
Republic of Kazakhstan

ABSTRACT. The article discusses the trends and characteristics of digitalization of the economy, tools and directions, positive and negative aspects, as well as possible risks and threats.

The current situation in the era of digital transformation requires a deep understanding of the essence of digital technologies, studying the features and opportunities in the development of the digital economy.

The goal is to study the features of the development of digital technologies and their impact on increasing the country's competitiveness and its economic growth. The impact of digitalization on economic development is considered on the basis of a comprehensive study of scientific literature and statistical materials.

The methodology for researching the digital economy is based on methods of external assessment and comparative analysis of the competitiveness of the economy in the context of the development of digital technologies and the expansion of artificial intelligence.

KEYWORDS: digitalization, digital economy, digital technologies, digital transformation, artificial intelligence, economic growth

ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКА: ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ, ТРЕНДТЕРІ ЖӘНЕ НҰСҚАУЛАРЫ

АЛПЫСБАЕВ К.С.*¹

экономика ғылымдарының кандидаты

МУХАМЕДИЕВА А.Г.¹

экономика ғылымдарының кандидаты

КОЛЕСНИКОВА К.В.¹

техника ғылымдарының докторы, профессор

¹Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті, Алматы қ.,
Қазақстан Республикасы

АНДАТПА. Мақалада экономиканы цифрландырудың тенденциялары мен сипаттамалары, құралдары мен бағыттары, оң және теріс аспектілері, сондай-ақ ықтимал тәуекелдер мен қауіптер талқыланады.

Цифрлық трансформация дәуіріндегі қазіргі жағдай цифрлық технологиялардың мәнін терең түсінуді, цифрлық экономиканы дамытудағы ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін зерделеуді талап етеді.

Мақсат – цифрлық технологиялардың даму ерекшеліктерін және олардың елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және оның экономикалық өсуіне әсерін зерттеу. Цифрландырудың экономикалық дамуға әсері ғылыми әдебиеттер мен статистикалық материалдарды жан-жақты зерттеу негізінде қарастырылады.

Цифрлық экономиканы зерттеу әдістемесі цифрлық технологияларды дамыту және жасанды интеллектті кеңейту жағдайында экономиканың бәсекеге қабілеттілігін сыртқы бағалау және салыстырмалы талдау әдістеріне негізделген.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: цифрландыру, цифрлық экономика, сандық технологиялар, цифрлық трансформация, экономикалық өсу

ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА: ОСОБЕННОСТИ, ТЕНДЕНЦИИ И ОРИЕНТИРЫ

АЛПЫСБАЕВ К.С.*¹

кандидат экономических наук

МУХАМЕДИЕВА А.Г.¹

кандидат экономических наук

КОЛЕСНИКОВА К.В.¹

доктор технических наук, профессор

¹Международный университет информационных технологий, г. Алматы, Республика Казахстан

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются тенденции и характеристики цифровизации экономики, инструментов и направлений, положительных и отрицательных сторон, а также возможные риски и угрозы.

Сложившаяся ситуация в эпоху цифровой трансформации требует глубокого понимания сущности цифровых технологий, изучение особенностей и возможностей в условиях развития цифровой экономики.

Цель – исследование особенностей развития цифровых технологий и их влияния на повышение конкурентоспособности страны и её экономического роста. Влияние цифровизации на развитие экономики рассматривается на основе комплексного изучения научной литературы и статистических материалов.

Методология исследования цифровой экономики основана на методах внешней оценки и сравнительном анализе конкурентоспособности экономики в условиях развития цифровых технологий и расширения искусственного интеллекта.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: цифровизация, цифровая экономика, цифровые технологии, цифровая трансформация, экономический рост

INTRODUCTION. Today, the world is actively accelerating technological renewal, which leads to an accelerated growth of innovations that influence qualitative changes in the life of society. This pace of updates indicates the advent of a new era of economic dynamics - the digital economy. Digital technologies in the economy are innovations in digital form, which are a key factor in increasing efficiency in various areas of the economy. [1] The new technological era increases the value of intellectual potential, and human capital, as is known, is knowledge and creativity.

All areas of activity today are connected with IT- technologies, global changes in the field of communications and information dissemination. Therefore, countries in the context of their development are faced with the need for digitalization in politics, economics and socio-cultural processes. Digitalization is becoming a global trend as IT transformations make it possible to increase production efficiency, reduce transaction costs, and automate most processes in the production and distribution of products. Digitalization also opens up new opportunities for business development, influencing the selection of specialists, conditions and approaches to work.

Digitalization as a process is the basis of the digital economy, creates conditions for the use of innovative technologies for the purpose of efficient and reliable performance of functions, and allows the introduction of new technologies.

Today, the main trends in digitalization are: the use of artificial intelligence and the industrial Internet of things as mechanisms for sustainable economic growth of companies in Kazakhstan.

MATERIALS AND METHODS OF RESEARCH.

The research is driven by digitalization, national and international trends in the development of the digital economy. Theoretical research into digital innovation is in the process of accumulating knowledge and forming scientific schools.

The issues of determining the close interaction between digitalization and the growth of economic development were considered on the basis of a comprehensive study. As part

of the analysis, various methods and forms of research were used: review, descriptive analysis, comparative and empirical assessment, which made it possible to consider increasing the efficiency of economic growth in the conditions of total digitalization.

Digitalization is the transition of organizations and the entire economic sphere to information technology. [2] This concept first appeared at the end of the 20th century. In 1995, in the USA, computer scientist Nicholas Negroponte introduced the concept of "digital economy". [3]

Scientists B. Hinings, T. Gegenhuber and R. Greenwood consider the influence of institutional factors on the emergence of digital innovations, considering digital technologies the result of the interaction of technological capabilities and institutional conditions. [4] In the scientific work "Digital innovation: A review and synthesis," scientists P. Kohli and N. Melville highlight several key areas: technological capabilities, innovative processes, strategies and decision making. [5]

In a number of scientific works, M. Kenny examines digital innovation and identifies factors contributing to the success of digital startups and their interaction with other market members. [6-8]

Other researchers Karayannis D. and Campbell D. consider digital innovation as a mechanism for achieving the goal of sustainable growth and solving global problems: climate change, environmental crises and social inequality. [9]

The concept of digital technologies was studied by foreign scientists K. Schwab, E. Brynges, M. Porter. In his work *The Fourth Industrial Revolution*, Klaus Schwab proposed a concept in which the future is associated with the widespread introduction of cyber-physical systems (industry 4.0) into production and the satisfaction of human needs. [10]

The digital economy, in our opinion, is an economy based on information technology, in which the key factor is digital indicators, big data processing and the use of computer analysis results, which allows increasing the efficiency of management, production, logistics, sales, actively influencing the economic growth of the

country as a whole.

This definition is reasonable and includes the features of economic, production, management and social communications implemented through the use of digital resources and innovative technologies. Therefore, digitalization is becoming the main direction of sustainable economic growth.

RESULTS AND THEIR DISCUSSION.

According to the World Bank report on the development of the digital economy "Digital Dividends", the positive aspects of digitalization are noted [11]:

- increasing competitiveness;
- growth in labor productivity;
- cost reduction;
- creation of new jobs;
- increasing satisfaction of the population's needs.

At the same time, digitalization also carries potential risks:

- access to confidential information and threats to cybersecurity;
- digital inequality (gap in the level of education and conditions of access to digital services between the population and business within the country and between countries).

To develop the digital economy it is necessary:

1. Improving the level of digital literacy of the population.
2. Expansion of IT infrastructure.
3. Improving the quality of training of IT specialists.
4. Deepening corporate digitalization.
5. Modernization of the business model and management paradigm.

On the one hand, digital technologies provide new opportunities for the development of the country and improving the quality of life of the population, and on the other hand, the emergence of risks and threats associated with the introduction of computer technologies, which negatively affects the life of society (violation of information security, rising unemployment, deepening social economic inequality).

Digitalization risks are a concept that covers digital opportunities caused by IT technology, data processing automation, and decision

automation. Digital risks are the consequences of their implementation and are related to information security. These are the risks:

- leaks of confidential information (cyber risks)
- loss or unavailability of important data
- use of incomplete or distorted information
- the risk of unauthorized hidden exploitation of information and computing resources (botnets).

Along with risks, there are also threats to information security, which can be divided into two types: natural (natural phenomena that do not depend on humans) and artificial (depend directly on humans and can be intentional or unintentional).

The main elements of the digital economy are digital innovations, including digital processes, resources and services based on big data technologies (Big Data), artificial intelligence, virtual reality, blockchain, quantum technologies, industrial Internet, robotics, wireless communications and innovative IT technologies. The IT system of these forms includes Internet banking, electronic payments, online advertising and electronic access to government and commercial services.

The digital economy is actively influencing the development of society, and digital innovation has significant advantages in product development, customer service and equipment operation. Digital innovation can shift to new organizational and business models, creating flexible enterprise architectures, creating measurable results and value.

Features of the digital economy:

1. Data-centric approach to management decision making.
2. Large volumes of data and their variability.
3. Speed of response.
4. Competitive landscape.
5. Customer focus.
6. Business models with an ecosystem.
7. Platforms for exchanging information, services and goods. [12,13,14]

Ecosystems are a further development of platforms and are an adaptive network of independent participants (groups), which develops based on the joint development of

technologies and the creation of innovative solutions. [15]

Since 2008, digitalization has been actively promoting in Kazakhstan. The republic adopted the State Program "Digital Kazakhstan" for 2018-2022, the goals of which were aimed at accelerating the pace of development of the country's economy and improving the quality of life of the population through the introduction of digital technologies and creating conditions for the transition of the republic's economy to a fundamentally new development trajectory, which must ensure the formation of the digital economy of the future.

Achieving this goal developed in two directions: firstly, digitalization of economic sectors, government structures and digital infrastructure; secondly, the formation of the future digital industry - ensuring long-term growth, the start of the digital transformation of the republic through the development of human resources, the formation of institutions for innovative development and the creation of a digital ecosystem.

The country's digital economy should grow at a rate faster than economic growth. The state program, aimed at accelerating the pace of economic development of the Republic of Kazakhstan through the use of digital technologies, makes it possible in the future to raise the quality of life of the population to a high level. Today, Kazakhstan ranks 20th in the world in terms of digitalization speed.

The digital transformation of key sectors of the republic's economy is taking place on the basis of the creation of ICT infrastructure, the introduction of e-government and the creation of an environment for the development of technological entrepreneurship. As a result of its implementation, Kazakhstan became one of the 30 most digitally developed countries in the world and continues its digital transformation.

In 2022, Kazakhstan took 28th place in terms of digitalization in the UN e-government ranking. In the world rankings, Kazakhstan took 51st place in the ICT Development Index and 58th in the Network Readiness Index. In the international IMD digital competitiveness ranking in 2023, Kazakhstan took 34th place

among 64 countries, ahead of Italy and Turkey, and plans to enter the top thirty by 2025.[16]

The leaders of the international ranking are Denmark, South Korea, Estonia, Finland, Australia, Sweden, Great Britain, New Zealand, USA, and the Netherlands. South Korea, Hong Kong and Singapore are stable in these indices, showing adaptability and promotion of innovation.

In March 2023, the Concept of digital transformation, development of the information and communication technologies and cybersecurity industry for 2023 - 2029 was approved in Kazakhstan. The implementation of the concept is aimed at the comprehensive development of the republic and the transition to a qualitatively new innovative level in order to increase the competitiveness of the national economy at the international level.

In addition, the effective implementation of state technology policy will make it possible to achieve the republic's goal of building a diversified economy, qualitatively increasing the sustainability of the economy in the global world.

In the Republic of Kazakhstan, the active implementation of IT technologies is aimed at ensuring the well-being of the country, increasing employment, increasing the competitiveness of education and the efficiency of the healthcare system.

Currently, the level of provision of government online services has reached 93%, and by 2025 it is planned to increase to 100%. Almost 94% of the population has access to the Internet, and Internet access between rural and urban populations has decreased by 4%. Kazakhstan today ranks 20th in the world in terms of speed of digitalization. In the republic, the volume of services in the field of digitalization increased in 2023 by 20% compared to 2022, and IT companies earned 25% more than in 2022.[17]

CONCLUSION. Thus, the achieved level of digitalization of the economy of Kazakhstan is an opportunity to make a qualitative breakthrough in development, which will allow the republic to reach a high level in the global space. Digitalization has acquired a global economic character. Digital innovations have a large-

scale impact on the economy and play the role of basic, developing innovations as the pace of updating products and improving business processes increases. The digital economy is growing at a rate significantly faster than economic growth as a whole, due to specific

projects in the real sector.

The launch of projects for digitalization and technological re-equipment of existing sectors of the economy, government agencies and the development of digital infrastructure allows you to actively influence economic growth.

REFERENCES:

1. Tadviser. (2023). *Trends in the global IT market*. <https://www.tadviser.ru/a/171763>
2. Milner, B.Z. (2023). *Innovative development: economics, intellectual resources, knowledge management* (monograph). M.: INFRA-M.
3. Abad-Segura, E. & Gonzalez-Zamar, M.D. (2020). Sustainable management of digital transformation in higher education: Research trends. *Sustainable development*, 12, 2107.
4. Hinings, B., Gegenhuber, T. & Greenwood, R. (2018). Digital innovation and transformation: An institutional perspective. *Information and Organization*, 28.
5. Kohli, R. & Melville, N. (2019). Digital innovation: A review and synthesis. *Information Systems Journal*, 29(3). DOI: <https://doi.org/10.1111/isj.12193>
6. Kenney, M. & Burg, U.V. (2022). *Institutions and Economies: Creating Silicon Valley*. Stanford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781503618381-013>
7. Kenney, M. (2017). Explaining the growth and globalization of Silicon Valley: the past and today. *Berkeley Roundtable on the International Economy (BRIE) Working Paper*, 1.
8. Kenney, M. (2016). Silicon Valley and Internationalization: A Historical and Political Overview. *Berkeley Roundtable on the International Economy*.
9. Carayannis, E. & Campbell, D. (2009). Mode 3 and Quadruple Helix: Toward a 21st century fractal innovation ecosystem. *International Journal of Technology Management*, 46(3/4), 201-234. DOI:10.1504/IJTM.2009.023374
10. Schwab, K. (2022). *Shaping the Future of the Fourth Industrial Revolution. A guide to building a better world*. Penguin.
11. The World Bank. (2016). *World Development Report 2016: Digital Dividends*. <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2016>
12. Haig, P. (2019). *Management concepts and business models: A complete guide*. M.: Alpina Publisher.
13. O'Reilly, T. (2019). *WTF?: A Guide to Business Models of the Future*. M.: Eksmo.
14. Tadviser. (2018). *Digital Platforms*. <https://www.tadviser.ru/a/395824>
15. Moazed, A. & Johnson, N. (2019). *Platform: Practical application of a revolutionary business model*. M.: Alpina Publisher.
16. Informburo.kz. (2023). *Digital technologies in schools and universities of Kazakhstan: six striking examples of use*. <https://informburo.kz/stati/digital-texnologii-v-skolax-i-vuzax-kazaxstana-sest-yarkix-primerov-ispolzovaniyaa>
17. Yanovskaya, O.A. (2024). Knowledge economy: vectors of marketing and communication strategies. *Education. Quality Assurance*, 1(34), 25-32.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ:

Alpysbayev Kaisar* - Candidate of Economic Sciences, Financial Director, International Information Technologies University, Almaty, Republic of Kazakhstan

E-mail: kaisaralp@gmail.com

Mukhamedyeva Ardak - Candidate of Economic Sciences, Dean of Business, Media and Management, International Information Technologies University, Almaty, Republic of Kazakhstan

E-mail: amukhamediyeva@iitu.edu.kz

Kolesnikova Katerina - Doctor of Technical Sciences, Vice-Rector for Research Activities, International Information Technologies University, Almaty, Republic of Kazakhstan

E-mail: kkolesnikova@iitu.edu.kz

Алпысбаев Кайсар Серикұлы* - экономика ғылымдарының кандидаты, қаржы директоры, Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: kaisaralp@gmail.com

Мухамедиева Ардак Габитовна - экономика ғылымдарының кандидаты, Бизнес, бұқаралық ақпарат құралдары және менеджмент деканы, Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: amukhamediyeva@iitu.edu.kz

Колесникова Катерина Викторовна - техника ғылымдарының докторы, ғылыми жұмыстар жөніндегі проректор, Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: kkolesnikova@iitu.edu.kz

Алпысбаев Кайсар Серикұлы* - кандидат экономических наук, финансовый директор, Международный университет информационных технологий, г. Алматы, Республика Казахстан

E-mail: kaisaralp@gmail.com

Мухамедиева Ардак Габитовна - кандидат экономических наук, декан бизнеса, медиа и управление, Международный университет информационных технологий, г. Алматы, Республика Казахстан

E-mail: amukhamediyeva@iitu.edu.kz

Колесникова Катерина Викторовна - доктор технических наук, профессор, проректор по научно-исследовательской деятельности, Международный университет информационных технологий, г. Алматы, Республика Казахстан

E-mail: kkolesnikova@iitu.edu.kz

ANALYSIS OF INSTRUMENTS OF STATE MANAGEMENT OF REGIONS OF KAZAKHSTAN IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION

IMANBEKOVA A.M.*¹

PhD student

STAVBUNIK E.A.¹

Phd, Associate Professor

¹Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda, Republic of Kazakhstan

KUSHEBINA G.M.²

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

²Esil University, Astana, Republic of Kazakhstan

KADYROVA A.S.³

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

³International Taraz Innovation Institute named after Sherkhan Murtaza,
Taraz, Republic of Kazakhstan

ABSTRACT. In the age of digitization, this study looks at how public administration has changed across Kazakhstan's regions. The rapid development of digital technologies has led to transformational changes in various sectors, including governance. Kazakhstan, as a country seeking to use digital technologies for development purposes, needs a comprehensive analysis of public administration tools in this context. This article examines various digital tools, strategies and initiatives used by the Kazakhstani government to improve regional governance. It assesses their practical relevance, impact on regional development and suggests options for further utilization of these digital tools for the benefit of the country.

This study aims to investigate the methods and instruments employed in Kazakhstan's regions for state management.

The study's theoretical and methodological foundation is derived from the writings of Kazakh and international scientists, as well as from scientific theories and notions regarding the function and significance of digitization in public administration.

This research is interesting from a scientific standpoint because it is among the first in-depth analyses of the digitalization of public administration in Kazakhstan's regions. The author identifies the practical significance, challenges and opportunities of digitalization to promote regional development in Kazakhstan. Additionally, the author makes suggestions for enhancing digital governance in Kazakhstan's various regions.

KEYWORDS: public administration, regional development, information technology, unified information system, impact of digitalization

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН
ӨҢІРЛЕРІН МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ҚҰРАЛДАРЫН
ТАЛДАУ

ИМАНБЕКОВА А.М.*¹

PhD докторанты

СТАВБУНИК Е.А.¹

Phd, доцент

¹Қазтұтыну одағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.,
Қазақстан Республикасы

КУШЕБИНА Г.М.²

экономика ғылыми кандидаты, доцент

²Esil University, Астана қ., Қазақстан Республикасы

КАДЫРОВА А.С.³

экономика ғылыми кандидаты, доцент

³Шерхан Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық институты,
Тараз қ., Қазақстан Республикасы

АҢДАТПА. Бұл ғылыми мақалада цифрландыру дәуірінде Қазақстан өңірлеріндегі мемлекеттік басқару ландшафтының эволюциясы қарастырылады. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы әртүрлі салаларда, оның ішінде мемлекеттік басқару саласында да трансформациялық өзгерістерге әкелді. Қазақстан цифрлық технологияларды дамыту мақсатында пайдалануға ұмтылған ел ретінде осы тұрғыда мемлекеттік басқару құралдарын кешенді талдауды қажет етеді. Бұл бапта қазақстандық үкімет өңірлік басқаруды жетілдіру үшін пайдаланатын түрлі цифрлық құралдар, стратегиялар мен бастамалар қарастырылады. Олардың практикалық маңыздылығы, өңірлік дамуға әсері бағаланады және осы цифрлық құралдарды ел игілігі үшін одан әрі пайдалану нұсқалары ұсынылады.

Аталған зерттеудің мақсаты - Қазақстан өңірлерінде мемлекетті басқару үшін пайдаланылатын құралдар мен стратегияларды зерделеу.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі қазақстандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріне, мемлекеттік басқару үшін цифрландырудың рөлі мен мәні туралы көзқарастар мен ғылыми түсініктерге негізделеді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы - ол Қазақстан өңірлеріндегі мемлекеттік басқаруды цифрландыруды талдауға арналған алғашқы кешенді зерттеулердің бірі болып табылады. Автор Қазақстандағы өңірлік дамуға жәрдемдесу үшін цифрландырудың практикалық маңыздылығы, проблемалары мен мүмкіндіктерін анықтады. Автор сондай-ақ Қазақстан өңірлерінде цифрлық басқаруды жетілдіру бойынша ұсыныстар ұсынады.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: мемлекеттік басқару, өңірлік даму, ақпараттық технологиялар, бірыңғай ақпараттық жүйе, цифрландырудың әсері

АНАЛИЗ ИНСТРУМЕНТОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РЕГИОНАМИ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

ИМАНБЕКОВА А.М.*¹

PhD докторант

СТАВБУНИК Е.А.¹

Phd, доцент

¹Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда,
Республика Казахстан

КУШЕБИНА Г.М.²

кандидат экономических наук, доцент

²Esil University, г. Астана, Республика Казахстан

КАДЫРОВА А.С.³

кандидат экономических наук, доцент

³Международный Таразский инновационный институт имени Шерхана Муртазы,
г. Тараз, Республика Казахстан

АННОТАЦИЯ. В данной научной статье рассматривается эволюция ландшафта государственного управления в регионах Казахстана в эпоху цифровизации. Стремительное развитие цифровых технологий привело к трансформационным изменениям в различных отраслях, в том числе и в сфере государственного управления. Казахстан, как страна, стремящаяся использовать цифровые технологии в целях развития, нуждается в комплексном анализе инструментов государственного управления в этом контексте. В данной статье рассматриваются различные цифровые инструменты, стратегии и инициативы, используемые казахстанским правительством для совершенствования регионального управления. Оценивается их практическая значимость, влияние на региональное развитие и предлагаются варианты дальнейшего использования этих цифровых инструментов на благо страны.

Цель данного исследования - изучить инструменты и стратегии, используемые в регионах Казахстана для управления государством.

Теоретическая и методологическая основа исследования базируется на трудах казахстанских и зарубежных ученых, взглядах и научных представлениях о роли и значении цифровизации для государственного управления.

Научная новизна исследования заключается в том, что оно представляет собой одно из первых комплексных исследований, посвященных анализу цифровизации государственного управления в регионах Казахстана. Автором определены практическая значимость, проблемы и возможности цифровизации для содействия региональному развитию в Казахстане. Автор также предлагает рекомендации по совершенствованию цифрового управления в регионах Казахстана.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: государственное управление, региональное развитие, информационные технологии, единая информационная система, влияние цифровизации

INTRODUCTION. The state, society, and economy are all being impacted by the global movement known as digitalization. Kazakhstan is not an exception, as it acknowledges the potential of digital technology to boost economic growth and increase the efficiency of governance. This article examines how the digitalization of public administration affects the areas in Kazakhstan.

Study aims to investigate the methods and instruments employed in Kazakhstan's regions for state management.

The main objectives of this research article are as follows:

a) examine the digital tools and tactics that Kazakhstan's regions employ to run their governments;

b) assess the practical relevance of

digitalization in promoting regional development;

c) determine the challenges and opportunities associated with the digitalization of public administration across Kazakhstan's regions.

The fact that this study is one of the first in-depth examinations of the digitization of public administration in Kazakhstan's regions lends it intellectual novelty. The author identifies the practical significance, challenges and opportunities of digitalization to promote regional development in Kazakhstan. The author also offers recommendations for improving digital governance in the regions of Kazakhstan.

MATERIALS AND METHODS OF RESEARCH.

Methodological tools - formal-logical, modeling, modeling of socio-economic processes. The study of public administration was presented by the authors: A.G. Aganbegyan, G.V. Shakhin, G. Atamanchuki, S.Y. Glazyev, T.G. Gazhianev, T. Gebleri, N. Manning, D. Osborn, N. Parisoni, S. Haq and others. The works of O. A. Morozova, M. Petrov and other authors are devoted to digitization.

The empirical base of the study is formed by various sources, including materials of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan, the Ministry of Industry and Infrastructural Development of the Republic of Kazakhstan, the Ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan and reports of the Accounts Committee of the Republic of Kazakhstan on budget execution under the national program "Digital Kazakhstan" [1,2,3].

RESULTS AND THEIR DISCUSSION. The tools of public administration in Kazakhstan's regions comprise a range of digital technologies and solutions that are employed to enhance the day-to-day activities and responsibilities of public administration at the regional level. These tools include:

An e-government system that provides online access of citizens and businesses to various government services and information. The e-government system consists of several components such as e-government portal, E-Gov Mobile application, electronic identification card, electronic signature, open data portal, e-participation platform, etc [2,3].

Digital platforms and services for various industries and domains, such as digital field, model digital factory, intelligent transportation

system, fulfillment center, e-commerce center, open API, etc.

The development of Kazakhstan's digitalization course was enabled by the government's "Electronic Government" and "Information Kazakhstan-2020" projects, which aim to create and expand the country's digital infrastructure. [4,5].

The main force behind the country's digitization has emerged as the State program "Digital Kazakhstan". The implementation of the State Program was divided into five main areas: "Development of human capital," "Transition to a digital state," "Digitalization of economic sectors," "Creation of an innovative ecosystem," and "Implementation of the Digital Silk Road initiative." [6,7].

There are few notable successes in this regard. It should be noted right away that 99% of people currently have access to the Internet. Moreover, the majority of public services—more than 90%—can now be accessed online. In addition, a notable five percent of large and medium-sized enterprises have adopted Industry 4.0 principles.

Testing is being done on 5G mobile communications in addition to expanding the information and communication infrastructure. The e-commerce sector is also growing rapidly; by 2023, its share will increase from 2.7% to 9.7%. In particular, the processing of cryptocurrencies has resulted in the creation of digital farms, and ongoing initiatives are being made to create smart fields and model factories.

Kazakhstan is ranked 51st in the world by the UN's 2019 Human Capital Index (HCI), which is 0.63 on a scale of 1. Over 80% of Kazakhs are now digitally literate.

Kazakhstan's telecom infrastructure index is 0.5668 on a scale of 1, meaning that improvements still need to be made. In terms of mobile Internet speed, Kazakhstan is rated 95th out of 138 countries by Speed Test Global Index. Furthermore, it is still ranked 65th out of 174 nations in terms of fixed broadband Internet access speed. [4].

According to the results of the Global Cybersecurity Index study, which assesses each country's level of cyber security, Kazakhstan significantly improved its rating in 2018. In instance, over the year, the country rose 43 positions, going from 83rd to 40th rank. After Russia, Kazakhstan was the second-ranked

nation in the Commonwealth of Independent States (CIS). However, more has to be done to strengthen data protection protocols, improve this score, and raise information security standards in both the public and private domains. [8,9].

As part of digitalization, a number of initiatives and projects have been implemented to support the digitalization of various sectors such as agriculture, education, health, transport, energy, finance, tourism and others. Examples include the following:

Introduction of a unified information system for agriculture (E-Agriculture), which provides farmers with online services such as subsidies, insurance, veterinary control, land management, etc.

Establishment of a national online education platform (Bilimland) providing access to educational resources, courses, tests and certificates for students and teachers

Creation of a unified electronic health care system (E-Health) that integrates medical information systems, electronic medical records, telemedicine services and online doctor's appointments.

Launching an intelligent transportation system (E-Transport) including intelligent traffic management system, electronic ticketing, online parking, car sharing, etc.

Implementation of an intelligent electricity metering system (E-Energy) that allows remote monitoring and control of electricity consumption and billing.

Creation of a national fintech hub (Astana Hub) supporting the development of innovative financial technologies and services.

Promotion of a digital tourism platform (Visit Kazakhstan) providing information and services for tourists and travel agencies.

The e-Government (E-Gov) system, which gives residents and companies online access to a range of government services and information, is another significant digital technology and approach utilized throughout several regions of Kazakhstan. The E-Gov system is made up of various parts, including [10, p 48]:

The e-government portal, egov.kz, provides approximately 800 online services covering a range of topics, including social security, taxes, education, health, and justice.

Users of smartphones can access online services through the E-Gov mobile application.

Electronic identification card (ID-card), which serves as a universal means of identification and authentication when receiving online services.

Electronic Signature (E-Signature), which ensures the security and legal validity of online transactions.

Open Data Portal (data.egov.kz), which hosts more than 3,000 datasets from various government agencies for public use.

An e-participation platform (Open Dialogue) that allows citizens to participate in public discussions, surveys, petitions, etc.

Regional development in Kazakhstan is greatly impacted by digitalization because it makes it possible to improve public services and information quality and accessibility, boost productivity and innovation potential across a range of industries and sectors, open up new markets and opportunities for consumers and businesses, encourage social inclusion and participation, cut costs and environmental impact, and more. [11, p 88].

Examples of the practical relevance of digitalization in promoting regional development include the following:

Digitalization improves the management and coordination of regional development policies and programs by enabling data-driven decision-making, monitoring and evaluation, transparency and accountability, stakeholder engagement, etc.

Digitalization promotes integration and cooperation between regions by sharing information and knowledge, building networks and partnerships, harmonizing standards and regulations, etc. For example, the Digital Silk Road project aims to improve connectivity and interaction between countries under the Belt and Road Initiative by developing digital infrastructure, services and platforms.

Digitalization stimulates the diversification and competitiveness of regional economies, enabling the introduction of new technologies and business models, the development of new products and services, the creation of new value chains and markets, etc. For example, the Astana Hub supports the growth of the digital economy in Kazakhstan by providing various incentives and services for startups, investors, corporations, etc.

Through enhancing the standard of public services and infrastructure, facilitating access to healthcare and education, encouraging

participation in civic and social activities, and so on, digitalization improves the quality of life and general well-being of the populace in the areas. For instance, by offering online doctor appointments, telemedicine consultations, electronic medical records, and other services, the e-Health system in Kazakhstan enhances the accessibility and caliber of medical services.

Opportunities and Difficulties of Digitalizing Public Administration in Kazakhstan's Regions:

The digitalization of public administration in Kazakhstan's regions presents a variety of hazards and issues that must be recognized and managed. Here are some of them:

Lack of sufficient interaction and integration between different e-government infrastructure elements such as information systems, databases, networks, platforms, etc., which may lead to duplication, inconsistency, inefficiency or vulnerability of data and services.

The adoption and application of digital technology and solutions may be hampered by a lack of skilled workers with digital skills and expertise as well as some government officials' and employees' aversion to change and innovation.

Inadequate legal and regulatory frameworks for digital governance may result in inconsistencies or gaps pertaining to security, privacy, liability, and other aspects of digital

governance.

The potential for data and service confidentiality, integrity, availability, or authenticity to be jeopardized by cyberattacks and cybercrime.

However, there are also a lot of advantages and chances that come with the digitalization of public administration in Kazakhstan's regions, which must be taken advantage of and maximized. Here are some of them:

Improving public service delivery and customer satisfaction by providing faster, easier, cheaper, convenient, personalized, transparent, accountable and inclusive access to public services and information.

Optimization of public administration processes and functions through automation, optimization, standardization, coordination, cooperation, innovation, etc.

Improved public policy and governance by ensuring evidence-based decision-making, real-time monitoring and evaluation, feedback, participation, etc.

Creating public value and social impact by achieving various economic, social, environmental and political objectives such as growth, development, inclusiveness, participation, etc [12, p 485].

CONCLUSION. To summarize, digitalization is an important component and a useful tool

Table 1 – Practical relevance of digitalization for promoting regional development

Aspect	Significance	Tools
Economic growth	Digitalization has helped accelerate Kazakhstan's regional development and improve its competitiveness through technological modernization of various industries such as mining, manufacturing, transport, energy, finance, tourism and others.	Digital Kazakhstan Program
Quality of life	Digitalization improves people's quality of life and overall well-being by increasing accessibility and efficiency of public services and infrastructure, such as social security, health care, education, and justice.	E-Gov
Innovation potential	Digitalization stimulates innovation potential and diversification of the economy by creating an innovation ecosystem that supports startups, investors, corporations, research institutes, etc.	Astana Hub
Regional integration	Digitalization promotes regional integration and cooperation among countries along the Belt and Road Initiative by developing digital infrastructure, services and platforms that improve communication and interaction between them.	Digital Silk Road

Note: compiled by the author on the basis of [4]

for regional development in Kazakhstan. It stimulates economic progress, increases innovation potential and contributes to strengthening regional integration. To realize these goals, Kazakhstan is implementing the "Digital Kazakhstan" program, which includes a number of initiatives and projects on digitalization of various industries and spheres of activity.

Kazakhstan also makes considerable use of the "e-government" system, which provides businesses and residents with online access to a variety of government services and information about them. Thus, the introduction of digital technologies is an integral part of Kazakhstan's long-term development plan, as well as its participation in the international community. Based on the information provided above, it is possible to draw the following conclusion: Kazakhstan's digitalization of public administration is a process that is both

necessary and beneficial for the country's entry into the international community and for the implementation of its development strategy.

But for the digitization of public administration to be successful, a variety of obstacles and risks pertaining to various aspects—technological, organizational, legal, security, and others—must be addressed. To achieve this, it will be necessary to plan and carry out significant initiatives to enhance the infrastructure, human resource capacity, information protection, legal and regulatory framework, and other sectors. Ensuring the active involvement and communication of all relevant parties, such as governmental organizations, corporations, academic institutions, the general public, etc., is also essential. This is the only way to carry out the assigned responsibilities and reap the rewards of digitalizing public administration across Kazakhstan's many regions.

REFERENCES:

1. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan № 73. (August 25, 2015). *Forecast scheme of territorial and spatial development of the country until 2020*. <http://economy.gov.kz/ru/kategorii/prognoznaya-shema-territorialno-prostranstvennogo-razvitiya-strany>
2. Economy Profile of Kazakhstan. (2019). *Doing Business 2019 Indicators*. <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/k/kazakhstan/KAZ.pdf>
3. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan, No. 827. (December 12, 2017). *State program "Digital Kazakhstan" (as amended on 19.04.2019)*. https://online.zakon.kz/Document/doc_id=37168057
4. Official Information Source of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan. (February 25, 2018). *Digital Kazakhstan: Transformation through modern technologies*. <https://primeminister.kz/en/news/all/16093>
5. Bekzhanova, T.K. (2016). *Methods of assessing the size of the shadow economy in Kazakhstan and its reflection in the system of national accounts*. M.: INFRA-M.
6. Vechkinzova, E.A., Ibrayeva, A.R., Kulzhanbekova, A.J. & Petrenko, E.S. (2019). Study of trends in the development of e-commerce in Kazakhstan. *Voprosy innovatsionnoy ekonomiki*, 9(4), 1627-1640.
7. Kushzhanov, N.V. & Aliev, U.J. (2018). Digital transformation of the economy in the EAEU. *Reports of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, 1, 332.
8. Aubakirova, G. (2019). Digital transformation of the economy of Kazakhstan. *Problems of theory and practice of management*, 2, 18-26.
9. Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan. (2021). *Regional Statistics*. http://www.stat.gov.kz/faces/publicationsPage/publicationsOper_adf.ctrl-state=tsqu6o95g_25&_afLoop=10470097499519052&visiblescreen=no&page_id=publicationsOper
10. Rayymkul, A.S. (2019). The use of digital economy technologies in the organization of taxation and interaction with tax authorities in Russia and Kazakhstan. *Actual Issues of Science*, 56, 48-52.

11. Beisenbaeva, A.K., Akimbaeva, K.T. & Tovma, N.A. (2018). Trends in the development of digital economy in Kazakhstan. *Statistics, Accounting and Audit*, 2(69), 88-92.
12. Karpovich, O.G., Karipov, B.N. & Nogmova, A.Sh. (2020). Development of digital economy of Kazakhstan. *Problems of the post-Soviet space*, 7, 4, 485-494.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ:

Imanbekova Ainagul* - PhD student of 3rd year in "State and local government", Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda, Republic of Kazakhstan
E-mail: imanbekova2006@mail.ru

Stavbunik Yelena - Phd, Associate Professor, Head of the Department of «Economic Theory and State and Local Government», Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda, Republic of Kazakhstan
E-mail: sea826@yandex.kz

Kushebina Gulnara - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Management, Esil University, Astana, Republic of Kazakhstan
E-mail: dgm0177@gmail.com

Kadyrova Akmaral - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Economics and Management, International Taraz Innovation Institute named after Sherkhan Murtaza, Taraz, Republic of Kazakhstan
E-mail: kadyrova.akmaral@mail.ru

Иманбекова Айнагул Мақсұтқызы* - «Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығының 3 курс PhD докторанты, Қазтұтыну одағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: imanbekova2006@mail.ru

Ставбуник Елена Анатольевна - Phd, доцент, «ЭТ және мемлекеттік жергілікті басқару» кафедрасының меңгерушісі, Қазтұтыну одағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: sea826@yandex.kz

Кушебина Гульнара Маликқызы - экономика ғылыми кандидаты, «Менеджмент» кафедрасының доценті, Esil University, Астана қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: dgm0177@gmail.com

Кадырова Акмарал Сатбековна - экономика ғылыми кандидаты, доцент, «Экономика және басқару» кафедрасының қаумдастырылған профессоры, Шерхан Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық институты, Тараз қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: kadyrova.akmaral@mail.ru

Иманбекова Айнагуль Максұтовна* - PhD докторант 3 года обучения специальности «Государственное и местное управление», Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан
E-mail: imanbekova2006@mail.ru

Ставбуник Елена Анатольевна - Phd, доцент, заведующая кафедрой «ЭТ и государственное, местное управление», Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан
E-mail: sea826@yandex.kz

Кушебина Гульнара Маликовна - кандидат экономических наук, доцент кафедры «Менеджмент», Esil University, г. Астана, Республика Казахстан
E-mail: dgm0177@gmail.com

Кадырова Акмарал Сатбековна - кандидат экономических наук, доцент, ассоциированный профессор кафедры «Экономика и управление», Международный Таразский инновационный институт имени Шерхана Муртазы, г. Тараз, Республика Казахстан
E-mail: kadyrova.akmaral@mail.ru

METHODOLOGY OF A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF THE SELF-EMPLOYMENT MARKET

BAITENIZOV D.T.¹

PhD, Associate Professor

ABDREISSOVA D.ZH.*¹

¹M.Kozybayev North Kazakhstan University, Petropavlovsk, Republic of Kazakhstan

ABSTRACT. Currently self-employment in Kazakhstan remains an underexplored segment of the labor market. The author of this article proposes a methodological approach to assessing the self-employment market in the Republic of Kazakhstan, which involves nine stages. The work consistently reveals the content of each of the stages. This methodological approach includes evidence that the formation and development of intellectual and innovative self-employment in Kazakhstan will create an additional impetus to the economic development of the Republic of Kazakhstan. This evidence is based on a study of the impact of intellectual and innovative activities on economic development. The article clearly and step by step reveals the steps to test research hypotheses using modern statistical information processing packages based on quantitative economic and mathematical methods and the available official data of the Government of the Republic of Kazakhstan. Thus, In the process of research, the author substantiates the proposed sequence of stages of analysis and a set of assessment indicators, the use of quantitative research methods.

KEYWORDS: self-employment market, methodological approach, indicators, innovative potential, model, quantitative method, forecast

ӨЗІН-ӨЗІ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУ НАРЫҒЫН КЕШЕНДІ ТАЛДАУ ӘДІСНАМАСЫ

БАЙТЕНИЗОВ Д.Т.¹

PhD, доцент

АБДРЕИСОВА Д.Ж.*¹

¹М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, Петропавл қ., Қазақстан Республикасы

АҢДАТПА. Бүгінгі таңда Қазақстанның өзін-өзі жұмыспен қамту нарығы жеткілікті зерттелмеген сала болып отыр. Мақалада тоғыз кезеңді қамтитын Қазақстан Республикасының өзін-өзі жұмыспен қамту нарығын бағалаудың әдіснамалық тәсілі ұсынылған. Жұмыста әр кезеңнің мазмұнын дәйекті түрде ашады. Бұл әдістемелік тәсіл Қазақстанда интеллектуалды және инновациялық өзін-өзі жұмыспен қамтуының қалыптасуы мен дамуы Қазақстан Республикасының экономикалық дамуына қосымша серпін беретіндігінің дәлелдерін қосады. Бұл мәліметтер интеллектуалды-инновациялық қызметтің экономикалық дамуға әсерін зерттеуге негізделген. Мақалада сандық экономикалық және математикалық әдістері мен Қазақстан Республикасы Үкіметінің ресми деректері негізінде статистикалық ақпаратты өңдеудің заманауи пакеттерін қолдана отырып, зерттеу гипо-

тезаларын тексеру кезеңдері нақты және кезең-кезең ашылады. Осылайша, зерттеу барысында автор ұсынылған талдау кезеңдерінің кезектілігі мен бағалау көрсеткіштерінің жиынтығын, зерттеудің сандық әдістерін қолдануды негіздейді.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: өзін-өзі жұмыспен қамту нарығы, әдіснамалық тәсіл, көрсеткіштер, инновациялық әлеует, үлгі, сандық әдіс, болжам

МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОГО АНАЛИЗА РЫНКА САМОЗАНЯТОСТИ

БАЙТЕНИЗОВ Д.Т.¹

PhD, доцент

АБДРЕИСОВА Д.Ж.*¹

¹Северо-Казахстанский университет имени М. Козыбаева, г. Петропавловск, Республика Казахстан

АННОТАЦИЯ. В настоящее время самозанятость в Казахстане остается малоизученным сегментом рынка труда. Автор статьи предлагает методический подход к оценке рынка самозанятости в Республике Казахстан, который включает девять этапов. В работе последовательно раскрывается содержание каждого из этапов. Этот методический подход включает доказательства того, что формирование и развитие интеллектуальной и инновационной самозанятости в Казахстане придаст дополнительный импульс экономическому развитию Республики Казахстан. Эти данные основаны на исследовании влияния интеллектуальной и инновационной деятельности на экономическое развитие. В статье четко и поэтапно раскрываются этапы проверки гипотез исследования с использованием современных пакетов статистической обработки информации, основанных на количественных экономико-математических методах и имеющихся официальных данных Правительства Республики Казахстан. Таким образом, в процессе исследования автор обосновывает предложенную последовательность этапов анализа и набор оценочных показателей, использование количественных методов исследования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: рынок самозанятости, методический подход, показатели, инновационный потенциал, модель, количественный метод, прогноз

INTRODUCTION. All over the world there is a category of people who earn their living independently and do not depend on a specific employer. Self-employed or independent workers have a significant impact on their countries' economies. The labor market is in permanent change; in recent years it has transformed significantly. This is due to the development of digitalization globally, including in Kazakhstan. We are seeing this in the post-Covid period; the consequences of remote work during the period of coronavirus infection are noticeable, when society appreciated the possibility of working outside the usual office.

Digitalization processes have intensified, and self-employment has not lost its relevance, in which freelancing now plays a prominent role. We understand that the self-employment market, as part of the labor market, needs to be assessed and analyzed.

On the one hand, the self-employment market is represented by traditional self-employment, for example, cake baking, minor repairs, taxis, etc. On the other hand, intellectual and innovative self-employment is freelancing, which includes programming, design, development of projects of varying complexity, etc.

At the same time, in Kazakhstan, official statistics number more than 2 million self-employed people in the republic, which is a real economic phenomenon that needs to be comprehensively studied using certain methodological approaches, and subsequently the authorities must make management decisions aimed at effectively using the potential of the self-employed Kazakhstani.

Nowadays there is no clear methodology for assessing the self-employment market to obtain a general understanding of this research subject.

One of the proofs of this is the lack of a unified approach in defining self-employment, which influenced the low level of development of methodological approaches to assessing the self-employment market. It should be noted that the developed methodological approach to assessing the self-employment market is the novelty of this study.

MATERIAL AND METHODS OF RESEARCH.

The proposed methodology for assessing the self-employment market in Kazakhstan includes the study of the theory of the self-employment market, factors for the development of self-employment, analysis of the self-employment market and intellectual and innovative activities in the self-employment market of the Republic of Kazakhstan, the development of measures for the development of the self-employment market in the Republic of Kazakhstan and involves several stages.

LITERATURE REVIEW. The regulation of the labor market is reflected in the works of M. Friedman, F. Hayek, K. Marx, A. Marshall, A. Smith and others.

First mentioned the term "self-employment" Pogge O.C. Foreign researchers of self-employment: Bogenhold D., Buchler S.Ya., Kirchhoff B.A., Maloney V.F., Pink D.Kh. and others.

Russian scientists who studied the creative, innovative and flexible facets of the labor market and self-employment: A.V. Shevchuk, D.O. Strebkov, R. Kapelyushnikov.

Kazakh scientists involved in the study of self-

employment R.A. Baizholova, R.T. Dulambaeva, R.B. Sartov, G.K. Ilyashova, M.A. Kusainov.

The scientific community of Kazakhstan lacks a comprehensive methodology for assessing the self-employment market.

The opposite conclusions of scientists regarding the relationship within the self-employment market: studies of the relationship between unemployment and self-employment (Pfeiffer&Pohlmeier, 1994; Reize, 2004). A positive correlation is shown in (Hamilton, 1986; Parker, 1996; Scheutze, 2000), but in (Blanchflower, 2000; Parker &Robson, 2004) the correlation is negative, and in (Acs et al., 1994) it is statistically insignificant.

The results of studies of the dependence of self-employment on the level of economic development of the country (GDP, GDP per capita, etc.) are ambiguous. Positive correlation - in studies (Evans &Leighton, 1989; Robson, 1998), negative - in studies (Robson, 2007; Pietrobelli et al., 2004).

Conclusion: the need to develop a methodology for assessing the self-employment market.

RESULTS AND THEIR DISCUSSION. At the first stage, it is necessary to study the theoretical foundations of the self-employment market, present the author's vision of the concept of self-employment, determine the scientific categorical apparatus of the self-employment market, and build a model of the self-employment market. In addition, it is necessary to identify and systematize the factors of development of the self-employment market. At the second stage of the study, the participation of the state in the formation of the self-employment market in Kazakhstan is determined. The presence of state programs to stimulate the development of the self-employment market is one of the key parameters for assessing the role of the state in the formation and development of the self-employment market in the republic. Here it is also necessary to highlight the main stages of the formation of the self-employment market in the Republic of Kazakhstan (RK), identify problems in the course of the implementation

of government programs and determine the potential for development. At the third stage, a set of indicators is determined with the help of which it is possible to evaluate the factors influencing the development of the self-employment market. This analysis presents absolute and relative indicators, quantitative and qualitative, generalizing and particular indicators:

1. Indicators characterizing the regions of Kazakhstan in relation to the self-employment market.

2. Dynamics of the Gross Domestic Product (GDP) of the RK.

3. Industry specialization of the RK.

4. The share of the service sector in industrial production.

5. Unemployment rate, unemployment delta.

6. Availability of electronic labor exchanges for the self-employed, the number of coworking centers.

7. The level of perception of corruption in the republic relative to other countries of the world.

8. Level of self-employed taxation.

9. Income level.

10. Perception of the income level of the self-employed population.

11. Gross enrollment in higher education in the RK.

12. Total costs for information and communication technologies, indicators of the use of information and communication technologies in organizations, indicators of the Global competitiveness index by the factor level of technological development.

13. Share of domestic expenditure on R&D from GDP.

To obtain and calculate the relevant indicators, should be used the official data of the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of the RK. At the fourth stage, it is advisable to systematize the factors of formation and development of the self-employment market in the RK. The purpose of this stage is to systematically combine all indicators that reflect the assessment of

factors in the formation and development of the self-employment market in the RK. The fifth stage involves a comprehensive analysis and assessment of the current state of the self-employment market. It should reflect the number of self-employed in absolute and relative terms, the state of the infrastructure for the implementation of independent human activities, a portrait of a self-employed citizen in the RK. Important indicators for assessing the current state of the self-employment market are:

- work of the state apparatus aimed at the development of self-employment;

- level of education of self-employed in Kazakhstan;

- ratio of the self-employed by age groups in the total number;

- share of self-employed women in the total volume of self-employment in the RK;

- presence of trade union associations of self-employed in Kazakhstan;

- perception of self-employment as a professional activity in Kazakhstani society.

A comprehensive assessment of the self-employment market includes determining the volume of the self-employment market, which is determined by the indicators of the number of self-employed in the RK and the demand for their services. If we determine the number of self-employed using the official statistics of the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of the RK, then the amount of demand for their services will be determined by the amount of money earned by all groups of self-employed, reflected in the official statistical information. Thus:

$$D = ((Y_1 - X_1)/2 + X_1) * m_1 + ((Y_2 - X_2)/2 + X_2) * m_2 + \dots + ((Y_n - X_n)/2 + X_n) * m_n \quad (1)$$

where D – demand for self-employed services;

X – the value of the lower boundary of the income interval for each group of self-employed RK;

Y – the value of the upper boundary of the

income interval for each group of self-employed RK;

m – the number of self-employed in each group of self-employed by income level in the Republic of Kazakhstan;

n – sequence number of the group.

The share of the contribution to the Gross Domestic Product of the self-employed who belong to the rural population is determined in a similar way:

$$V = \frac{\left(\frac{Y1 - X1}{2} + X1\right) \cdot m1 + \left(\frac{Y2 - X2}{2} + X2\right) \cdot m2}{GDP} \quad (2)$$

where V – contribution of self-employed living in rural areas to the national economy of the RK;

X – the value of the lower boundary of the income interval of each group of self-employed, belonging to the rural population, of the RK;

Y – the value of the upper limit of the income interval of each group related to the rural population of the RK;

M – the number of self-employed in each group of self-employed, belonging to the rural population, by income level in the RK;

n – sequence number of the group;

At the sixth stage, the intellectual and innovative potential, the climate, as well as the self-employment capital in Kazakhstan are determined for the development of the intellectual and innovative segment of the self-employment market in the republic, which will subsequently lead to economic growth in the RK. At this stage, it is necessary to highlight a potential intellectual and innovative segment in the self-employment market of Kazakhstan. Then one should study the possibility of forming an intellectual and innovative climate, aimed at its development, in order to obtain intellectual and innovative capital. In our research, we assume that the formation and development of intellectual and innovative self-employment in Kazakhstan will create an additional impetus to the economic development of the republic.

In the scientific literature there is already information that the speed of transition to new socio-economic relations and the effectiveness

of the innovation economy are determined mainly by the intensity of dispersion of innovation processes, the formation of an appropriate institutional environment and the accumulation of intellectual capital at the regional level [1; 2].

However, few studies take into account the "delayed effect" or "time lag effect" of innovation on the economic development of countries and regions. Currently, there is also no clear definition of intellectual and innovative activity. We consider regional intellectual and innovative activity as an appropriate and important part of the research.

We understand and define this activity in the context of the study of regional intellectual and innovative ecosystems, characterized as a set of interrelated research, educational, sociocultural, technological, financial, economic and organizational structures, in which interaction is focused on the creation, exchange, transformation and implementation of new knowledge in various forms of new technologies, products and services. Such structures include, in particular, coworking centers and other educational, entrepreneurial and non-profit organizations in the region.

In our research, we identify the key components of regional intellectual and innovative activity: regional intellectual and innovative potential; regional intellectual and innovative climate; regional intellectual and innovative capital. Using the example of the Siberian regions of Russia, we proved [3] that there is a stable relationship between the economic development of regions and their intellectual and innovative development. However, a "delayed" economic effect of intellectual and innovative activity is possible due to the lag from the moment of creation to the moment of introducing a new technology, product or service. The "delayed effect" is clearly manifested in the influence of the innovation climate and intellectual capital on GRP per capita.

The highest values of are found on the 7th and 8th lags for the climate and the 5th, 6th

and 7th lags for capital. These results can be interpreted as follows: changes in the innovation climate lead to noticeable changes in the economy on average from 7 to 8 years later, and capital accumulation stimulates the economic development of the region on average in 5-7 years. This conclusion is fully explained from the point of view of our view of regional intellectual and innovative development [3], since we consider the climate as an environment for the transformation of potential into intellectual and innovative capital.

Thus, the development of intellectual and innovative potential, climate and subsequent capital leads in the medium term to economic progress, and the self-employed and self-employment as a phenomenon can be fully integrated into this process due to the enormous human resource and capital. In addition, the self-employed and self-employed, the self-employment market reflect all three components of our model of intellectual and innovative activity. In this regard, it is necessary to analyze the potential, climate in the self-employment market and develop recommendations for the formation of intellectual and innovative capital in the self-employment market. At the seventh stage, using modern statistical information processing packages based on quantitative economic and mathematical methods and the available official data of the Government of the Republic of Kazakhstan, it is necessary to determine the impact of specific factors on the level of self-employment in Kazakhstan. You need to answer the following questions:

- which of the factors affect the level of self-employment to a greater extent, and which - to a lesser extent;

- to determine the influence of the main factors on the level of self-employment of the RK.

To do this, we use the following indicators: indicator of the Gross Domestic Product of the RK; RK unemployment rate; indicator of the volume of services rendered excluding the non-observed sector of the economy in the RK; indicator of the total volume of

industrial production (goods, services) in the RK; indicator of Gross enrollment in higher education in the RK. It is defined as the ratio of the number of students, regardless of age, studying in organizations of technical and vocational education and universities, to the total population aged 18-22; indicator of the number of self-employed in the RK; indicator of the number of people employed in the RK.

Next, using these indicators, it is necessary to determine the level of self-employment and the level of the share of services in the volume of services rendered, excluding the non-observed sector of the economy in the total volume of industrial production (goods, services) in the RK. Thus:

$$L_{sem} = Sem/Emp \quad (3)$$

where L_{sem} – this is the level of self-employment;

Sem – it is an indicator of the number of self-employed;

Emp – it is an indicator of the number of employment.

$$L_{ser} = Ser/Pr \quad (4)$$

where L_{ser} – this is the level of the share of services in the volume of services rendered excluding the non-observed sector of the economy in the total volume of industrial production (goods, services);

Ser – indicator of the volume of services rendered excluding the non-observed sector of the economy;

Pr – indicator of the total volume of industrial production (goods, services).

In this study, it is necessary to determine the dependence of the level of self-employment on the dynamics of GDP, the unemployment rate, the share of the service sector and the dynamics of the gross enrollment in higher education.

Thus, the indicator of the level of self-employment is the dependent variable, and the indicators of GDP, unemployment rate, the share of the service sector and the gross enrollment

in higher education are independent variables. For economic and mathematical calculations, it is advisable to use statistical computer programs: PSPP and Rstudio.

In the work, it is necessary to put forward a number of hypotheses regarding the influence of factors in the formation of self-employment and its level in the RK. When forming some hypotheses, it should be taken into account that more educated people in Kazakhstan prefer to work for hire in the state or business sectors, since self-employment in Kazakhstan remains a predominantly low-skilled and agricultural field of employment [4]. The share of start-up employers in self-employment in Kazakhstan [5] is also extremely small in order for them to have a significant impact on the level of self-employment.

To test the formulated research hypotheses, it is necessary to form an information and statistical base, which includes 5 indicators for the definite period based on the official data of the Constitutional Court of the Ministry of National Economy of the RK.

At the eighth stage, a forecast of the dynamics of the level of self-employment in Kazakhstan for a five-year period should be developed. To do this, you need to build a graph using a mathematical model, determine the 95 and 99% confidence intervals. Then compare the projected values and the actual data of the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy for one year after

the corresponding calculations.

At the final ninth stage, it is necessary to develop measures for the development of the self-employment market in the RK, which will include the improvement of state-legal regulation of self-employment in the RK, the formation of an intelligent and innovative form of self-employment in the labor market of Kazakhstan, as well as a tool for developing the infrastructure of the self-employment market in Kazakhstan.

CONCLUSION. The formed methodological approach includes a combination of various indicators, analysis, logical conclusions and quantitative research methods.

To date, there is no integrated approach to the study of self-employment in Kazakhstan, therefore, the proposed methodological approach will allow, based on system analysis, to develop a comprehensive mechanism for assessing the self-employment market.

Approbation of individual results of the proposed methodology, such as disclosing the structural composition of the self-employed and building a model of the self-employment market [6]; systematization of self-employment factors [7], analysis of the state-legal regulation of self-employment in the Republic of Kazakhstan [8] and assessment of the level of self-employment in Kazakhstan [9] also confirm its importance.

REFERENCES:

1. Liu, C., Li, X. & Xu, L. (2014). The influence of regional intellectual capital on regional economic development: evidence from Shandong province. *Proceedings of the international conference on management of e-commerce and e-government*, Shanghai, 280-284. [https://doi: 10.1109/ICMeCG.2014.64](https://doi.org/10.1109/ICMeCG.2014.64)
2. Sun, Y.-B., Ren, R.-R. & Zhang, Y.-B. (2017). Study on regional technology innovation environment of Northeast old industry and its influences on regional innovation performance. *Journal of Beijing institute of technology (english edition)*, 2(16), 181-186. <https://www.researchgate.net/journal/Journal-of-Beijing-Institute-of-Technology-English-Edition-1004-0579>
3. Dubina, I.N., Mkrtchyan, G.M., Ostaschenko, T.V. & Baitenizov, D.T. (2019). On the assessment of regional intellectual and innovation activities based on measurement theory methods and panel data regression analysis. *International journal of business and globalisation*, 4(22), 655-680. <https://doi.org/10.1504/IJBG.2019.100259>

4. Patlasov, O.I., Azatbek, T.A. & Baitenizov, D.T. (2018). Novye trendy v samozanyatosti v respublike kazakhstan: ot nadomnogo truda k kreativnym uslugam [New trends in self-employment in the Republic of Kazakhstan: from home work to creative services]. *Human science: humanitarian studies*, 1(31), 192-206. <https://doi.org/10.17238/issn1998-5320.2018.31.192>
5. Bureau of National Statistics. (November 15, 2022). <http://stat.gov.kz>.
6. Azatbek, T.A. & Baitenizov, D.T. (2017). Samozanyatost' v sisteme nauchnyh znanij [Self-employment in the system of scientific knowledge]. *Reports of the national academy of sciences of the republic of Kazakhstan*, 4(314), 142-149. <http://nblib.library.kz>elib...kz...04-2017/Azatbek0417.pdf>
7. Baitenizov, D.T. (2018). Faktory razvitiya rynka samozanyatosti [Factors in the development of the self-employment market]. *Bulletin of the University "Turan"*, 1(77), 246-253. <https://vestnik.turan-edu.kz>jour/article/view/1176>
8. Azatbek, T.A., Baitenizov, D.T. & Dubina, I.N. (2017). Gosudarstvenno-pravovoe regulirovanie samozanyatosti v Respublike Kazahstan [State-legal regulation of self-employment in the Republic of Kazakhstan]. *Vestnik KarGU*, 2(86), 75-86. <http://rep.ksu.kz/handle/data/2315>
9. Baitenizov, D.T. (2018). Analiz urovnya samozanyatosti v Kazahstane [Analysis of the level of self-employment in Kazakhstan]. *Management of a modern organization: experience, problems and prospects: a collection of scientific articles of the IX international scientific and practical conference*, 3-9. https://rusneb.ru/catalog/000200_000018_RU_NLR_BIBL_A_011835127/

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ:

Baitenizov Daniyar - PhD, Associate Professor of the Finance and Management Department, M. Kozybayev North Kazakhstan University, Petropavlovsk, Republic of Kazakhstan
E-mail: baitenizov84@mail.ru

Abdreissova Diana* – Methodologist of the Scientific and Methodological Department, M. Kozybayev North Kazakhstan University, Petropavlovsk, Republic of Kazakhstan
E-mail: freelance_diana@mail.ru

Байтенизов Данияр Тюлюгунович – PhD, М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университетінің «Қаржы және менеджмент» кафедрасының доценті, Петропавловск қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: baitenizov84@mail.ru

Абдрейсова Диана Жакслыковна* – ғылыми-әдістемелік бөлімнің әдіскері, М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, Петропавловск қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: freelance_diana@mail.ru

Байтенизов Данияр Тюлюгунович – PhD, доцент кафедры «Финансы и менеджмент» Северо-Казакстанского университета имени М. Козыбаева, г. Петропавловск, Республика Казахстан
E-mail: baitenizov84@mail.ru

Абдрейсова Диана Жакслыковна* – методист научно-методического отдела, Северо-Казакстанский университет имени М. Козыбаева, г. Петропавловск, Республика Казахстан
E-mail: freelance_diana@mail.ru

ПОДПИСКА НА ЖУРНАЛ

«**Education. Quality Assurance**» журналы тоқсан сайын бір рет шығады (жылына 4 рет: наурыз, маусым, қыркүйек, желтоқсан). **Кез келген нөмірден** жазылуға болады. «Қазпочта» АҚ каталогы бойынша **жазылу индексі - 76034**.

Журнал «**Education. Quality Assurance**» выходит один раз в квартал (4 раза в год: март, июнь, сентябрь, декабрь). Подписка возможна **с любого номера. Подписной индекс - 76034** по каталогу АО «Казпочта».

Journal «**Education. Quality Assurance**» is published once a quarter (4 times a year: March, June, September, December). Subscription is possible from **any number. The subscription index is 76034** according to the catalog of Kazpost JSC.

Импакт-фактор журнала в РИНЦ = 0,229 (за 2021 год)

Журнал «Education. Quality Assurance» включен в специализированный референтный **библиографический сервис CrossRef**. Каждая статья имеет **цифровой идентификатор объекта DOI**, который используется для цитирования, ссылки и выхода на электронные документы.

Журнал размещен в Научной электронной библиотеке **elibrary.ru** в открытом доступе и включен в аналитическую базу данных «Российский индекс научного цитирования» (РИНЦ).

Официальный сайт журнала: www.iaar-education.kz

Журнал «Education. Quality Assurance» зарегистрирован:

28 мая 2013 г. - Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания № 13644-Ж, выданное Комитетом государственного контроля в области связи, информации и средств массовой информации Министерства информации и коммуникаций Республики Казахстан.

8 февраля 2018 г. - Свидетельство о постановке на переучет периодического печатного издания №16886-Ж, выданное Комитетом информации Министерства информации и коммуникаций Республики Казахстан.

25 ноября 2022 г. - Свидетельство о постановке на переучет периодического печатного издания №KZ84VPY00059821, выданное Комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан.

19 марта 2024 г. – Свидетельство о постановке на переучет периодического печатного издания № KZ59VPY00089371, выданное Комитетом информации Министерства культуры и информации Республики Казахстан

Международный стандартный серийный номер **ISSN 2617-0493 (Print), ISSN 3007-4746 (Online)**

Издатель: НУ «Независимое агентство аккредитации и рейтинга»

Языки публикаций: казахский, русский, английский

Периодичность: 1 раз в квартал (4 раза в год)

Статьи в **CrossRef (DOI):** <https://search.crossref.org/?q=2617-0493>

Журнал на портале **ISSN:** <https://portal.issn.org/resource/issn/2617-0493>

Журнал в **РИНЦ:** https://www.elibrary.ru/title_about_new.asp?id=75547

Все предложения, пожелания и замечания по изданию направляйте в редакцию журнала. Любое воспроизведение материалов или их фрагментов возможно только с письменного разрешения редакции. Мнение редакции не всегда совпадает с мнением авторов. Распространяется на территории Республики Казахстана и за рубежом. Статьи публикуются в журнале на безгонорарной основе.

Басылымға байланысты барлық ұсыныстар, тілектер мен ескертпелерді журнал редакциясына жолдаңыз. Журналда жарияланған кез-келген материалдар мен фрагменттерді көшіріп басуға редакцияның жазбаша рұқсаты керек. Мақала авторы пікірінің редакция көзқарасына сай болуы міндетті емес Қазақстан Республикасы аймақтарына және шет елдерге таратылады. Мақалалар журналға сыйақысыз негізде жарияланады.

All suggestions, wishes and remarks on journal please send to editorial office. Any reproduction of the materials or their extracts is only with written permission of the editors. The editors are not responsible for the contents of the advertisements. The opinion of editorial staff not always coincides with the opinion of the authors. Distributed in the Republic of Kazakhstan and abroad. Papers are published in journal on a pro-bono basis.

Подписано в печать 21.06.2024 г. Формат 60×84 1/8.
Печать офсетная. Объем 13 п.л. Тираж 300 экземпляров.
Заказ 240403. Цена договорная.

Басуға 21.06.2024 ж. қол қойылды.
Пішімі 60×84 1/8. Басу офсеттік. Көлемі 13 б.т. Таралымы 300 дана.
Тапсырыс 240403. Бағасы келісім бойынша.

Signed in print 21.06.2024.
Format 60×84 1/8. Offset print. Volume 13 p.sh.
Circulation 300 copies. Order 240403 Price upon request.

© НУ «Независимое агентство аккредитации и рейтинга»
© КЕМ «Аккредиттеу және рейтингтің тәуелсіз агенттігі»
© NPI «Independent Agency for Accreditation and Rating»

EDUCATION

QUALITY ASSURANCE

Қазақстан Республикасы, Астана қаласы,
Бауыржан Момышұлы даңғылы 2, ВП 4Г
Байланыс телефоны:
+7(7172) 76-85-59
+7(7172) 76-85-61
E-mail: education@iaar.kz
<http://iaar-education.kz/>

Республика Казахстан, г.Астана,
пр. Бауыржан Момышулы 2, ВП 4Г
Контактный телефон:
+7(7172) 76-85-59
+7(7172) 76-85-61
E-mail: education@iaar.kz
<http://iaar-education.kz/>

Republic of Kazakhstan, Astana,
2 Baurzhan Momyshuly av.
Phone:
+7(7172) 76-85-59
+7(7172) 76-85-61
E-mail: education@iaar.kz
<http://iaar-education.kz/>